

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIOTEK ✓

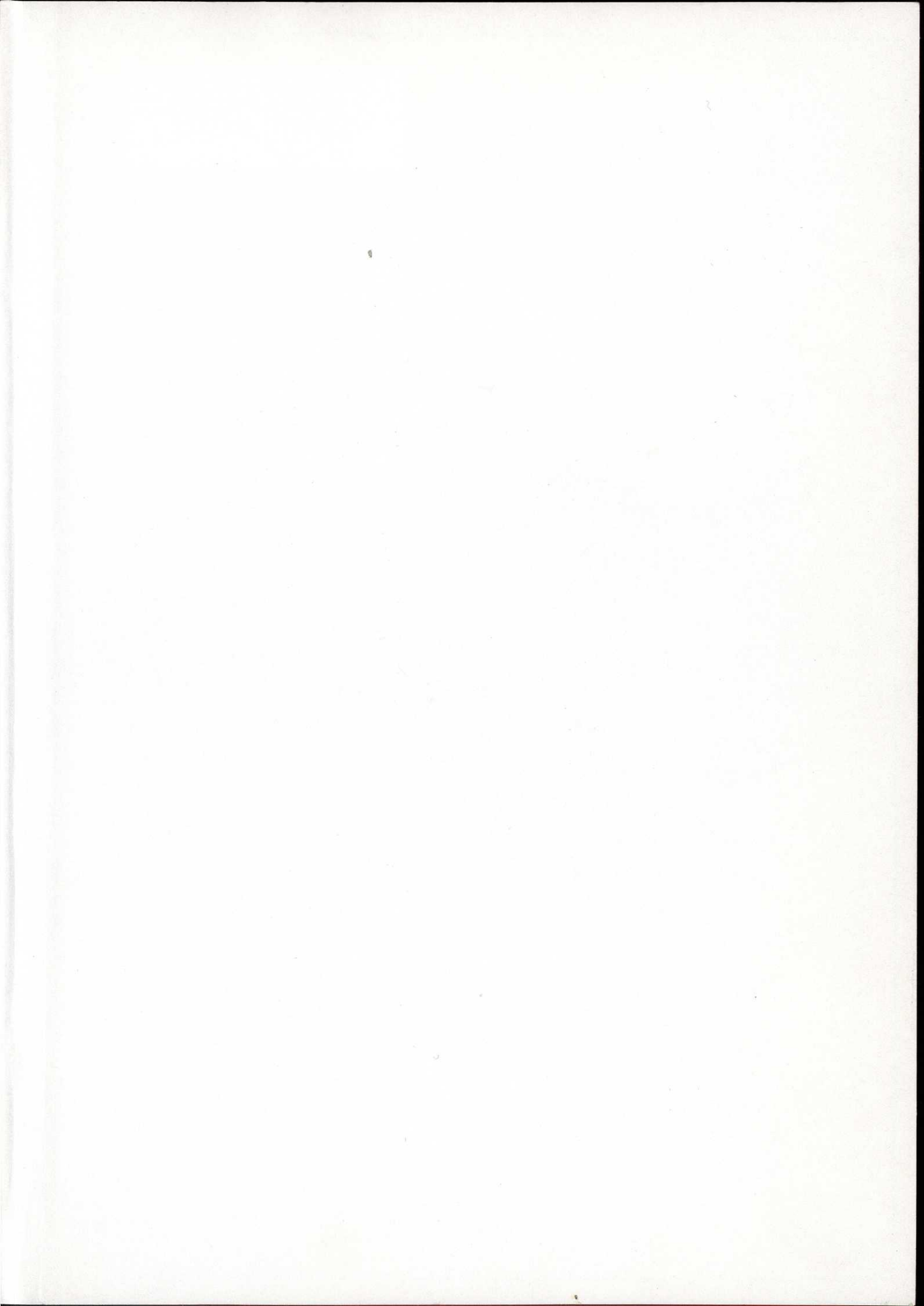

100151 2821

Centralbiblioteket

ÖM
R
96/
7

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1000780680

"KÄMPATAG I KRAFTSTADEN"

En studie av idrotten i Trollhättan intill 1940

Hans Svensson

Centralbiblioteket

ÖM

R

96/

7

UPPSATSER FRÅN
HISTORISKA INSTITUTIONEN
I GÖTEBORG, NR 6

ISRN GU-HI-UPP-6-SE

ISSN 1100-6803

© Hans Svensson 1995

Tryck: Reprocentralen, Humanisten, Göteborg 1995

Innehåll

Förord.....	1
Uppsatsens syfte och disposition.....	3
Allmän käll- och litteraturpresentation.....	4
Föreningsmaterial.....	4
Tidningar.....	4
Litteratur med inriktning mot idrott.....	4
Litteratur med lokal inriktning.....	6
Begreppet idrott.....	7

Kapitel 1

Trollhättan, dess tidiga näringslivs-, förenings- och befolknings- utveckling samt den politiska bilden.....	9
De första slussarna.....	9
Trollhättan blir stad.....	11
Några föreningsbildningar av folkrörelsekaraktär vid sidan av idrotten	13
Den politiska bilden.....	14
Kommentar till befolkningssiffrorna.....	18

Kapitel 2

Föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning.....	19
Syfte.....	19
Bakgrund.....	19
Några samhällsförändringar som gynnat idrotten.....	19
Idrottsrörelsen tar form.....	21
Frågeställningar.....	23
Idrottsföreningarna i Trollhättan.....	24
Trollhättans Skarpskytteförening.....	24
Gymnastikklubben Trollhättan.....	26
Atlet och Idrottssällskapet Trollhättan.....	26
Trollhättans Gymnastikförening.....	26
Trollhättans Idrottsförening.....	27
Återupptagandet av verksamheten inom Trollhättans Idrottsförening.....	29
Idrottsföreningen Kamraterna.....	30
Trollhättans Atletklubb.....	30
Trollhättans Roddsällskap.....	31
Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap.....	31
Svenska Motorklubben.....	33
Trollhättans Lawntennisklubb.....	33
Trollhättans Sportklubb.....	34
Trollhättans Simsällskap.....	34

Egna Hems Idrottsklubb.....	34
Trollhätte Kanotklubb	35
Gripens Bollklubb.....	35
Trollhättans Skidklubb.....	36
Idrottsföreningar i Trollhättan.....	37
Idrotten i Trollhättan och dess grannstäder.....	39
Sammanfattning.....	41

Kapitel 3

Medlemmarna.....	43
Syfte.....	43
Bakgrund.....	43
Frågeställningar.....	47
Källor och metod.....	48
Trollhättans Skarpskytteförening.....	52
Gymnastikklubben Trollhättan.....	53
Atlet- och Idrottssällskapet Trollhättan.....	53
Trollhättans Gymnastikförening.....	53
Trollhättans Idrottsförening.....	53
Idrottsföreningen Kamraterna.....	56
Trollhättans Atletklubb.....	57
Trollhättans Roddsällskap.....	59
Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap.....	59
Svenska Motorklubben.....	60
Trollhättans Lawntennisklubb.....	61
Trollhättans Sportklubb.....	64
Trollhättans Simsällskap.....	65
Egna Hems Idrottsklubb.....	66
Trollhätte Kanotklubb.....	66
Gripens Bollklubb.....	68
Trollhättans Skidklubb.....	69
Sammanfattning.....	71

Kapitel 4

Idrotts- och tävlingsverksamheten.....	74
Syfte.....	74
Bakgrund.....	74
Frågeställningar.....	76
Föreningarna i Trollhättan.....	77
Allmän idrott.....	77
Atletik.....	79
Bandy.....	79
Bordtennis.....	81
Boxning.....	81
Brottning.....	82
Cykel.....	84
Fotboll.....	84
Gymnastik.....	87

Gång.....	87
Handboll.....	88
Kanot.....	89
Motorsport.....	90
Orientering.....	91
Rodd.....	92
Simning.....	93
Skidor.....	95
Skytte.....	95
Tennis.....	98
Mästerskapstecken.....	100
Tävlingsarrangemang.....	103
Sammanfattning.....	106

Kapitel 5

Kvinnlig idrott.....	108
Syfte.....	108
Bakgrund.....	108
Några för kvinnan viktiga samhällsförändringar.....	108
Den kvinnliga idrottens utveckling i ett nationellt perspektiv.....	110
Frågeställningar.....	115
Den kvinnliga idrotten i Trollhättan.....	116
Allmän idrott.....	116
Gymnastik.....	117
Gång.....	118
Kanot.....	118
Motorsport.....	119
Orientering.....	119
Simning.....	120
Tennis.....	120
Kommentar till medlemsbilden.....	121
Sammanfattning.....	123

Kapitel 6

Ekonomi.....	124
Syfte.....	124
Bakgrund.....	124
Skytterörelsen.....	124
Motorsporten.....	125
Idrottsrörelsen.....	126
Frågeställningar.....	131
Anslag av allmänna medel till idrotten i Trollhättan.....	132
Medlemsavgifter.....	136
Inkomster från entréer, -start, - och banavgifter.....	137
Lån.....	139
Lotterier, fester och andra arrangemang.....	140
Bidrag från företag och privatpersoner.....	142

Föreningarnas interna och externa hjälpverksamhet.....	142
Kommentarer.....	143
Sammanfattning.....	146

Kapitel 7

Ideologin.....	148
Syfte.....	148
Begreppet idrottsideologi.....	148
Bakgrund.....	149
Skytterörelsen.....	151
Motorsporten.....	151
Den politiska och idrottsliga ideologin.....	151
RF:s och massmedias roll.....	153
Frågeställningar.....	154
Föreningarna i Trollhättan.....	155
Trollhättans Skarpskytteförening.....	155
Övriga föreningar.....	158
Föreningarnas ändamålsparagrafer.....	161
Intervjuer.....	164
Sammanfattning.....	166
Summary.....	168
Källor och litteratur.....	171
Noter.....	177

Förord.

Ett från ungdomsåren grundmurat idrottsintresse gjorde ämnesvalet för denna uppgift lätt, det skulle handla om idrottshistoria. Betydligt svårare var det att inom detta breda fält välja inriktning. Det fanns gott om alternativ. Studien kunde t.ex. fokuseras mot ett speciellt förbund och dess verksamhet, ett större regelbundet återkommande mästerskap, en jämförelse mellan olika idrotter etc. etc. Skulle jag anlägga ett nationellt, regionalt eller lokalt perspektiv på mitt arbete? Funderingarna var många innan jag till sist bestämde mig och riktade blickarna mot min egen kommun, Trollhättan, och idrotten där. Jag blev emellertid snart klar över att även en uppgift av detta slag måste begränsas på något sätt.

Jag beslöt mig för att göra en avgränsning i tid. Denna gräns sattes vid 1940. Detta var naturligt ur flera synpunkter. Det internationella idrottsutbytet upphörde så gott som helt p.g.a. kriget, men också på hemmaplan dämpades aktiviteten märkbart. Efter kriget expanderade idrottsrörelsen över hela landet, bl.a. genom att stat och kommun blev generösa med anslag till idrottsanläggningar och klubbverksamhet. Samtidigt kommersialiserades idrotten även på andra sätt. Mycket av det som tidigare gjorts ideellt, krävde man nu ersättning för. För många elitidrottsmän blev verksamheten ett yrke.

Även på lägre nivåer kom det pengar med i bilden.

I Trollhättan växte antalet idrottsföreningar kraftigt och nya grenar tillkom.

Det har skrivits många och omfattande böcker om Trollhättan, dess natur, historia, näringsliv och invånare. Även i skönlitterära sammanhang har orten omnämnts och poeter har inspirerats av fallens brusande vatten.

Om idrotten i "Kraftstaden" har det däremot inte skrivits många rader.

Ett undantag utgör Hilding Johansson, som i sin bok "Trollhättan, samhälle i expansion", skildrar idrotten i samband med övriga folkrörelser.

En del föreningar har också utkommit med jubileumsskrifter, vilka emellertid sällan nått utanför den egna kretsen.

Att beträda, om inte jungfrulig mark, så i alla fall ganska otrampad sådan, kändes inspirerande.

Jag när också en förhoppning om att mitt arbete skall bli till glädje för en och annan idrottsintresserad även utanför den akademiska världen.

Forskning med inriktning mot idrott har tidigare haft en blygsam omfattning.

Undantag utgör idrottsmedicinsk sådan. Idag är dock situationen en annan. Under de senaste decennierna har ett flertal avhandlingar med idrott som tema lagts fram vid universitet och högskolor runt om i landet.

Också bland allmänheten har intresset för idrottshistoria ökat.

1976 bildades Svenska Idrottshistoriska Föreningen, SVIF, med syfte att främja idrottshistorisk dokumentation, samt verka för en uppbyggnad av regionala och lokala organisationer.

En sådan är Wästgöta Idrottshistoriska Sällskap, WIS, som startades i september 1988. Ett flertal lokalföreningar har tillkommit inom dess

verksamhetsområde. I Trollhättan har en arbetsgrupp tillsatts som skall förbereda bildandet av en idrottshistorisk förening på orten.

Riksidrottsförbundet har, genom tillkomsten av Stiftelsen för Sveriges Riksidrottsmuseum, skapat förutsättningar för ett nationellt idrottsmuseum i Stockholm. Också ute i landet finns det sedan en tid idrottsmuséer, bl.a. i Göteborg och Vänersborg.

Bland föreningarna i Trollhättan har man varit angelägen om att få sin verksamhet dokumenterad och jag har fått all den hjälp man kan begära från styrelser, kanslipersonal och enskilda medlemmar. Även anställda på de special- och distriktsförbund som jag varit i kontakt med har bistått på ett konstruktivt sätt. Ett stort tack för detta ert engagemang!

Tack också till Jonas Lidholm som varit behjälplig med den engelska översättningen!

En uppgift av detta slag har mycket gemensamt med en tävling och då kanske främst ett långlopp. Dess olika faser har sin motsvarighet i forskningsarbetet. Perioder då allt känns lätt och målet nära avlöses av skeden präglade av det omvända. Funderingar som "varför ställde jag upp på det här?" smyger sig då på. Att bryta "loppet" har emellertid varit otänkbart av flera skäl. Som idrottsutövare har jag lärt mig att försöka nå gränsen för min förmåga och inte ge upp. Dessutom visste alltför många vad jag höll på med och dom ville jag inte göra besvikna.

Utan en skicklig och entusiastisk tränare når emellertid ingen idrottsman eller -kvinna någon framgång. Jag har haft förmånen av att ha en av de bästa.

Min "coach", Lennart K. Persson, har väglett, inspirerat och delat med sig av sitt stora kunnande på ett föredömligt sätt. Tack Lennart för all hjälp!

Min fru Barbro har varit min främsta supporter. Hon har följt "loppet" från starten och fått mig att känna att hon aldrig tvivlat på att jag skulle nå målet. Tack Barbro för ditt stöd och din uppmuntran!

Uppsatsens syfte och disposition

Syftet med föreliggande arbete är att försöka beskriva hur idrotten i Trollhättan vuxit fram. Denna utveckling skall därvid ses dels mot idrottsrörelsens nationella framväxt och dels mot de samhällsförändringar som samtidigt ägde rum.

Det historiska perspektivet omfattar ca 80 år och sträcker sig från Skarpskytteföreningens tillkomst i början av 1860-talet till 1940.

För att göra läsaren bekant med förhållandena på den ort kring vilken händelserna i det följande kretsar, inleds uppsatsen med ett kapitel där samhällsutvecklingen i Trollhättan översiktligt skildras. Därefter följer sex avsnitt direkt relaterade till idrott.

Varje idrottsavsnitt inleds med en för temat relevant bakgrundsbeskrivning baserad på tidigare forskning, vilken utgör ramen för mitt eget studieobjekt. En sammanfattning avslutar varje kapitel.

Kapitel 2, som skildrar föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning, ger en bild av bl.a. personer och händelser kring föreningsbildandet, samt en förklaring till de eventuella förändringar som verksamheten av olika orsaker genomgått.

Kapitel 3 ägnas åt en studie av medlemmarnas sociala tillhörighet samt den kvantitativa medlemsutvecklingen inom föreningarna, medan **kapitel 4** omfattar tävlingsverksamheten.

Kapitel 5 har temat kvinnoidrott, och där redogör jag för kvinnornas successiva involvering i den starkt mansdominerade idrottsrörelsen.

Idrottens roll såsom samhällsföreteelse har i hög grad varit avhänglig de ekonomiska förutsättningar som stått till buds. Om detta handlar **kapitel 6**.

I **kapitel 7**, där idrottens ideologiska bakgrund behandlas, försöker jag finna ett samband mellan den tidvis intensiva ideologiska debatten på central nivå och eventuella lokala återspeglings.

Allmän käll- och litteraturpresentation

Föreningsmaterial

Källmaterialet består främst av föreningsmaterial av traditionellt slag såsom verksamhetsberättelser, styrelse-, mötes- och årsmötesprotokoll, medlemsmatriklar, in- och utgående skrivelser, kassaböcker och -redgörelser, jubileumsskrifter etc.

De flesta föreningar förvarar handlingarna på sina respektive kansli, men några har lämnat över dessa till kommunens folkrörelsearkiv. Materialet är mer eller mindre komplett och välordnat. Hos en del klubbar har hängivna äldre medlemmar sedan de blivit pensionärer, tagit som sin uppgift att bringa ordning i materialet.

Då föreningarnas egna handlingar inte räckt till, har jag vänt mig till distrikts- och specialförbunden i hopp om att finna något där.

Det som nedtecknats utgör vanligtvis huvuddragen i verksamheten. Men allt har som bekant inte satts på pränt. Interna diskussioner, som föregick beslut, stämningar i föreningen, vilket utbyte man haft av sin sport etc. har aldrig dokumenterats. För att i viss mån råda bot mot detta och samtidigt bredda mitt arbetssätt, har jag intervjuat f.d. idrottsutövare, ledare och styrelsefunktionärer. Det historiska perspektivet på några föreningar är inte längre än att personer som varit med vid dess bildande fortfarande är i livet. Dessa utgör onekligen en resurs som det vore fel att inte utnyttja.

Intervjuerna, som har formen av fria strukturerade samtalsintervjuer, har nedtecknats. Den talspråksmässiga formen har återgivits i texten.

Tidningar

Trollhättans Tidning, med anor från 1892, kom till en början ut två dagar i veckan, för att senare bli en tre- och fyradagarstidning. Politiskt betraktas den som oberoende liberal.

Den socialdemokratiska tidningen Nya Älvsborgaren, som startades 1931, hade ett spridningsområde från Alingsås i söder till Åmål i norr. Under de första åren utkom den två dagar i veckan, därefter tre. Tidningen upphörde vid årsskiftet 1937/1938.

Litteratur med inriktning mot idrott

Jan Lindroths avhandling, *Idrottens väg till folkrörelse*, som behandlar tiden fram till 1915, klargör bl.a. de grundläggande förutsättningarna för idrottsrörelsens expansion. Avhandlingen består av fyra delar och inleds med den gymnastiska bakgrunden och striderna kring linggymnastiken. Därefter redogör Lindroth för rörelsens utveckling med föreningstillväxten, bildandet av riksorganisationerna och rörelsens ideologi.

Konflikten mellan linggymnastikens anhängare och idrottsrörelsens företrädare, är temat för den tredje delen. Den avslutande delen behandlar statens hållning till idrotten och vägen till ett årligt generellt anslag.

Lindroth konstaterar bl.a. att linggymnastikens starka ställning bromsade

idrottsrörelsens utveckling. De svenska framgångarna vid extraolympiaden i Athen 1906 och i OS i Stockholm 1912, innebar emellertid en vändpunkt. Lindroth har som en fortsättning på sin avhandling studerat idrottsrörelsen under mellankrigstiden. I Idrott mellan krigen behandlas tre centrala områden, organisationerna, ledarna och ideologin.

Bode Janzon har ägnat sin avhandling Manschetttyrken, idrott och hälsa, åt en studie av idrottsrörelsen med särskild inriktning mot Göteborg. Undersökningen omfattar tiden fram till år 1900. Studien tar upp tre teman. Ett medicinskt mot bakgrund av idrottens utveckling, ett socialt med särskild inriktning mot Göteborg samt ett tredje tema som belyser idrottsföreningarnas målsättning. Beträffande den sociala sammansättningen konstaterar Janzon att den största gruppen bestod av personer med stillasittande arbete, framför allt bokhållare och affärsmän, oftast ogifta.

Två arbeten har kvinnoidrott som tema. Har kvinnorna en sportslig chans? är titeln på Eva Olofssons avhandling i pedagogik. I ett historiskt och internationellt perspektiv beskriver hon de svenska kvinnornas villkor i den av män dominerade idrottsrörelsen under 1900-talet. Hon konstaterar bl.a. att det finns ingen kvinnlig idrott utan endast kvinnliga utövare av manlig idrott. Claes Annerstedts studie Kvinnoidrottens utveckling i Sverige, ger i likhet med Olofssons en bred och varierad skildring av samhällets kvinnosyn under olika perioder, mot vilken kvinnornas idrottsliga engagemang skall ses.

I Rolf Pålbrants avhandling Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939, kretsar problemställningen kring arbetarrörelsens attityd till den etablerade idrottsrörelsen och arbetarnas egen idrottsrörelse. Pålbrant ger också en förklaring till varför försöken att efter internationella förebilder etablera en fristående arbetaridrott misslyckades.

Mats Hellspong har ägnat sin avhandling i etnologi åt en idrottsgren, boxning. Studien har bl.a. till syfte att finna karaktäristiska drag i idrottens kulturmiljö och då specifikt boxningens. Vidare hoppas Hellspong kunna förändra eller nyansera den ofta felaktiga bilden av boxningssporten.

I en artikel publicerad i RF:s jubileumsskrift, Svensk idrott 1903-1953, med rubriken Idrotten och samhället, beskriver Hilding Johansson idrottens väg till massrörelse. Han ägnar därvid särskild uppmärksamhet åt kvantitativa och sociala förhållanden samt riksdagsdebatterna i anslutning till anslagsfrågan. I samma skrift har Roland von Euler behandlat idrotten i början av 1950-talet ur främst sociologisk synpunkt. Artikeln som har titeln Idrotten av idag, inramas av historiska tillbakablickar.

Idrotten i det svenska samhället är titeln på Olle Halldéns studie. Efter en inledande historisk tillbakablick redogör Halldén för idrottens utveckling under vad han kallar "Idrottsårhundradet", d.v.s. 1900-talet.

Henrik Sandblads Olympia och Valhalla, som skildrar idrotten ur ett idéhistoriskt perspektiv, har en tidsomfattning från 1700-talet slut till 1914. Författaren försöker klargöra vilken roll de nyhumanistiska och götiska strömningarna hade som argument för idrottens framväxt i främst vårt land.

Nedslagen i Skytterörelsens historia har möjliggjorts genom bl.a. skrifterna Sveriges frivilliga skytterörelse under åttio år, 1860-1939, författad av Vilhelm Wahlquist samt 100 år med frivilliga skytterörelsen, med Torsten Åström som redaktör. I det senare verket har olika författare gett sin syn på verksamheten under tidsperioden.

För att teckna bakgrunden till motorsporten har Svenska Motor Klubbens jubileumsskrift, En återblick på de gångna 35 åren, 1913-1948, KAK:s Bilen går vidare, med underrubriken 50 år med KAK, och Svenska Bilspportförbundets publikationer, utgjort referenslitteratur.

Litteratur med lokal inriktning

Som underlag för det inledande kapitlet om Trollhättan har jag främst använt mig av Oskar Hörmanders och Bengt Lindströms tre böcker, Sågarbyn och Magnus Åberg, Sågarbyn blir Sveriges kraftstad samt Guldtid och Kristid, vilka tillsammans skildrar olika epoker i ortens utveckling från 1860 till 1936.

Den första, som omspannar tiden från 1860 till 1896, berättar om den by som kyrkoherde Magnus Åberg mötte och var med om att förändra.

Den expansiva perioden i samband med kanal- och kraftverksutbyggnaden kring sekelskiftet skildras i Sågarbyn blir Sveriges kraftstad, medan Guldtid och Kristid har tiden från och med 1916 som tema.

Hilding Johansson, fil. dr. i statskunskap och socialdemokratisk riksdagsman, beskriver och förklarar framväxten av det moderna Trollhättan i sin bok Trollhättan - samhälle i expansion.

Gustav Lundéns Trollhättan genom tiderna ger en översiktlig bild av ortens utveckling. Lundén, var politiskt aktiv under 1920- och 1930-talen, och i dessa sammanhang ofta kontroversiell, bl.a. genom sitt engagemang i de kommunala utbrytargrupperna.

Trollhättan ung stad, författad av Erik Wengström, skildrar i lätt kåserande stil främst 1920-talet. Denna har tillsammans med Trollhättegilletts skriftserier utgjort den komplettering av materialet som i vissa fall krävts.

Trollhättegillet, som bildades 1934, är en sammanslutning med syfte att bl.a. genom en årlig skrift, väcka och bibehålla intresset för det gamla Trollhättan.

Begreppet idrott

Relaterat till temat för min studie är uttrycket idrott, ett ständigt återkommande ord. Det är därför viktigt att ge detta en definition, tillämpbar på den tidiga idrotten i Trollhättan. Detta var emellertid ingen lätt uppgift.

Att försöka formulera en egen definition var allt för pretentiöst och heller inte lämpligt ur komparativ synpunkt. Det låg därför nära till hands att först "se hur andra har gjort" i liknande situationer och därefter välja den som bäst passade min studie.

Under åren har ett flertal definitioner formulerats.

I den statliga idrottsutredningens förslag från 1969 med rubriken Idrott åt alla, betecknas idrott som:

Alla de tävlingsmässiga och andra fysiska aktiviteter, som människorna utför för att uppnå ett visst resultat eller få motion och fysiskt aktiv rekreation.¹⁾

L.M. Engström har gett uttrycket följande innebörd:

Sådan fysisk aktivitet, som huvudsakligen eller till betydande delar består i att träna eller påverka den egna kroppen i syfte att förbättra den fysiska prestationsförmågan och/eller hälsan.²⁾

Riksidrottsförbundets egen definition lyder:

Idrott är fysisk aktivitet som människor utövar för att få motion och rekreation och/eller uppnå tävlingsresultat.³⁾

Idrott har i dessa definitioner fått en bred tolkning, som rymmer såväl tävlings- som motions- och friluftaktiviteter i linje med den moderna människans behov av rörelse och rekreation.

Lindroth diskuterar i sin avhandling begreppet idrott utifrån formuleringar och uttryck i sitt källmaterial.⁴⁾ Denna diskussion fortsätter han i sin efterföljande studie, Idrott mellan krigen, där han pekar på konsekvenserna av en teoretisk definition av begreppet idrott, inte minst med tanke på att synen på kroppsövningar har förändrats över tid.

Hans slutsats blir att en teoretisk definition är överflödigt eftersom det avgörande är vad idrottsrörelsens organisationer sysslade med.⁵⁾

Lindroth visar på en organisatorisk överbyggnad med RF och de andra förbunden, men också skolidrotten och den oorganiserade idrotten, som den yttre ramen. Inom en så bred begreppsförklaring finns det utrymme för individuella tolkningar och möjligheter att inte bara innefatta olika grenar, utan också olika tidsepokers syn på fysisk aktivitet.⁶⁾

För min egen studie var detta betydelsefullt eftersom två av föreningarna, Trollhättans Skarpskytteförening och Svenska Motorklubben, med egna moderorganisationer, Skytteförbundet respektive Svenska Motor Klubben, stod utanför RF-familjen.

Lindroth diskuterar också i sin avhandling distinktionen mellan begreppen idrott och sport. Den väsentligaste skillnaden dem emellan är, menar han, att i idrotten står den mänskliga insatsen i centrum, medan det i sporten är redskapet, styrt och övervakat av individen, som har en avgörande betydelse.7)

I min framställning är emellertid idrott och sport synonyma begrepp och används omväxlande av språkliga skäl. Detsamma är förhållandet med uttrycken klubb och förening samt allmän idrott och friidrott.

Kapitel 1

TROLLHÄTTAN, dess tidiga näringslivs-, förenings-, och befolkningsutveckling samt den politiska bilden

De första slussarna

Göta älv, med dess forsar och vattenfall, utgjorde förutsättningen för Trollhättans utveckling. Tidigt började man att utnyttja fallen för att driva sågar och kvarnar. I slutet av 1600-talet fanns det enligt Kungl. Kvarnkommisionens förteckning 18 sågar och 9 mjölkvarnar i Trollhättan.¹⁾

Grundandet av Göteborg i början av 1620-talet, medförde stor efterfrågan på sågtimmer. Detta gynnade näringslivet i Trollhättan genom att timmer från skogarna kring Väneren flottades till orten där det sågades, innan det transporterades vidare på älven till Göteborg.²⁾

Göta älv hade stor betydelse ur kommunikationssynpunkt. Fallen utgjorde emellertid ett hinder. Längre ordnade man transporter förbi dessa. Att skapa en farbar segelled inte bara förbi Trollhättan, utan hela vägen mellan Östersjön och Kattegatt, hade länge varit en dröm. Riksrådet behandlade frågan 1642, men något beslut fattades inte.

Den 31 januari 1717 utfärdade Karl XII på Emanuel Svedenborgs inrådan, en skrivelse till medborgarna, där han uppmanade dem att skänka medel till byggandet av ett slussystem i Trollhättan. Detta skulle möjliggöra:

...farkosters och pråmars fram och återfart till tjänst såväl för Bergslagen som våra handlande undersåtar.³⁾

Christoffer Polhem, biträdd av Emanuel Svedenborg, fick den 15 januari 1718 i uppdrag att starta arbetet, vilket enligt planerna skulle ta fem år. Konungens död förändrade emellertid situationen och inte förrän i mitten av 1750-talet stod delar av sluss- och kanalleden färdig.

Kungl. Maj:t gav i december 1793 Trollhätte Canal- och Slusswerksbolag privilegier för fullbordandet av projektet, som skulle göra älven segelbar från Väneren till Göteborg. Förslaget hade utarbetats av brukspatronen Peter Bagge och direktör Wilhelm Chalmers i samråd med Baltzar von Platen. I augusti år 1800 kunde det första fartyget passera genom Trollhätte kanal. Kanalen visade sig emellertid snart vara för trång. 1837 presenterade Nils Eriksson en plan för en ny farled. Året därpå bildades Nya Trollhätte Kanalbolag, som på regeringens uppdrag skulle svara för byggandet. I den nya leden, som invigdes av Oskar I den 5 juni 1844, kunde fartyg på upp till 300 ton passera.⁴⁾

Den förbättrade farleden skapade förutsättningar för Trollhättan att bli en industriort. Drivkraft hade man i vattenfallen, råvaror fanns i Vänerlandskapen

och i Bergslagen och via älven och västkusten var avsättningsmöjligheterna goda.

Mitten av 1800-talet betecknar en viktig gränslinje i Trollhättans industriella historia. Fram till den tiden hade näringslivet dominerats av kvarnar och sågar drivna av fallen. Under åren närmast före 1850 anlades pappersbruk, bomullsspinneri, oljeslageri, samt Trollhättans Mekaniska Verkstad och Gjuteri. Det sistnämnda företaget kom att få stor betydelse för samhällets utveckling. Grundare var Magnus Lindström, Antenor Nydqvist och Carl Olof Holm. Sedan Lindström avlidit ändrades namnet till NOHAB, i folkmun kallat "Verkstan"⁵⁾

De gamla sågverken utmed älven började så småningom bli omoderna och 1876 såldes en del av dessa till brukspatron Ernst Stridsberg, som tillsammans med J.O. Biörk drev en fabrik för tillverkning av bl.a. sågblad i Torshälla. Eftersom tillgången på vattenkraft var bättre i Trollhättan flyttades verksamheten dit under namnet Stridsberg & Biörk. Tillverkningen av sågar och specialverktyg för trä-, massa- och pappersindustrin kom att göra företaget känt över hela världen.

Ett tredje stort industriföretag på orten vid denna tid var Önans Träsliperi, som 1879 ändrade namn till Krondahls Pappersmassfabrik. I början av 1880-talet arbetade ca 700 personer vid de tre ovan nämnda företagen. Utvecklingen gick snabbt. 1892 hade det totala antalet fabriks- och verkstadsarbetare på orten stigit till omkring 2000.⁶⁾

Såväl Holm som Stridsberg var starkt engagerade också politiskt. Den förstnämnde innehade posten som socken-/kommunalnämndens ordförande mellan åren 1859-1877. Stridsberg blev ordförande i kommunalstämman 1880 och två år senare valdes han till kommunalnämndens ordförande. Under perioden 1888-1897 var Stridsberg riksdagsman.⁷⁾

Industrin i Trollhättan utmärktes av stabilitet i slutet av 1800-talet, men orten stod inför genomgripande förändringar.

1904 övertog staten Nya Trollhätte Kanalbolag och började samtidigt visa intresse för fallen, som skulle utnyttjas för kraftproduktion i större skala.

Efter en långdragen vattenrättsprocess, under vilken tid staten gjorde omfattande fastighetsförvärv utmed älven, hamnade fallen i statens ägo.

I maj 1906 beslöt riksdagen att en kraftstation skulle byggas i Trollhättan.

En febril verksamhet inleddes och arbetare från hela landet sökte sig till orten. Mellan 1000 och 1500 man var regelbundet sysselsatta med anläggningsarbetet. Storstrejken 1909 försenade projektet, men i oktober 1910 invigdes kraftstationen av konungen.⁸⁾

Statens investeringar i Trollhättan i samband med kraftverksbygget var i det långa loppet positivt för kommunen, som härigenom gavs möjligheter att expandera. Under ett övergångsskede var dock nackdelarna mest iögonfallande. Då Kanalbolaget hamnade i statens händer och blev Kanalverket, förlorade Trollhättan omkring 15% av sina inkomster. En uppvaktning hos finansministern resulterade i att staten beslöt bidra med 100000 kronor till kommunens vatten- och avloppsledningsnät, som succesivt togs i bruk från 1908.⁹⁾ 1909 hade ännu ett riksdagsbeslut fattats som kom att få stor betydelse för orten. En ny slussled som kunde ta emot större fartyg skulle uppföras. 1916 stod denna färdig och då kunde fartyg på upp till 87 meters längd passera.

Trollhättan blir stad

Planerna på att göra Trollhättan till stad var en segsliten historia som sträckte sig över 23 år. Ernst Stridsberg väckte frågan 1892. Två år senare lade en kommitté fram ett första förslag, som avvisades av kommunalstämman.

Ett nytt förslag presenterades 1896. Huvuddragen i detta var att kommunen i en inlaga till Kungl. Maj:t skulle begära stadsprivilegier med egen jurisdiktion.¹⁰⁾ Som argument åberopades inledningsvis bl.a. den stora folkmängden, och senare också vattenkraftsanläggningarna och den industriella expansionen.

Förberedelserna innefattade bl.a. en inkorporering av ytterområdena Strömslund och Skoftebyn. Detta skedde emellertid inte friktionsfritt. Speciellt Skoftebyborna protesterade. Detta hjälpte dock föga eftersom Länsstyrelsen, i sitt förord till Kungl. Maj:t angående stadsrättigheter, ställt som villkor att Skoftebyområdet skulle tillhöra staden.

Den 5 november 1915 fattade regeringen sitt beslut. Trollhättan fick sina stadsrättigheter men utan egen jurisdiktion.¹¹⁾ Den 1 januari 1916 blev Trollhättan Sveriges 101:a stad, med en befolkning på närmare 14000 personer.¹²⁾

NOHAB, som sedan 1865 bl.a. tillverkat lok och turbiner, kom att bli en av stöttepelarna i den unga stadens näringsliv. Efter en nedgångsperiod i slutet av första världskriget, fick företaget 1920 en order på 1000 lok från Sovjetunionen. Enligt avtalet skulle fem lok levereras varje vecka. Nya industrilokaler uppfördes och antalet anställda ökade från omkring 800 1920 till över 2100 tre år senare. Den 2 september 1921 lämnade det första loket "Verkstan."¹³⁾

I juni året därpå kom chocken. Ryssarna annullerade kontraktet och ett nytt, omfattande endast halva antalet lok, upprättades. Orsaken härtill var bl.a. den s.k. Rapolloöverenskommelsen mellan Sovjetunionen och Tyskland, som slöts 1922, och som förutom upprättandet av diplomatiska kontakter, också innefattade handelsförbindelser de båda länderna emellan. De 500 loken som NOHAB gick miste om, var en del av avtalet och skulle nu istället byggas i Tyskland. Trots intensiva ansträngningar från den svenska regeringens sida, vägrade ryssarna att ändra ståndpunkt. Kontraktsbrottet blev ett hårt slag för såväl företaget som staden.

Innan det sista "ryssloket" lämnat fabriken, strax före jul 1924, hade arbetsstyrkan i stort sett halverats. Samtidigt drabbades andra industrier i staden av 1920-talets ekonomiska kris. För Stridsberg, som var den näst största arbetsgivaren, sjönk omsättningen kraftigt.

Situationen ljusnade något 1927, då NOHAB, förutom en stororder på 100 lok och 1500 vagnar från Turkiet, också levererade lokomotiv till Argentina och Iran.¹⁴⁾

Trots detta var arbetslösheten hög och steg ytterligare de närmaste åren. 1930 saknade närmare 450 personer arbete och 1933 var siffran över 1000.¹⁵⁾ Folk lämnade Trollhättan, vars befolkning minskade med mer än 500 personer under nämnda period.¹⁶⁾

En förlamande hand lade sig över staden. De styrande vände sig till regeringen med hopp om statliga beställningar. Det svenska flygvapnet

befann sig vid denna tid i ett uppbyggnadsskede och man siktade på att få till stånd en inhemsk flygmotortillverkning.

Statsmakterna belöt att satsa på Trollhättan. Ett avtal mellan Flygstyrelsen och NOHAB om byggandet av 30 motorer undertecknades. Staten ställde som villkor att ett särskilt bolag skulle bildas och NOHAB Flygmotorfabriker AB grundades. Det besvärliga arbetsmarknadsläget i staden och företagets goda kontakter i kanslihuset var avgörande för ordern. Utrikesminister Eliel Löfgren hade före sin utnämning varit ordförande i NOHAB:s styrelse.

Den militära upprustning, som ägde rum under senare delen av 1930-talet, resulterade för NOHAB:s del i nya statliga beställningar, bl.a. lavetter till försvaret. Detta satte ånyo fart på hjulen. Byggnadsverksamheten kom igång, folk sökte sig åter till staden och 1940 hade Trollhättan över 17000 invånare.¹⁷⁾

Under hela den behandlade tidsperioden var samhällets utveckling starkt beroende av industrikonjunkturena. Industrin var också den sektor som dominerade sysselsättningen. 1892 var, såsom tidigare nämnts, ca 2000 personer anställda inom industriföretag på orten och 1920 hade antalet mer än fördubblats och var omkring 4300.

Många var också indirekt beroende av industrin, såsom t.ex. byggnadsarbetare, hantverkare, handlare och servicenäringar. När det gick dåligt för industrin fick detta återverkningar på hela samhället, medan goda tider skapade möjligheter till expansion och utveckling.

1920 var omkring 65% av de yrkesverksamma i staden sysselsatta inom industri-, hantverks- och byggnadssektorn. Tio år senare, då antalet industriarbetare sjunkit till omkring 3900, var siffran ca 55%. Därefter steg den åter och var 1940 uppe i strax över 60%. Procentsiffrorna för antalet industrianställda i Trollhättan ligger under perioden betydligt högre än riksmedeltalen.

För Trollhättans del när siffrorna aldrig under 50%, medan rikssiffrorna inte vid något tillfälle överstiger denna siffra. Kommunens ekonomi var således starkt beroende av industrins utveckling, vilket gav kraftiga utslag vid konjunkturväxlingar.

Handel och samfärdsel sysselsatte omkring 12% av ortens befolkning 1920 och ca 16% 1940.

Antalet anställda inom offentlig förvaltning höll sig omkring 4% fram till 1940.¹⁸⁾

Några föreningsbildningar av folkrörelsekaraktär vid sidan av idrotten

Under en följd av år i mitten av 1860-talet drabbades jordbruket i vårt land av missväxt. Livsmedelsbristen drev upp priserna, medan lönerna i stort sett förblev oförändrade. Fattigdom och nöd bredde ut sig. För att förbättra situationen för lönearbetarna i Trollhättan bildades 1867, efter mönster från Göteborg, Trollhättans Arbetarförening.

Genom handels- och affärsverksamhet enligt kooperativa principer kunde medlemmarna göra fördelaktiga inköp. Inom föreningen bildades också en sjukhjälps- och begravningskassa. Som ordförande och sekreterare tog kyrkoherde P.M. Åberg aktiv del i inköp och varudistribution. Föreningens verksamhet utökades 1869 med en sparkassa, som kom att bli föregångare till Trollhättans Sparbank. Också bildningsverksamhet blev ett viktigt inslag och föreläsningar och diskussionsmöten hölls regelbundet i föreningens regi. Ett bibliotek inrättades och musikkår och sångkör bildades.

Kyrkoherde Åberg, var noga med att politiska frågor skulle hållas utanför verksamheten:

Politiska frågor lämnades över till de av Gud och Konungen insatta myndighetspersonerna.¹⁹⁾

Godtemplarrörelsen av IOGT etablerades på orten 1881, då tre loger, Polhem, Ekeblad och Starkodder bildades. Året därpå tillkom ännu en. Samarbetet dem emellan var gott och de hade ofta gemensamma möten och fester. Kyrkoherde Åberg engagerade sig även här. 1883 blev han medlem i logen Polhem och något år senare dess ordförande.

Godtemplarna hade ett varierat program, med bl.a. föreläsningar, teater, dans, sång och musik. I slutet av 1880-talet hade de fyra logerna omkring 250 medlemmar tillsammans.²⁰⁾ Då IOGT-rörelsen 1888 splittrades i två organisationer, IOGT och NGTO, vann också den senare anhängare i Trollhättan.²¹⁾

Väckelserörelsen, som svepte fram över landet under senare delen av 1800-talet nådde också Trollhättan. 1876 bildades den första missionsförsamlingen och sju år därefter ännu en. 1896 hade dessa omkring 70 medlemmar, tio år senare 220. I mitten av 1930-talet hade siffran fördubblats.²²⁾

Baptister och metodister följde i spåren och 1889 fick Frälsningsarmén en kår på orten. 1915 bildade pingströrelsen en församling. Det skulle ta 17 år innan dess medlemsantal översteg 100.

Trots det stora antalet industriarbetare i Trollhättan hade arbetarrörelsen svårt att etablera sig på orten.

August Palm gjorde sitt första besök där redan 1882, och han följdes av andra ledande socialdemokrater, men utan större framgång. Arbetarna i Trollhättan beskrevs som tröga och svårpåverkade.

Inflyttningen, som skett främst från den omgivande landsbygden, där man av tradition slagit vakt om det trygga och beständiga, hade gett Trollhättan prägel av ett slutet samhälle. Misstänksamheten mot det nya var därför stor. Kring sekelskiftet utvecklades dock en viss politisk aktivitet.

1901 bildades en socialdemokratisk ungdomsklubb samt en sektion av Göteborgsavdelningen av Järn- och Metallarbetarförbundet, vilken året därpå blev en självständig avdelning. Också några små yrkesgrupper, gjutarna kakelugnsmakarna, bagarna, målarna och skraddarna organiserade sig 1901.²³⁾ Storstrejksåret 1909 fanns ett tiotal fackföreningar på orten.

Trollhättans Frisinnade Förening, etablerades i mars 1902. Dess främsta företrädare tillhörde de s.k. nykterhetsradikalerna som var starkt engagerade också i godtemplarrörelsen.

1904 blev socialdemokratins genombrottsår i Trollhättan, då en arbetarkommun bildades, 22 år efter August Palms första besök på orten.

Socialdemokratin var på stark frammarsch i hela landet vid denna tid, och antalet arbetarkommuner ökade från 75 till 137 under perioden 1900 till 1905. I Trollhättan tog Arbetarkommunen efterhand över Arbetarföreningens roll som samlingspunkt för ortens arbetare. 1910 hade Arbetarkommunen omkring 200 medlemmar.²⁴⁾

Högern, som representerade den tredje stora ideriktningen, startade en lokalavdelning i Trollhättan 1914.²⁵⁾

En vänstersocialistisk och en Höglundskommunistisk arbetarkommun bildades i Trollhättan 1920. När dessa båda grupper återgick till socialdemokratin på riksplanet, skedde detta också i Trollhättan och de båda arbetarkommunerna upphörde.²⁶⁾

På tjänstemannasidan grundades en lokalavdelning av Sveriges Verkstäders Tjänstemannaförening 1931. Första året hade man ett 20-tal medlemmar och 1937 var siffran 137.²⁷⁾

Den mindre industrin fick ett värdefullt stöd i Trollhättans Industri- och Hantverkarförening, som bildades i januari 1912.²⁸⁾

Den politiska bilden

Perioden 1912-1915 präglades av en stark frammarsch för det socialdemokratiska partiet på riksplanet. Detta hängde samman med de ändrade rösträttsbestämmelserna och fick sin motsvarighet också i Trollhättan, där de kommunala valen 1914 blev särskilt framgångsrika för partiet.²⁹⁾ Det politiska fältet har allt sedan dess dominerats av socialdemokraterna, som varit det största partiet under åren.

I kommunalvalet 1919, ökade dess andel från 43,6% till 68,4%, vilket var den högsta siffra som partiet lokalt noterade under perioden fram till 1940. Denna andel var mer än dubbelt så hög som riksnoteringen.

Vid 1920 års val, då halva antalet stadsfullmäktigeledamöter skulle utses, sjönk socialdemokraternas andel till 36,4%, vilket var periodens lägsta siffra. Förklaringen härtill var att det utanför de etablerade partierna uppstått en kommunal gruppering, KG, som drog till sig framför allt socialdemokratiska väljare. Gruppens framgångar berodde främst på deras uppmaning till kommunal sparsamhet, ett partipolitiskt obundet kommunalt arbete, samt deras förbudsvänliga inställning i rusdryckfrågan.

Också 1922-års val, som hölls några månader efter förbudsomröstningen, kretsade kring samma frågor. Vid 1920 och 1922-års val var valdeltagandet mycket lågt, 23,7% resp. 31,5%.³⁰⁾

Kommunala grupperingar fanns med under olika namn vid valen fram till slutet av 1930-talet och företräddes ofta av utbrytare från andra partier, främst socialdemokrater och kommunister. Detta senare parti gjorde entré på den politiska arenan i staden 1926, då den förste kommunisten valdes in i fullmäktige. Eftersom stadens arbetare till stor del slutit upp kring socialdemokratin har den kommunistiska representationen under åren inskränkt sig till ett fåtal mandat. Att kommunisterna trots närheten till Göteborg och partiets starka ställning där, inte hade större framgångar i Trollhättan, har delvis en historisk förklaring. När vänsterfalangen bröt sig ur det socialdemokratiska partiet 1917, och bildade ett vänstersocialdemokratiskt parti, fick detta inget större genomslag i norra Älvsbogs län, där ingen ledande socialdemokrat gick över till den nya riktningen. Det fanns således inga starka vänsterriktningar, som grund för kommunismen.

Sedan stadens socialdemokrater efter 1930-års val kommit tillrätta med vissa interna problem, noterades en ny topp med över 67% av rösterna i slutet av 1930-talet.

De borgerliga partierna har, med undantag för den första mandatperioden i stadsfullmäktige, befunnit sig i minoritet.

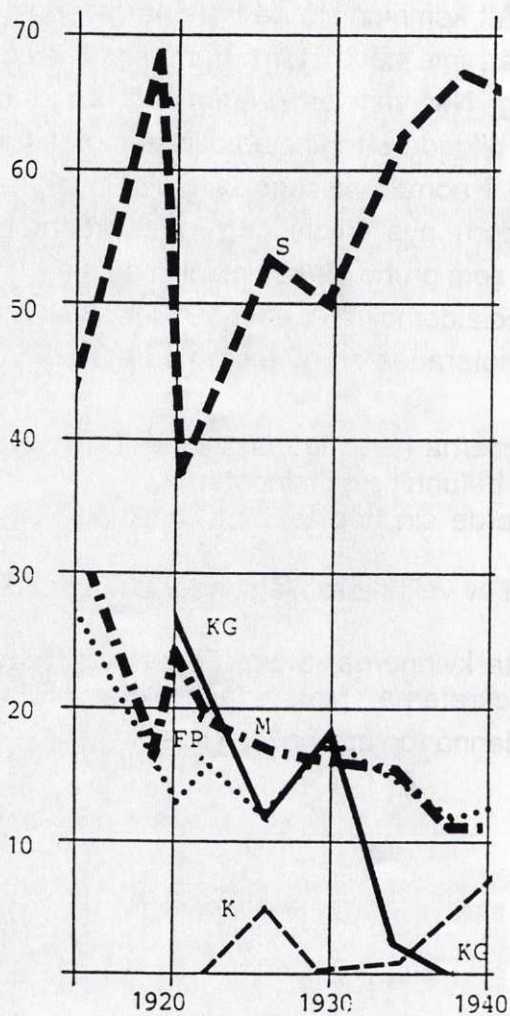
Högern, som noterde sin högsta siffra, omkring 30% 1916, hade 1940 ca 11% av rösterna.

Folkpartiets andel av väljarkåren låg under 20- och 30-talen på omkring 15%. (se diagram s 16)

1919 tog de första kvinnorna, Signe Fogel och Hulda Weinert, representerande socialdemokraterna, plats i fullmäktige. Efter 1934-års val ökade antalet kvinnor i denna församling till fyra.³¹⁾

Kommunalval

Diagram 1. Procentuell röstfördelning vid kommunalvalen i Trollhättan under perioden 1915-1940.

Källa: Johansson, H. Trollhättan, samhälle i expansion, s. 95.
(Diagrammet har beskurits på uppgifter efter 1940.)

Trollhättans folkmängd

Tabell 1. Befolkningsutvecklingen i Trollhättan med särskild inriktning mot perioden 1900-1940

1750	150	Uppskattning
1802	225	
1852	1000	Uppskattning
1875	3148	
1900	5500	
1903	5992	
1904	6065	
1906	6280	
1907	6483	
1908	6746	
1910	7941	
1911	7858	
1915	8620	
1916	13985	Trollhättan blev stad
1917	14430	
1919	14892	
1920	14724	
1921	14913	
1922	15568	
1923	16434	
1924	16671	
1925	16385	
1926	15921	
1927	15683	
1928	15736	
1929	15763	
1930	15511	
1931	15022	
1932	15018	
1933	14962	
1934	15024	
1935	15069	
1936	15023	
1937	15276	
1938	15712	
1939	16479	

Källor:

Uppgifterna fram till 1915 har sammanställts av fil. mag. Werner Johnsson 1979, och är publicerade i Trollhättegilletts skriftserie nr 1:1 1981, s. 33f. Befolkningssiffrorna f.o.m. 1916 har hämtats från Trollhättans kommun, Drätselkammarens finansstatistik, Skatterestantier 1895-1962.

Kommentar till befolkningssiffrorna

I samband med att Trollhättan blev stad 1916, inkorporerades ytterområdena Strömslund och Skoftebyn, vilket förklarar den kraftiga befolkningsökningen. De följande variationerna i befolkningstalen, beror främst på expansions- respektive nedgångsperioder för industri-, byggnads-, och kommunal verksamhet. Den s.k. "rysstiden" i början av 1920-talet, resulterade i starkt stigande befolkningssiffror. Då den svenska industrin i övrigt befann sig i kris, sökte folk sig till Trollhättan där det fanns arbete.

1924 uppgick invånarantalet till 16671, en siffra som överträffades först 1940. Den stagnation som följde då det sista ryska loket lämnat NOHAB, gav genast utslag i befolkningstalen. Arbetslösheten drev många från staden och befolkningen minskade. 1933 bodde 14962 personer i Trollhättan, den lägsta siffran sedan 1921.

Källa: Johansson, H. Trollhättan, samhälle i expansion
(Diagrammet här beskriver på sidan 104.)

Källa: Uppgifterna från till 1916 har sammanställts av H. Johansson
1919, och är publicerade i Trollhättans kommunala årsrapport nr 1:1 1981, s. 33.
Befolkningssiffrorna f.o.m. 1918 har hämtats från Trollhättans kommun.
Ortskommunens föreningsstatistik, Skattestatistik 1985-1982.

Kapitel 2

Föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning

Syfte

Detta kapitel syftar till att mot bakgrund av såväl några för idrotten viktiga samhällsförändringar som idrottens nationella utveckling i stort, ge en bild av idrottsföreningarnas bildande i Trollhättan. Jag har också särskilt velat belysa den verksamhetsinriktning som respektive förening haft, samt de eventuella förändringar av denna som ägt rum under perioden fram till 1940. Föreningarna presenteras i åldersordning, d.v.s. i den följd de bildats.

Kapitlet avslutas med en kort redogörelse för föreningsbildningen inom idrotten i regionen, där Vänersborg, Uddevalla och Alingsås uppmärksammas.

S.k. kategoriföreningar, vilka ofta står utanför idrottens organisationer, har inte medtagits i min studie. Som kategoriförening betraktas här bl.a. skol-idrottsföreningar, idrottsverksamhet knuten till försvarsorganisation, folkrörelse eller yrkeskår.

Bakgrund

Några samhällsförändringar som gynnat idrotten

Den svenska idrottsrörelsen har enligt Lindroth vuxit fram ur de gymnastikföreningar som startades runt om i vårt land på 1870-talet. Bland de grenar som först utövades var simning, rodd, allmän idrott, atletik, velociped- och skridskoåkning.

Vid sekelskiftet fanns de flesta föreningarna i städerna och dess medlemmar tillhörde en begränsad krets.

Man kan urskilja ett nationellt karaktärsdrag i utvecklingen under 1900-talets tre första decennier. Perioden fram till första världskriget kännetecknades av en livlig föreningsbildning, med en topp under åren 1906-1908. De stora svenska framgångarna under OS i Stockholm, då Sverige blev bästa nation, gynnade också idrotten i flera avseenden. Under första världskriget fick idrotten av naturliga skäl stå åt sidan.¹⁾

Efter kriget inleddes idrottsrörelsens stora expansion. Av RF:s totala föreningsbestånd 1939, bildades drygt 85% under mellankrigstiden.

Tabell 1. Till RF anslutna föreningar.

1919	786
1924	1351
1929	2013
1939	5790

Källa: Lindroth, J. (1987) s. 37f.

Den kraftiga föreningstillväxten under mellankrigstiden illustreras av Lindroth på följande sätt:

Tabell 2. Föreningsbildande i procent av 1939-års föreningsbestånd.

-1899	96	(1,7%)
1900-1913	393	(7,2%)
1914-1919	300	(5,5%)
1920-1929	1452	(26,5%)
1930-1939	3263	(59,1%)

Källa: Lindroth, J. (1987) s. 39f.

Flera samverkande faktorer bidrog till idrottens expansion.

De genomgripande samhällsförändringar som ägde rum under perioden, utgör en viktig del. Införandet av 8-timmars arbetsdagen 1919, medförde ökad fritid, och befolkningsomflyttningen från landsbygden till städerna, där idrotten hade sitt starkaste fäste, var stor. Folk övergav jordbruket för arbete inom industri/hantverk, handel/samfärdsel och offentliga tjänster i städerna.

Kyrkans minskade inflytande kan också ha gynnat idrotten. Betänkligheterna mot att använda söndagarna till fysiska aktiviteter blev allt mindre.

Förbättrade kommunikationer underlättade idrottsutbytet och impulser från utlandet, främst England och USA, var andra viktiga faktorer.

Massmedia började också på ett helt annat sätt än tidigare att intressera sig för vad som försiggick på tävlingsbanorna.²⁾

Skolans roll för idrottens expansion får heller inte underskattas.

I 1919-års undervisningsplan utbyttes ämnet gymnastik mot gymnastik med lek och idrott. Fr.o.m. läsåret 1928-1929, infördes obligatoriska idrotts- och friluftsdagar, först vid läroverken, senare också i andra skolformer.³⁾

Tävlingar inom, men också mellan olika skolor, blev allt vanligare. Antalet skolidrottsföreningar ökade från 19 1916 till 1190 1939.⁴⁾

På sina håll introducerade folkskollärare idrotten i sina socknar, anordnade tävlingar och tog initiativ till bildandet av föreningar. (Se också avsnittet om kvinnoidrotten.)

Demokratiseringen och klassutjämningen var andra viktiga inslag i rörelsens frammarsch.

Klassklyftorna i samhället var vid sekelskiftet stora. Idrottens ledargestalter tillhörde i allmänhet de högre sociala skikten. Detta kan ha utgjort ett hinder för en breddning av verksamheten. De olika grupperna hade mycket litet med

varandra att göra. Med krympande sociala skillnader minskade dock motsättningarna och folk fick lättare att mötas inom idrotten. Idrottens starka framryckning skall också ses mot bakgrund av att den, i motsats till andra folkrörelser, tidigt fick ett officiellt erkännande. Idrottsrörelsens expansion kan emellertid inte som Lindroth konstaterar, förklaras endast utifrån någon enkel hänvisning till specifika inslag i samhällsutvecklingen. Därtill är sammanhangen alltför komplexa.⁵⁾

Idrottsrörelsen tar form

Uppsala Simsällskap, bildad 1796, var den först kända idrottsföreningen i Sverige. Under 1800-talets senare hälft kom föreningsbildandet så sakteliga igång. 1869 startades den första frivilliga gymnastikföreningen, Göteborgs Gymnastiksällskap. Stockholms Gymnastik- och Fäktklubb bildades 1876 och landets första roddklubb etablerades i Uppsala året därpå. Andra idrottsgrenar följde tätt efter med sina första föreningar. Stockholms Skidlöparklubb 1879, Örebro Bollklubb och Göteborgs Velocipedklubb 1882. Samma år bildades i Gävle den första föreningen för allmän idrott.⁶⁾ Gymnastik var den idrottsgren som hade flest föreningar i landet på 1880-talet. Kring sekelskiftet hade allmän idrott passerat gymnastik som den mest föreningsfrekventa idrotten. En bit in på det nya seklet hade allmän idrott kvar sin tätposition, men nu med fotboll på andra plats.⁷⁾

Vid den femte allmänna gymnastikfesten 1891 i Stockholm bildades Svenska Gymnastikförbundet och två år senare tillkom ännu en riksomfattande organisation, Svenska Idrottsförbundet.

Idrotten hade nu två huvudorganisationer med samma inriktning. Svenska Gymnastikförbundet underströk detta genom att 1896 byta namn till Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet. Två inom idrotten välkända namn fanns med i ledningen för respektive förbund. Viktor Balck i Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet och Sigfrid Edström från Göteborg i Svenska Idrottsförbundet.

De båda förbunden närmade sig så småningom varandra vilket utmynnade i en gemensam inbjudan till stora idrottstävlingar i Jönköping 1902.

Detta var även inledningen till de förhandlingar som den 31 maj 1903 resulterade i bildandet av Svenska Gymnastik- och Idrottsföreningarnas Riksförbund, senare Riksidrottsförbundet, RF.⁸⁾

Genom tillkomsten av en riksorganisation skapades förutsättningar för att idrotten skulle få enhetliga regler och riksomfattande mästerskapstävlingar.

Vägen låg nu också öppen för bildandet av special- och distriktsförbund.

1904 tillkom sju specialförbund, bland dem fotboll, kanot, rodd och simning.⁹⁾

1907 lades den organisatoriska grunden till Västergötlands Idrottsförbund. Västergötland hade tidigare under några år ingått i ett distrikt omfattande även Bohuslän, med säte i Göteborg. Den nya distriktsindelningen antogs vid RF:s årsmöte i mars 1907.

Vid ett Sammanträde i Falköping den 19 januari 1908 med representanter för åtta föreningar, bildades Västergötlands Idrottsförbund.¹⁰⁾ 1910 tillhörde 45 föreningar med sammanlagt 3249 medlemmar förbundet. Året därpå hade antalet stigit till 50 resp 3390. Därefter skedde en minskning till 48 föreningar med totalt 2855 medlemmar år 1912. Detta är anmärkningsvärt med tanke på

att OS detta år arrangerades av Sverige med för vårt land stora idrottsliga framgångar. Under första världskrigets inledande år fortsatte minskningen, för att därefter långsamt stiga igen. 1920 överträffades siffrorna från 1911. Till förbundet var då 93 föreningar med sammanlagt ca 8500 medlemmar anslutna.¹¹⁾

Skytte- och motorsporten stod med sina egna moderorganisationer, Skytteförbundet respektive Svenska Motor Klubben, vid sidan av den övriga idrotten.

Mot bakgrund av det försvarsintresse som väcktes i vårt land i samband med oroligheter ute i Europa i mitten av 1800-talet, bildades de första skarpskytteföreningarna, bland dem Göteborgs Skarpskytteförening. Denna förening, som var först med att utarbeta ordentliga stadgar och riktlinjer för sin verksamhet, blev ett mönster för övriga.

Rörelsen växte snabbt och 1864 fanns det 239 föreningar i landet.¹²⁾ Försvarsaspekterna och mottot "För hem och härd" gav rörelsen en militär prägel. Förutom uniformsvånget, som senare avskaffades, var varje förening organiserad i kompanier, plutoner och korpralskap. Som en del av skytteutbildningen ingick exercis.

I slutet av 1860-talet började tillbakagången. Rörelsens strikta militära inramning lockade inte längre och organisationen tvingades ändra inriktning. Skytteföreningarna ombildades till civila skyttegillen, med tävlingskytte som främsta mål.

Vid sekelskiftet omfattade skytterörelsen i landet 986 föreningar och tio år senare 2263.¹³⁾

Vårt lands första motorklubb, Göteborgs Automobilklubb, bildades 1902. På våren året därpå tillkom Stockholms Automobilklubb, som några månader senare ändrade namn till Svenska Motorklubben, SMK. I dess styrelse ingick den från andra idrottssammanhang så välkände överstelöjtnanten Viktor Balck.

På hans initiativ ändrade klubben 1903 ännu en gång namn, nu till Svenska Automobilklubben, SAK, som kom att ikläda sig rollen som sportens huvudorganisation.¹⁴⁾

I juni 1904 var det tävlingspremiär för bilar i Sverige. Denna samlade tio deltagare, som körde sträckan Stockholm - Uppsala och åter.¹⁵⁾

Konungen förlänade 1908 SAK rätten att ändra namn till Kungliga Automobilklubben, KAK.

Vid en sammankomst på Rosenquistska Hovslageriet i Stockholm den 14 mars 1913, bildades Svenska Motor Cykel Klubben, SMCK.¹⁶⁾

Deras arrangemang hade de första åren en militär prägel med rapport-, patrull- och fälttävlingar. 1914 startades Göteborgs Motorklubb, GMK, och påföljande år fick staden också en SMCK-avdelning, den första utanför Stockholm.¹⁷⁾

SMCK omorganiserades 1925 och antog då det från 1903 vakanta namnet Svenska Motor Klubben, SMK. Verksamheten kom nu också att innefatta bilsport.¹⁸⁾

Frågesällningar

Nya föreningar startas ofta i entusiasmens tecken och utan alltför stora svårigheter. Så är det och så har det varit även inom idrotten. Ett par kvarter, en stadsdel eller ett helt samhälle kunde utgöra rekryteringunderlag för en idrottsförening.

Omständigheterna kring tillkomsten har skiftat från rena nybildningar till sammanslagningar eller förnyelse/förändring av en föregångares tidigare verksamhet. Hur föreningarna sedan utvecklades berodde på flera faktorer, inte minst på den verksamhetsinriktning som drevs.

Under perioden fram till 1940 bildades i Trollhättan ett antal föreningar som verkade under längre eller kortare tid. I detta inledande idrottsankutna avsnitt har jag koncentrerat min studie på just föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning.

De frågor jag vill ha svar på ansluter härtill och svaren kan ses som en naturlig utgångspunkt för den fortsatta studien:

-Var det nationella mönstret i idrottens barndom med gymnastikföreningar som föregångare till en bredare idrottsverksamhet giltig även för Trollhättan?

-Kom impulser till föreningsbildandet utifrån?

-Hur många idrottsföreningar har funnits i Trollhättan före 1940 och hur många av dessa bedrev verksamhet vid utgången av 1939?

Idrottsföreningarna i Trollhättan

I Trollhättan dröjde det till 1904 innan den första egentliga idrottsföreningen bildades. Skarpskytteföreningen hade visserligen verkat på orten sedan början av 1860-talet, men genom sin militära framtoning och speciella inriktning, var det många som vid denna tid inte betraktade verksamheten såsom sport.

I januari 1904 bildades Gymnastikklubben Trollhättan och senare samma år Gymnastik- och Atletklubben Olympia. Förutom trapets- och parterrymnastik hade de romerska ringar och brottning på programmet. Efter endast några år upphörde Olympias verksamhet.

Trollhättans Skarpskytteförening, TSF, bildad 1862

Genom industriidkarna Antenor Nydqvist och Carl Olof Holm kom skarpskytterörelsen tidigt till Trollhättan. I juni 1860 skänkte dessa 50 riksdaler för bildandet av en förening i skarpskyttets anda. Några månader senare donerade de även ett gevär med bajonett. Också från annat håll kom gåvor i form av pengar, aktier och gevär. Detta möjliggjorde en flitig övningsskjutning under 1861.¹⁹⁾

Eftersom föreningen inte var konstituerad enligt Kungl. Maj:ts bestämmelser av den 8 mars 1861, kom den inte i åtnjutande av statsbidrag och lånegevär. En nybildning måste därför ske.

I ett upprop den 10 april 1862, undertecknat av bl.a. Antenor Nydqvist, heter det inledningsvis:

Till följe av en ganska allmänt uttalad önskan om bildandet av en frivillig skarpskyttekår å Trollhättan få undertecknade härigenom inbjuda detta pastorats alla välfrejdade män och ynglingar, som intressera sig för denna fosterländska sak och vilja såsom ledamöter inträda, att härmed underteckna sina namn och yrken samt särskilt huruvida de önska såsom exercerande eller icke exercerande ledamöter ingå.²⁰⁾

60 personer antecknade sig, och under våren tillkom flera. Föreningen vände sig nu till Kungl. Maj:t med anhållan om godkännande av reglementet.

Ett *nådigt bifall* av den 6 maj 1862, betraktas som Trollhättans Skarpskytteförenings tillkomstdag.²¹⁾

Till överbefälhavare och ordförande utsågs löjtnanten vid Bohusläns regemente, Axel Strömstedt. Skyttarna indelades i tre korpralskap med en korpral och en vicekorpral i ledningen. De tre korpralskapen i sin tur, utgjorde ett kompani under befäl av en kompanichef. Uniform var obligatorisk, vilket emellertid för många kom att utgöra en alltför stor kostnad. Under det första året lämnade därför 16 aktiva föreningen av främst detta skäl. Exercisövningarna, som 1862 uppgick till 105 timmar, innefattade bl.a. rekryt- och gevärsexercis, ställning och marscher. För att avhjälpa bristen på gevär fick föreningen under ett års tid låna 100 *för krigsbruk oduglige men för execis tjenlige gevär*, från försvaret.²²⁾

Under föreningens första år bildades musikkår och sångkör, vilka kom att

utgöra ett uppskattat inslag i verksamheten.²³⁾

1862-1863 års riksdag fattade ett beslut som kom att gynna medlemsrekryteringen på många håll i landet. Ungdomar, som minst ett år före sin militärtjänst tillhört och deltagit i skarpskytterörelsens övningar och prov, befriades från 15 dagars värnplikt. För Trollhättans Skarpskytteförening innebar det emellertid ingen medlemsökning.²⁴⁾

Sedan C.O.Holm skänkt 20 trägevär till Prins Oscars skola i Trollhättan, infördes vapenövningar på schemat.

Skarpskyttarnas verksamhet kom 1863 i konflikt med kyrkan. En begäran hos sockenstämman om att under vintern få disponera en skolsal för övningar och instruktion, överlämnades till kyrkstämman för beslut. Ärendet avlogs och i sitt svar skriver kyrkoherde P.M. Åberg:

Men i synnerhet på söndagarna borde väl i främsta rummet en pastor kunna få räkna på att få vara fredad för uppenbara sabbatsbrotts utövande under det tak, där han fått hem anvisat för sig, familie och husfolk. Jag hyllar varmt skarpskytteidén, såvida den kristligt utvecklar sig, men trampas kristendomens heliga bud under föttren, så verka skarpskyttarna välsignelserikt varken för sig själva eller för fäderneslandet.²⁵⁾

I slutet av 1860-talet avtog intresset för de strikt militära övningarna och många lämnade föreningen. I botten låg också det tidigare nämnda uniformstvånget, som omöjliggjorde för de ekonomiskt svaga att fortsätta med verksamheten.

Styrelsen, med Antenor Nydqvist i spetsen, beslöt därför 1868 att slopa kravet att bära uniform vid sammankomsterna.

Skarpskytterörelsens idé förlorade efterhand alltmer av sin attraktionskraft.

En tillfällig upprykning kunde noteras i samband med kriget mellan Nordtyska förbundet och Frankrike 1870, då kyrkoherde Åberg manade till ökad aktivitet. Som ett resultat härav antogs vid årsskiftet 1870-1871 ett nytt reglemente för Skarpskyttekåren i Trollhättan.²⁶⁾

Den ombildning till civila skyttegillen, som efterhand genomfördes över hela landet, diskuterades första gången av styrelsen 1882. Frågan återkom vid flera tillfällen, bl.a. i februari 1885, då emellertid mötet enades om:

...att stå kvar som skyttekår.²⁷⁾

Fem år senare tog årsmötet beslutet om övergången till skyttegille.²⁸⁾ Föreningen behöll dock sitt gamla namn, bl.a. för att slippa ändra emblem och för att inte riskera att förlora det kommunala anslaget.

Fältskjutning, som blev en ny tävlingsform i början av 1900-talet, hade premiär för Trollhättans del i april 1906.

Då första världskriget bröt ut och landstormen mobiliserades förlades ett kompani till Trollhättan där gemensamma skjutövningar med skarpskyttarna inleddes.²⁹⁾

Som en ny form av propaganda för skyttet infördes 1929 s.k. korporations-tävlingar, där deltagarna tävlade i tremannalag.³⁰⁾

Hösten 1939 stod föreningen för utbildning av beredskapsskyttar, som skulle utgöra en form av frivillig beväpning.³¹⁾

Gymnastikklubben Trollhättan, GK, bildad 1904
Atlet- och Idrottssällskapet Trollhättan, AIS, bildat 1908

Gymnastikklubben, som bildades den 31 januari 1904, bedrev verksamhet till 1908, då det vid ett sammanträde:

*Beslutades att ändra klubbens namn, enligt förslag af Styrelsen, till
 Atlet & Idrottssällskapet Trollhättan.³²⁾*

Några månader senare beviljades AIS inträde i Riksidrottsförbundet och stadgar antogs.

Enligt dessa skulle Sällskapet bedriva gymnastik, allmän idrott, bollspel, atletik och brottning.

1909 tillsattes två utskott, ett för fotboll och ett för allmän idrott.

Verksamheten upphörde efterhand i samband med första världskrigets utbrott.

Trollhättans Gymnastikförening, TGF, bildad 1905

Under hösten 1905 inbjöds, via anslag, intresserade till en sammankomst för att diskutera möjligheterna att bilda en gymnastikförening i Trollhättan. Mötet hölls den 27 oktober i Sveasalen med 16 personer närvarande.

§1. Att fungera som ordförande under dagens förhandlingar uppdrogs åt ing. Bildt.

*§2. Beslöts bildandet af en gymnastikförening under namn af
 Trollhättans Gymnastikförening.*

*§3. Tillsattes styrelse bestående af O. Bildt, ordförande, G. Klemming,
 vice ordförande, W. Lindh, kassör och intendent samt undertecknad
 Lindqvist sekreterare.³³⁾*

Verksamheten skulle bedrivas i Lilla Sveasalen två kvällar i veckan och hyran var två kronor per gång.

Vid ett nytt sammanträde den 8 december 1905, till vilket 11 medlemmar infann sig, antogs förslag till stadgar. Paragraf 21 i dessa anger möjligheter att bredda verksamheten i framtiden:

*Skulle föreningens öfningar under sommaren öfvergå till idrottsöfningar,
 och antalet medlemmar i dessa uppgå till minst 10, må medeln disponeras till inköp af redskap o.d.³⁴⁾*

Inför sommaren 1906 fick styrelsen i uppdrag att, med åberopande av nämnda paragraf, aktivera medlemmarna. Vid denna tidpunkt hade föreningens ordförande, Bildt, flyttat från orten och efterträts av vice ordföranden Klemming. Till ny vice ordförande hade ingenjör Thorsten Nilsson utsetts. Dessa båda tog, via ett upprop i Tidningen Trollhättan den 2 maj, följande initiativ:

Idrottsvänner!

Personer, som äro intresserade för att under sommarmånaderna öva friidrott, ombedes att anmäla sig hos styrelsemedlemmarna i Trollhättans Gymnastikförening, ingenjörerna G. Klemming och Th. Nilsson, adr. Mek. Verkstaden. Om ett tillräckligt antal anmäler sig, kommer ett sammanträde för frågans dryftande att utlysas. Passiva medlemmar uppmanas att biträda".³⁵⁾

Intresset visade sig vara stort och initiativtagarna kallade till ett möte i Lilla Sveasalen, fredagen den 18 maj 1906.

Ingenjör Klemming, som ledde sammankomsten, redogjorde för planerna på att bilda en idrottsförening. I fråga om idrott stod Trollhättan långt efter de flesta andra samhällen av motsvarande storlek i landet, menade Klemming. En kapten Warodell från Vänersborg hade inbjudits för att berätta om en idrottsförenings syfte och uppgifter.

42 av mötesdeltagarna anmälde sitt intresse för medlemskap i den planerade föreningen och en interimstyrelse utsågs. I denna ingick ingenjör Klemming, svarvarna G. Persson och K. Johansson, samt hyvlarna R. Lundgren och G. Strömberg.

Vid ett sammträde den 28 maj 1906 antogs det av interimstyrelsen utarbetade stadgeförslaget och Trollhättans Idrottsförening var därmed bildad.³⁶⁾

Trollhättans Idrottsförening, TIF, bildad 1906

Den 28 maj 1906 betraktas således som TIF:s tillkomstdag.

Dess verksamhet kom att omfatta två perioder. Den första, som sträckte sig fram till 1916, följdes av en andra, med början i april 1919.

TIF:s verksamhet skulle enligt stadgarna innefatta gymnastik, allmän idrott, atletik och brottning, bollspel, vattensport och vinteridrott. Gymnastik kom redan från början att inta en framskjuten plats.

1907 beviljades föreningen inträde i Svenska Gymnastik- och Idrottsföreningarnas Riksförbund, och då Västergötlands Idrottsförbund bildades i Falköping året därpå, blev TIF representerad i dess styrelse. (Se Idrottsrörelsen tar form.)

Trots avsaknad av ändamålsenlig idrottsplats kom föreningen snabbt igång med olika idrotter.

Efter några år avtog emellertid intresset för verksamheten alltmer och många lämnade TIF. Detta drabbade också gymnastiken:

Som denna gren af idrott måhända är en af föreningens allra viktigaste, torde ett regelbundet deltagande i öfningarna från medlemmarnas sida vara i högsta grad önskvärdt, detta med hänsyn till föreningens uppgift och till det uppoffrande arbetet från ledarens sida.³⁷⁾

I denna för föreningen bekymmersamma situation, valdes en ny styrelse den 28 januari 1913, bestående av inom idrotten i det närmaste oprövade krafter. Efter endast några dagar lämnade emellertid de flesta av dessa sina

uppdrag, och TIF fick ännu en gång utse en ny ledning.³⁸⁾ I samband med första världskriget utbrött 1914 då en stor del av medlemmarna inkallades, glesnade leden ytterligare. I avsaknad av manligt engagemang riktades blickarna mot ortens kvinnor. Under våren 1915 startades en damavdelning i gymnastik vilken fick god anslutning.³⁹⁾ Även de följande krigsåren var besvärliga för TIF, och verksamheten låg så gott som helt nere:

Som det tydligt framgår så har icke mycket gjorts på det idrottsliga området och får detta faktum helt och hållet tillskrivas det ringa intresse, som varit rådande bland medlemmarna. Styrelsen har arbetat under många gånger olidliga förhållanden, ty vad man försökt att göra för föreningen, har det mötts med oförståelse och ett mycket litet intresse, detta icke minst bland medlemmarna. Därtill kommer att de ständigt återkommande värnpliktsinkallelserna åstadkommit stor splittring bland styrelsen och naturligtvis även bland idrottsföreningens övriga medlemmar.⁴⁰⁾

Sedan ängen som använts som idrottsplats tagits i bruk som potatisland 1916, fann man för gott att lägga ner verksamheten. Flera samverkande faktorer bidrog således till TIF:s tillbakagång. I ett brev till ordföranden i Västergötlands Idrottsförbund, kapten E. Frick, Karlsborg, görs senare en analys av orsakerna:

Föreningen hade lyckan att redan från början få en god och erfaren ledning, som under en följd av år förde föreningen framåt, tills år 1912, då genom opposition från en del medlemmar genomdrevs nya stadgar i samband med att styrelsens arbetssätt blev utsatt för kritik, som gjorde att de mera vederhäftiga och erfarna styrelseledamöterna ställde sina platser till förfogande och därmed lämnade föreningen åt sitt öde. Verkningarna gjorde sig snart märkbara. Föreningens skötsel föll in i slentrian och de mindre skötsamma och bråkiga elementen fingo allt friare händer. Idrotten blev impopulär på platsen. Det funnos nog redan då ett flertal bland föreningens medlemmar, som mycket väl insågo de barocka förhållandena, men att rycka upp föreningen ur det stadiet var lättare sagt än gjort. Man ansåg det vara bättre att låta det helt och hållet gå till botten och sedan börja helt på nytt.⁴¹⁾

Aterupptagandet av verksamheten inom Trollhättans Idrottsförening, TIF

Efter kriget var bl.a föreningens tidigare ordförande Verner Henriksson och styrelseledamoten Erik Ytterberg, redo att försöka på nytt och genom en annons i Tidningen Trollhättan den 26 april 1919 inbjöds intresserade:

....till ett möte i Frejasalen tisdagen den 29 dennes kl. 8 e.m. för att dryfta frågan om återupptagande av Trollhättans Idrottsförenings verksamhet eller ev. bildande av ny förening.

Initiativtagarne.

Tidningens notisspalt kommenterade:

Vårt idrottsliv återupptages.

Enligt i dagens nummer införd annons inbjudes idrottsmän och idrottsintresserade till möte i Frejasalen tisdagen den 29 dennes kl. 8 em. för att diskutera frågan om återupptagande av Trollhättans Idrottsförenings verksamhet eller bildande av ny förening. Härigenom torde idrotten inom vårt samhälle, som under de senaste åren nästan helt och hållet legat nere, återigen börja vakna till liv, vilket för det uppväxande släktet torde komma att hälsas med oblandad glädje. Man kan med säkerhet påstå att intet samhälle i Sverige, med samma innevånareantal som vårt, är så vanlottat ifråga om möjligheter för idkande av gymnastik och idrottslekar som Trollhättan. Orsaken härtill är nog i första hand bristande organisation för tillvaratagande av berörda intressen. Men vi må nu hoppas, att den förening, som ev. bliver bildad, kommer att genom ett energiskt och målmedvetet arbete driva saken fram till ett ljusare läge. Frågan är onekligen av stor betydelse för vårt samhälle och bör omfattas med livligaste intresse.⁴²⁾

Vid mötet tecknade 83 personer sig som medlemmar. Till ordförande valdes Verner Henriksson. Även Erik Ytterberg kom att ingå i den nya styrelsen. I en skrivelse några år senare tolkar ordföranden stämningen i föreningen, sådan den var strax efter nybildandet:

Så var början gjord. Föreningen stod dock med tomma händer. Inget intresse fanns bland allmänheten, blott vemodiga minnen från föreningens föregångare, men inom föreningen brann intresset.⁴³⁾

På TIF:s program stod nu gymnastik, allmän idrott, fotboll, rodd, simning, lawntennis, atletik, brottning och vinteridrott, för vilka grenar också utskott valdes vid mötet den 29 april 1919.

Den nya styrelsen såg som sin främsta uppgift att försöka finna ett lämpligt område för verksamheten i väntan på att en permanent idrottsplats iordningställdes. Vid ett extra styrelsemöte, den 13 juni 1927, bildades en cykelsektion och samtidigt aktiverades brottningssektionen på nytt efter att ha legat nere sedan 1921. Dess livslängd blev dock kort, endast två år.⁴⁴⁾

Under några år i slutet av 1930-talet fanns orientering med på programmet, men konkurrensen från andra föreningar var hård och något större gensvar fick inte grenen i TIF.⁴⁵⁾

Verksamheten breddades ytterligare då också handboll tillkom i oktober 1939.⁴⁶⁾

Idrottsföreningen Kamraterna, IFK, bildad 1921

Kamratororganisationen, som grundades 1895, vände sig till en början enbart till läroverkselever. Varje förening utgjorde en krets som organisatoriskt stod under en central ledning. Antalet kretsar växte snabbt, via 33 år 1899 till 81 1910. Antalet medlemmar var då ca 8800, vilket utgjorde omkring 15% av RF:s medlemsgrupp.⁴⁷⁾

Etableringen i Trollhättan gick via andra klubbar. Några av fotbollsspelarna i TIF:s B-lag och kamrater till dessa, sammanlagt ett 20-tal, samlades den 10 oktober 1920 utanför Gadds villa i Egna Hemsområdet, för att diskutera möjligheterna att bilda en idrottsklubb i stadsdelen. Fem dagar senare startades Bollklubben Kamraterna.⁴⁸⁾

Någon idrottsplats hade klubben inte tillgång till, varför man vände sig till TIF, som disponerade en plan vid Stallbacka, i hopp om att få låna denna.

TIF:s styrelse, som inte med blida ögon såg en ny klubb bildas, var villig att upplåta sin plan två vardagar i veckan mellan klockan 11 och 13.⁴⁹⁾

I stadsdelen Stavered fanns 1921 en nybildad, men ännu ej förbundsansluten, idrottsförening vid namn Stavereds BK, som detta år slogs samman med BK Kamraterna.⁵⁰⁾

I samband härmed ansökte föreningen om inträde i Kamraternas Centralförening och antog namnet Idrottsföreningen Kamraterna Trollhättan. Fotboll, friidrott och bandy stod på programmet från starten.

Då Boxningsklubben Avance, som verkade några år i mitten av 1920-talet, stod inför sin upplösning 1927, väcktes förslag om att inlemma sporten i IFK:s verksamhet. I Avance stadgar stod nämligen inskrivet att i händelse av att klubben upphörde, skulle den förening, som därefter först startade med boxning, kostnadsfritt få överta klubbens material. IFK:s styrelse kallade den 29 april 1927 till ett allmänt möte för att diskutera bildandet av en boxningssektion. Med röstsiffrorna 28 mot 1 bifölls förslaget.⁵¹⁾

Trollhättans Atletklubb, TAK, bildad 1921

Under den s.k. "rysstiden", med början 1920, då NOHAB tillverkade ett stort antal lok till Sovjetunionen, sökte sig folk från hela landet till staden. Bland dessa fanns ett antal smeder från Eskilstuna, som också var duktiga brottare. I Trollhättan fanns ingen klubb där de kunde utöva sin sport. Två av smederna, John Hellqvist och Johan Högman tog tillsammans med arbetskamraterna Paul Hagberg från Partille, Carl Österberg, inflyttad från Göteborg, samt Abel Edvinsson från orten, initiativ till bildandet av TAK.

Den första sammankomsten hölls den 6 september 1921, då klubben också officiellt bildades. Förutom brottning fanns boxning och atletik på programmet.⁵²⁾

Klubbens första träningslokal blev Linneasalen i Strömslund och brottarmattan tillverkade medlemmarna själva.

Under 1923 utvandrade flera av de bästa brottarna till Amerika, och sammanhållningen i klubben blev märkbart sämre.

Vissa utbrytningstendenser märktes.

Då Trollhättans Idrottsförening 1927 aktiverade sin brottningssektion, lämnade flertalet aktiva Atletklubben och gick över till TIF. Ledningen för TAK beslöt då att sälja brottarmattorna till TIF och Skoftebyns AIS, klubben som sedan ett år tillbaka verkade i stadsdelen med samma namn.

Redan året därpå, 1928, återupptog emellertid Atletklubben verksamheten. De tidigare medlemmarna lockades tillbaka och med dem ett antal "gamla TIF-are." Detta i sin tur innebar slutet för brottningen inom Trollhättans Idrottsförening.⁵³⁾

Boxning och atletik hamnade helt i skuggan av brottningen. Ett förslag om att införa orientering på programmet avsågs vid ett möte i december 1938.⁵⁴⁾

Trollhättans Roddsällskap, TRS, bildat 1925

Roddsporten har gamla anor i Trollhättan. Redan 1895 hölls roddtävlingar på älven. Eftersom man bara hade en båt, rodde ett lag i taget och tiden blev avgörande. Någon organiserad klubbverksamhet fanns dock inte. Några år före första världskriget, då båten började bli gammal och sliten, upphörde rodden.

En bit in på 1920-talet byggde några ynglingar en ny båt, en inriggad fyra, vilket blev början till roddsportens återupptagande på orten.

Den 9 augusti 1925 samlades, på inbjudan av källarmästare Rudolf Johansson, 18 personer, däribland tre från Vänersborgs Roddklubb och en från Roddklubben i Uddevalla, till ett möte på hotell Bele i Trollhättan:

Mötet beslöt bildandet av en roddsammanslutning i Trollhättan.⁵⁵⁾

Verksamheten utökades 1933 med orientering, som skulle vara ett led i roddarnas konditionsträning. TRS blev därmed den första förening på orten med denna sport.⁵⁶⁾

Roddsällskapet försökte samtidigt göra kanotsporten till en del av sin verksamhet, men förespråkarna för en specialförening var i majoritet.

I slutet av 1930-talet minskade intresset för tävlingsrodd alltmer.

Istället startades på initiativ av ordföranden Erik Wengström, den s.k. "morgonrodden", där morgonpigga herrar några gånger i veckan träffades för en stunds samvaro och motion före arbetet.⁵⁷⁾

Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap, SAIS, bildat 1926

Under åren 1907 och 1908 verkade Idrottsklubben Stjärnan i Skoftebyn.

På programmet stod brottning, romerska ringar, trapets och volter, grenar som var mycket populära i början av seklet. Sedan Stjärnan upphört med sin

verksamhet fanns ingen organiserad idrott i området.⁵⁸⁾

Det skulle dröja till i början av maj 1926 innan ett nytt initiativ togs. Två idrottsintresserade Skoftebybor samlade då en grupp likasinnade till ett möte för att diskutera möjligheterna att åter bilda en idrottsförening i stadsdelen. En interimstyrelse utsågs och den 31 maj kallade denna till ett sammanträde. I protokollet från detta står att läsa:

§ 2. Mötet beslutade på initiativ av Konrad Smith och Algot Blomstervall att bilda en idrottsförening i Skoftebyn, varefter medlemmar fingo anteckna sig, tecknade blevo ca 50 medlemmar.

§ 3. Angående föreningens namn, blev efter flera framkomna förslag, antaget Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap.⁵⁹⁾

Vid mötet valdes också sektionsstyrelser för allmän idrott, brottning och fotboll, som kom att bli SAIS första grenar.

Sedan en tid tillbaka hade några ungdomar fått disponera en äng, tillhörande Kanalverket, där de spelade fotboll. Den nybildade föreningen riktade nu sina blickar mot denna. Redan på det första mötet den 31 maj beslutades:

En kommitté utsågs på tre medlemmar, Konrad Smith, Ivar Olson och Gunnar Ekström att gå och tala med en del pojkar från nedre Skoftebyn, angående deras inträde i föreningen, samt att få använda för träning deras iordninggjorda fotbollsplan på Kanalverkets mark vid Holmen.⁶⁰⁾

Vid nästa möte gick man vidare:

Herbert Johansson fick i uppdrag att erbjuda en del pojkar som bildat en idrottsförening eller fotbollslag att kunna få gå in i vår förening gratis mot att överlämna i föreningen sina inköpta tröjor, vilket desamma gjorde.⁶¹⁾

Föreningen hade nu tillgång till plan och en fotboll inköptes för 4 kronor och 25 öre.⁶²⁾ Träningen inleddes och i augusti 1926 beviljades SAIS medlemskap i Västergötlands Fotbollförbund.⁶³⁾

Vid föreningens första årsmöte 1926, bestämdes att även bandy skulle ingå i verksamheten och utskott valdes.⁶⁴⁾

I början av 1927 väcktes frågan om att inköpa en brottarmatta och ett extra möte utlystes.

Paragraf 1 från detta lyder:

Diskussion i frågan, varefter föreningen enhälligt yrkade avslag å densamma då priserna ställde sig för höga....⁶⁵⁾

Då SAIS nio månader senare övertagit Atletklubbens matta reaktiverades brottningssektionen:

Angående brottning rapporterades genom Ivar Olsson, att då nu brottarmattan och överdraget är inköpt kunde träning börja omedelbart.

Brottningskommittén fick fri handlingsfrihet att iordningställa allt till det bästa vad denna idrottsgren beträffar.⁶⁶⁾

Den 2 oktober 1938 beslöt styrelsen att även boxning skulle ingå i programmet. Ett utskott på tre personer valdes.⁶⁷⁾

Svenska Motorklubben, SMK, bildad 1927

SMK

Motorsporten introducerades i staden sommaren 1920, då Göteborgsavdelningen av SMK arrangerade en tävling på landsvägen vid Gustav Adolfs kyrka mellan Trollhättan och Vänersborg. 1923 bildades Trollhättans Motorklubb, TMK. Efter en schism inom klubben 1925, lämnade en grupp denna och bildade Trollhättans Automobil och Motor Cykelklubb, TAMCK, som sökte och vann inträde i KAK:s landsförbund.⁶⁸⁾

TMK valde ny styrelse, vari bl.a. verkmästaren Filip Carlsson ingick. Samma år, d.v.s. 1925, infördes bestämmelser om sanktion för tävlingar, vilket förutsatte att en klubb tillhörde en övergripande organisation. Eftersom TAMCK anslutit sig till KAK, ansågs det lämpligt att TMK kom in i SMK-s riksorganisation. Motorklubbens första ansökan avlogs av SMK-ledningen. TMK beslöt därför i januari 1927 att sända Filip Carlsson och fabrikör Oscar Lindberg till Göteborg, för att förhandla med direktör J. Mittelton vid stadens SMK-avdelning.

Denne föreslog att klubben skulle ombildas till en SMK-avdelning med säte i Trollhättan. Härigenom skulle medlemskap i riksorganisationen också erhållas. Den 28 mars 1927 ombildades därför TMK till en SMK-klubb, varefter inträde i moderorganisationen beviljades.⁶⁹⁾

Den nybildade klubben övertog efterhand allt fler av TAMCK-s arrangemang och efter en tid upphörde TAMCK.

Verksamheten har dominerats av tillförlitlighetstävlingar på landsväg, backetävlingar i Tysslandabacken, ekonomi- och orienteringstävlingar för såväl bilar som motorcyklar, samt för de senare även jordbanetävlingar.

Trollhättans Lawntennisklubb, TLTK, bildad 1927

Den 27 mars 1927 samlades 28 personer på restaurant Bele i Trollhättan för att planera bildandet av en tennisklubb. Lämplig plats för en tennisbana diskuterades också. Ett av förslagen var nöjesfältet vid Hjul kvarn. En kommitté, som skulle arbeta vidare med frågan, tillsattes.

Vid en ny välbesökt sammankomst den 3 april valdes en interimstyrelse och 45 personer anmälde sitt intresse att bli medlemmar. Vid samma tillfälle meddelade bankkommittén att en tennisplan skulle kosta 2000 kronor att anlägga. Interimstyrelsen hade fullgjort sitt uppdrag den 15 maj 1927 och då utsågs klubbens första ordinarie styrelse. Stadgar antogs och mötet beslöt att bygga en tennisbana vid Hjul kvarn.⁷⁰⁾

TLTK vann inträde i Svenska Lawntennisförbundet i juni 1932.⁷¹⁾

Trollhättans Sportklubb, TSK, bildad 1931

I Staveredsområdet bildades den 9 september 1930

Staveredslunds Idrottsklubb.⁷²⁾ Dess förste ordförande var elektrikern Axel Rosell, som också var initiativtagare till klubben. Några månader senare, i februari 1931, ändrades namnet till Trollhättans Sportklubb, TSK. Man ville härigenom betona att klubben vände sig till alla idrottsintresserade i staden. Från början stod friidrott, gymnastik, fotboll och bandy på programmet, men i samband med namnbytet ströks fotboll.⁷³⁾

På årsmötet 1932 väcktes förslag om att starta en boxningssektion, vilket emellertid avslogs.⁷⁴⁾

1933 blev orientering en del av verksamheten⁷⁵⁾ och på hösten 1939 även handboll.⁷⁶⁾

Trollhättans Simsällskap, TSS, bildat 1933

I samband med att folkskolans simundervisning hade sin avslutning sommaren 1932, anordnades en uppvisning i simning och hopp.

Bakom arrangemanget låg två lärare, K. Nilsson och G. Holmström

Dessa båda tog också initiativ till den sammankomst, som hölls den 16 januari 1933 på Björsells Konditori, där planerna på att bilda en specialförening för simning tog form. Man kom överens om att via annons i tidningen kalla till ett konstituerande möte den 6 februari. Till detta infann sig 16 personer, varav fem kvinnor.⁷⁷⁾

Den interimstyrelse som utsågs hade sitt första sammanträde den 14 februari och då:

Föreslogs att föreningens namn skulle vara Trollhättans Simsällskap.⁷⁸⁾

Förslaget antogs den 8 mars 1933, då också styrelse valdes.⁷⁹⁾

I april samma år sökte och beviljades klubben inträde i Svenska Simförbundet.⁸⁰⁾

Simundervisning och märkestagning blev en viktig del av verksamheten vid sidan av tränings- och tävlingssim.

Egna Hems Idrottsklubb, EHIK, bildad 1933

Klubben saknar eget källmaterial, men i en artikel i Trollhättans Tidning framgår:

Egna Hems Idrottsklubb heter det senaste nytillskottet till vår stads idrottssammanslutningar.⁸¹⁾

Föreningen vann inträde i Västergötlands Idrottsförbund i mars 1934 och hade då allmän idrott, fotboll och bandy på programmet.⁸²⁾

Trollhätte Kanotklubb, TKK, bildad 1934

Kanotsporten, som i vårt land har anor från 1870-talet, nådde Trollhättan omkring 60 år senare.

Trollhättans Roddsällskap, som under några år i början av 1930-talet haft kanotpaddling som ett inslag vid sina tävlingar, ville bilda en sektion för sporten. Andra krafter verkade emellertid för en specialförening. Initiativtagarna till en sådan, bokhållare Verner Ström och kontorist Bror Guldbland, fick vid ett möte den 8 februari 1934, i uppdrag att undersöka olika alternativ för kanotsport i Trollhättan. Kontakt togs med Roddsällskapet och några dagar senare överlämnades ett förslag omfattande 13 punkter, där villkoren för anslutning preciserades.

Punkt för punkt av förslaget genomgicks varav kanotisterna endast kunde godkänna tre (3) paragrafer utav de 13 punkterna. Återstående tio måste omarbetas ganska hårt.⁸³⁾

Ännu ett försök till överenskommelse mellan föreningarna misslyckades p.g.a. *orimliga fordringar*.⁸⁴⁾ Det var främst de ekonomiska villkor som TRS ställde som inte kunde accepteras.

Den 1 mars 1934 bildades Trollhätte Kanotklubb och vid ett nytt möte den 12 april presenterades och godkändes stadgarna.⁸⁵⁾ I oktober samma år togs beslut om att från kommande årskifte söka inträde i Västergötlands Idrottsförbund och Svenska Kanotförbundet. Vid detta tillfälle upptogs också orientering som en ny sport på programmet:

Promenader, utflykter och orientering beslöts anordnas. Därvid skulle å Björsells hållas ett möte angående instruktion av karta och kompass, varvid kvalificerad person skulle anlitas. Vidare, för utredande av denna uppgift och i fortsättningen kommande orienteringar, tillsattes en kommitté.⁸⁶⁾

Två år senare, 1936, bildades en fristående sektion för orientering inom TKK.⁸⁷⁾

Gripens Bollklubb, GBK, bildad 1936

Kring kvarteren Toppön och Gripen i centrala staden, startades 1934 Toppöns Idrottsförening, med fotboll som huvudsaklig inriktning.

Året därpå ändrade föreningen namn till Gripens Allmänna Idrottssällskap, och upptog då även bandy på programmet.⁸⁸⁾ I februari 1936 var det åter dags för namnändring, denna gång till Gripens Bollklubb, GBK. Samma år sökte och beviljades klubben inträde i Västergötlands Bandyförbund och Svenska Bandyförbundet.⁸⁹⁾

Fotboll kvarstod som en del av verksamheten. Från sitt andra år anordnade klubben också s.k. gångpromenader, för allmänheten.

En bordtennissektion valdes vid årsmötet 1937, men något organiserat spel kom aldrig igång.

1938 väcktes för första gången frågan om att avveckla fotboll. Efter fortsatta diskussioner beslutade årsmötet 1939 att lägga ner fotbollsektionen⁹⁰⁾ Sedan fotboll avvecklats höjdes röster för att istället satsa på gymnastik och ishockey, men trots upprepade försök fick dessa inget gehör. Efter en framgångsrik bandsäsong 1939, riktade TIF blickarna mot klubben.

Från TIF hade inkommit förslag att GBK skulle ingå såsom bandysektion i TIF. Frågan framlades av V. Lindberg vilken förklarade att vi skulle erhålla fördelar såsom fri spelplan osv.. Frågan föranledde en livlig debatt bland samtliga närvarande. Österman, Lundgren och Hedström syntes vara de övervägande talarna. Slutligen föreslog Lundgren bordläggning av frågan, men Österman önskade beslut, det senare förslaget vann. Österman föreslog slutligen att vi skulle bli vid vårt gamla, vilket förslag antogs enhälligt av mötet.⁹¹⁾

Trollhättans Skidklubb, TSK:k, bildad 1937

De stora svenska framgångarna vid vinter-OS 1936 i Garmisch-Partenkirchen medförde ett ökat intresse för skidsport. På många håll i landet bildades skidklubbar.

För att undersöka möjligheterna att bilda en skidklubb även i Trollhättan, inbjöds, via annons i ortspressen, till ett möte i Folkets Hus den 25 november 1937. Källmaterialet nämner ingenting om hur många som hörsammade inbjudan, men fyra personer, däribland initiativtagaren, konditor Nils Johansson, utsågs att arbeta vidare med frågan. Den 9 december valdes styrelse och förslag till stadgar presenterades. Föreningen döptes till Skidklubben.⁹²⁾

Då klubben i januari 1938 beviljades inträde i Svenska Skidförbundet och RF, ställdes krav på namnändring. Förbunden ville att föreningens namn skulle vara Trollhättans Skidklubb, TSK, vilket också antogs.⁹³⁾

För att undvika förväxling med den sju år äldre Trollhättans Sportklubb med samma initialer, TSK, tillfogades senare ytterligare ett "k" till namnet, som blev TSK:k.

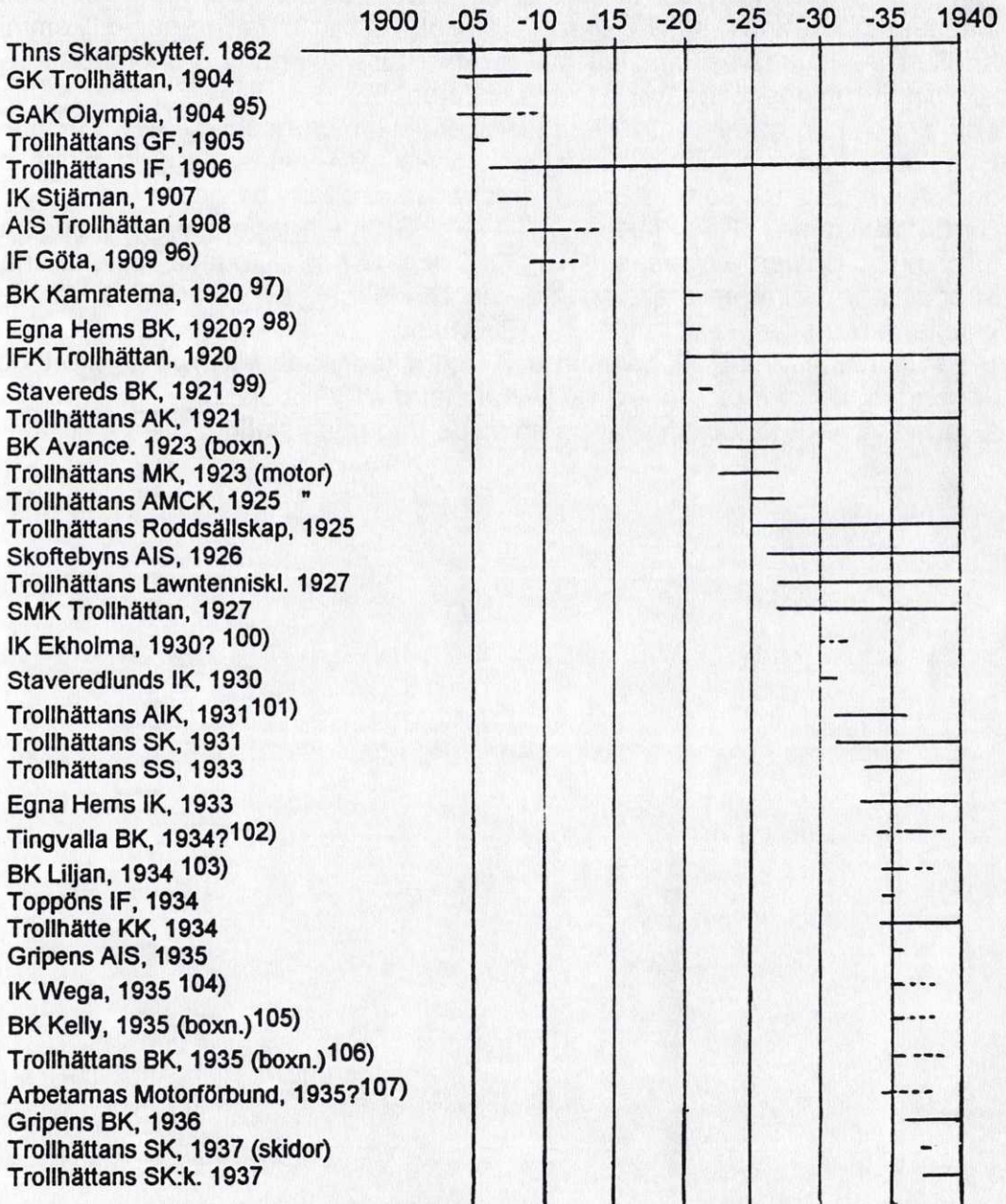
1938 upptogs orientering på programmet.⁹⁴⁾

Idrottsföreningar i Trollhättan

I nedanstående tabell redovisas föreningar som verkat i Trollhättan före 1940. Föreningens namn följs av tillkomstår. Streckad linje anger osäkerhet om när klubben grundades respektive upphörde.

Förening som försetts med nothänvisning saknar eget källmaterial och har heller inte naturligt kunnat infogas i den löpande texten. Noten anger var föreningen ifråga omnämnts.

Tabell 3. Föreningar som verkat i Trollhättan fram till 1940.

Källor: Belägg för uppgifterna återfinns i den löpande texten och i nothänvisningarna.

Totalt 38 idrottsföreningar har varit verksamma på orten under längre eller kortare tid. Äldst är Trollhättans Skarpskytteförening, som bildades 1862. Under första världskrigets två sista år, då TIF:s verksamhet låg nere, var denna stadens enda idrottsförening.

Fyra föreningar har representerat motorsporten. 33 klubbar har utövat idrotts-grenar som ansluter till RF:s verksamhet. Flera av dessa var emellertid kortvariga föregångare till andra föreningsbildningar.

De allra flesta grenar som förekom inom RF, var representerade även i Trollhättan. Det bredaste utbudet hade inte oväntat TIF. Ofta satsade klubbarna stort i början för att sedan anpassa verksamheten till det reella intresset. Det finns också flera exempel på att nya grenar tillkommit. Konkurrens klubbarna emellan har medfört förändringar i grenutbudet. (Se kapitlet Förenings- och tävlingsverksamheten)

Fotboll och bandy var högfrekventa idrotter liksom orientering.

Gymnastik bedrevs i liten utsträckning, vilket är förvånande med tanke på den starka ställning som verksamheten hade i idrottens barndom.

Skytteföreningen, TRS, SMK, TLTK, TKK, TSK:k startade som rena specialföreningar. Hälften av dessa, TRS, TKK och TSK:k, tillfogade ganska snart efter starten, ännu en gren, orientering. 14 klubbar, av vilka TSK:k var den yngsta, fanns kvar vid utgången av 1930-talet.

Slutsatsen måste bli att invånarna i Trollhättan hade ett mycket stort och varierat utbud av föreningar och verksamheter att välja bland.

Ovanstående utgör också svar på en av de frågor jag ställde.

Idrotten i Trollhättan och dess grannstäder

Inspiration till och praktisk hjälp vid bildandet av en idrottsförening eller introducering av nya idrottsgrenar i Trollhättan har ofta kommit från närbelägna orter. Så var fallet med bl.a. den första friidrottstävlingen, kanotsportens introducering, simningens renässans och handbollens införande. I de båda sistnämnda fallen vände man sig till Göteborg och klubbarna där. Främst var det emellertid föreningar i grannstäderna som medverkade vid sådana tillfällen och som till största delen svarat för motståndet i tävlingssammanhang. Det finns emellertid också exempel på att Trollhättan varit först med en idrottsaktivitet. Ur flera synpunkter är det därför intressant att studera hur den idrottsliga utvecklingen varit i Trollhättans närområde, i vilket jag innefattar Vänersborg, Uddevalla och Alingsås.

Faktauppgifter om idrotten på dessa orter, vilka redovisas i tabellform, har jag fått från föreningskanslier, fritidskontor, distriktsförbund, Västgöta Idrotts-historiska Sälls-kaps publikationer samt enskilda medlemmar.

Jag har strävat efter att fastställa när en viss idrottsgren började utövas i grannstäderna, vilket var liktydigt med en föreningsbildning där grenen i fråga fanns med på programmet. Det finns emellertid inget som styrker att all verksamhet, speciellt då det gäller flergrensföreningar, kom i gång då föreningen bildades, vilket gör att källvärdet i flera fall måste ifrågasättas. För att överhuvudtaget kunna göra jämförelsen har jag accepterat dessa eventuella felaktigheter. Med uttrycket *debut* i tabellrubriken avses således tidpunkten då den förening som utövade idrottsgrenen ifråga bildades.

Skytte var den sport som först utövades i Trollhättan. Redan 1861, mer än 40 år före annan organiserad idrott, inleddes verksamheten i den lösa föreningsbildning, som 1862 blev Trollhättans Skarpskytteförening.

1861 bildades skytteföreningar i såväl Alingsås som Vänersborg.

Trollhättan höll sig också i övrigt väl framme vid en jämförelse mellan olika grenars premiärår. Sex av 19 aktiviteter började utövas tidigare här än i grannstäderna. Dessa var brottning 1904, cykel 1913, handboll 1939, kanot 1907 och motorsport 1923. Två grenar, boxning och fotboll, introducerades i Trollhättan samma år som i Uddevalla respektive Alingsås.

Cykelsport började utövas i Trollhättan tio år tidigare än på jämförelseorterna. Detta är en anmärkningsvärd stor tidsdifferens, med tanke på att spridningen av andra grenar gick betydligt fortare.

Studerar man cykelsportens resultatlistor, finner man att tävlingsutbytet hade ett flöde mot Skaraborgs län, med Vara och Lidköping som huvudorter.

Å andra sidan kördes årligen under lång tid tävlingen Hunneberg runt, vilket borde ha inspirerat vänersborgarna till cykelsport.

I fråga om gymnastik ligger premiären för Trollhättan hela 24 år efter Uddevalla, som kom först igång. Även i de övriga städerna utövades gymnastik före 1890. Tar man i beaktande att gymnastik i många fall var föregångare till andra idrotter, tog det således relativt sett längre tid att etablera sådana verksamheter i grannstäderna.

Att tennis, med sin prägel av högreståndssport började utövas i arbetarstaden Trollhättan sex år före Alingsås och sju år före Vänersborg, är också värt att notera.

Tabell 4. En jämförelse mellan olika idrottsgrenars debut i Trollhättan och dess grannstäder.

	Alingsås	Uddevalla	Vänersborg	Trollhättan
Allmän idrott	1884	1902	1903	1906
Atletik	1906		1895	1904
Bandy	1921		1909	1913
Bordtennis	1935	1932		1937
Boxning	1934	1921	1924	1921
Brottning	1906	1921	1908	1904
Cykel	1923	1923	1927	1913
Fotboll	1906	1907	1907	1906
Gymnastik	1882	1880	1887	1904
Gång	1884	1923	1935	1908
Handboll	1941	1964	1964	1939
Kanot		1937		1907
Motorsport	1927	1926		1923
Orientering	1918	1932		1933
Rodd	1885	1904	1914	1906
Simning	1917	1926	1903	1908
Skidor	1919	1929	1903	1923
Skytte	1861	1900	1861	1862 (1861)
Tennis	1919	1932	1920	1913

Skytte var den sport som först utövades i Trollhättan. Redan 1861, mer än 40 år före annan organiserad idrott, inleddes verksamheten i den lösa

Sammanfattning

Den svenska idrottsrörelsen har vuxit fram ur de gymnastikföreningar som startades på 1870-talet. De flesta föreningarna fanns till en början i städerna. Perioden fram till första världskriget kännetecknades av en livlig föreningsbildning. Efter kriget inleddes idrottsrörelsens stora expansion. Av de föreningar som 1939 tillhörde RF bildades drygt 85% under mellankrigstiden. Flera faktorer, såsom genomgripande samhällsförändringar, skolans roll och massmedias ökade intresse för idrotten, bidrog här till.

Med riksorganisationernas tillkomst öppnades vägen för bildandet av special- och distriktsförbund.

Det nationella mönstret med gymnastikföreningar som föregångare till klubbar med en bredare verksamhet, återspeglas lokalt i endast två fall, Trollhättans GF, som föregick TIF, samt GK Trollhättan, som blev AIS Trollhättan. Denna senare förening upphörde efter kort tid.

Däremot finns det gott om exempel på föregångsföreningar med annan verksamhet än gymnastik. Utbrytare från TIF bildade BK Kamraterna, som via Stavareds BK blev IFK Trollhättan. Som ett resultat av en utbrytning, verkade i början av 1920-talet två föreningar inom motorsporten. En av dessa, TMK, ombildades 1927 och antog namnet SMK Trollhättan.

Då TSK startades 1931, tog man över den organisation och verksamhet, som Stavrelunds IK bedrivit sedan några månader tillbaka.

Detsamma var förhållandet med Gripens BK. Via Toppöns IF och Gripens AIS tillkom GBK 1936.

Kom impulser till bildandet utifrån?

Bakom Skarpskytteföreningens tillkomst 1862, stod de båda industrimännen Antenor Nydqvist och Carl Olof Holm. I sin forna hemstad Göteborg hade de tidigt kommit i kontakt med skytterörelsens idéer. Det dröjde därför inte länge förrän Trollhättan följde Göteborg och bildade en skarpskytteförening.

Vid det möte, som föregick Trollhättans Gymnastikförenings bildande 1905, fanns en kapten Warodell från Vänersborg på plats, för att inspirera, infomera och ge råd inför det fortsatta arbetet.

På sommaren 1920 arrangerade Göteborgsavdelningen av SMK en tävling på landsvägen mellan Trollhättan och Vänersborg. Kanske var det denna tävling som väckte intresset för sporten i staden. Några år senare bildades dess första motorklubb, TMK.

I samband med den industriexpansion som följde med NOHAB:s lokorder från Sovjetunionen i början av 1920-talet, drogs många människor till staden, bland dem några brottare från Eskilstuna. Dessa tog tillsammans med några arbetskamrater på "Verkstan" initiativ till bildandet av TAK.

Då Roddsällskapet grundades 1925, fanns inspiratörer med från roddklubbarna i både Vänersborg och Uddevalla. Roddklubben i sin tur, tog tillsammans med kollegerna i Vänersborg upp kanotsport som ett inslag vid sina regattor, vilket senare ledde till bildandet av en specialförening för kanot i Trollhättan.

Simsällskapetets tillkomst kan till stor del tillskrivas två inflyttade folkskollärare som ställde sig i spetsen för verksamheten. Det var inte ovanligt att folkskollärare var innovatörer i idrottssammanhang.

Kapitel 3

Medlemmarna

Syfte

I detta avsnitt är det medlemmarna som står i fokus.

Syftet är att försöka beskriva dels medlemmarnas sociala bakgrund utifrån yrkestillhörighet och dels korrelationen mellan medlemsgruppernas och styrelseledamöternas sociala sammansättning, samt den numerära medlemsutvecklingen inom föreningarna.

Jag är framför allt intresserad av att få veta vilka grupper av människor det var som valde att ägna en stor del av sin fritid åt idrott, och om det fanns ett samband mellan olika sociala grupper och deras val av förening/aktivitet.

Den numerära medlemsutvecklingen är också av intresse eftersom denna utgjorde själva grunden för föreningarnas verksamhet, och därigenom kan relateras till andra teman i min studie, t.ex. tävlingsverksamheten och ekonomin.

Bakgrund

Lindroth uppskattar antalet organiserade idrottsutövare 1893/94 till omkring 20000, av vilka merparten tillhörde en begränsad krets.¹⁾ Vid sekelskiftet hade rörelsen ingen framskjuten plats i samhället. De flesta föreningarna fanns i städerna och då främst i storstäderna.²⁾

Tio år senare, 1910, var cirka en tredjedel av de till RF anslutna 510 föreningarna, hemmahörande utanför städerna, Dessa hade omkring 20% av medlemsantalet som beräknades till cirka 43000.³⁾

Mellan 1910 och 1920 uppgick medlemsökningen till omkring 45000, vilket betraktades som en relativt liten tillväxt. Den största tillströmningen var under periodens senare del.⁴⁾ Sitt genombrott som massrörelse fick idrotten efter 1920, då en snabb och stabil uppgång inleddes. En medlemstillväxt på mellan 30000 och 35000 per år var normalt och enstaka år var ökningen över 40000.

Väsentliga inslag i denna expansion var idrottens spridning till mindre orter och landsbygden, massmedias ökade intresse, klassutjämningen och demokratiseringen, ökad fritid och stigande välstånd, generösare anslag från stat och kommun och inte minst skolans roll i sammanhanget.

Ett målmedvetet arbete från rörelsens ledning bidrog naturligtvis också till framgångarna.⁵⁾ Utvecklingen accelererade och ökningen under 1930-talet var större än under det föregående decenniet.

Lindroth beräknar antalet medlemmar i till RF anslutna föreningar med fem års intervall till approximat:⁶⁾

<u>1919</u>	<u>1924</u>	<u>1929</u>	<u>1934</u>	<u>1939</u>
93000	145000	180000	270000	390000

Halldén presenterar siffror för jämna tiotal år med början 1910, vilka utgör ett värdefullt komplement till Lindroths.⁷⁾

<u>1910</u>	<u>1920</u>	<u>1930</u>	<u>1940</u>
55000	120000	180000	410000

1939 hade framryckningen resulterat i att knappt hälften av medlemmarna fanns utanför städerna.⁸⁾ Också i Västergötland nådde idrotten efter hand landsbygden.

1920 fanns 31 föreningar med 3872 medlemmar i landskapets städer och 14 föreningar med 609 medlemmar utanför dessa. Tio år senare var förhållandet det omvända beträffande antalet föreningar. På landsbygden fanns då 79 idrottsklubbar och 64 i städerna. Stadsföreningarna hade dock totalt sett fler medlemmar, 5768 mot 4610.

1939 hade landsbygden majoritet även i fråga om antalet medlemmar. Idrotten i Västergötland omfattade då 144 stadsföreningar med 11101 medlemmar och 344 föreningar utanför städerna med 14759 medlemmar.⁹⁾

Roland von Euler ger i Idrotten av idag, intressanta synpunkter på samband mellan yrke/sysselsättning och idrottsligt engagemang. Artikeln, som är skriven för RF:s jubileumsskrift 1953, kan i fråga om ovanstående betraktas som tidsmässigt obunden.

Yrkets anknytning till en viss ort, stad eller landsbygd, kan i många fall vara avgörande för vilken idrott en person utövar, eftersom alternativen i allmänhet är flera i städerna än på landsbygden.

Vissa yrken såsom polis, brandman och militär ställer högre krav på fysisk prestationsförmåga och dessa grupper har därför ofta möjlighet till träning på tjänstetid. Det är också vanligt att personer med idrottsbakgrund söker sig till nämnda yrken.

Yttre betingelser, såsom arbetstid och arbetsförhållanden i övrigt, inverkar naturligtvis på möjligheterna till träning och tävling. Företag kan på olika sätt stimulera de anställdas idrottsliga engagemang och det är inte ovanligt att en viss gren på grund härav kan dominera en Orts idrottsliv.

Att kunna avancera inom yrkeslivet och klättra uppåt på samhällsstegen är betydelsefullt för många. I avsaknad av sådana möjligheter kan en satsning på idrott tillgodose de behov som inte yrkesutövningen ger. Inte sällan kan framgångar inom idrott ge fördelar även i arbetslivet.¹⁰⁾

Liksom idrotten till en början hade svårt att nå ut på landsbygden, hade den svårt att omfatta all samhällsklasser.

Från grupper inom arbetarrörelsen var inställningen till idrotten länge avvaktande.

I takt med samhällsförändringarna skapades emellertid förutsättningar för en bredare rekrytering.

Som en förklaring till akademikernas relativt blygsamma engagemang inom idrotten ser Johansson verksamhetens bristande förankring vid universitet och högskolor. Idrotten blev därigenom inte en del av studenternas vardag.¹¹⁾

De relativt få studier som gjorts av den svenska idrottsrörelsens sociala sammansättning har på grund av uppgiftens omfattning begränsats till vissa grupper, föreningar eller orter.

Här skall kort nämnas några.

Bode Janzon, har i *Manschettyrken idrott och hälsa*, gjort en omfattande social stratifiering av medlemmarna i den tidiga göteborgsidrotten fram till sekelskiftet 1900. Undersökningen visar att det främst var tjänstemän och företagare som bar upp verksamheten. Arbetare, yrkesmilitärer och personer ur ämbetsmannakåren drogs i liten utsträckning till idrotten vid denna tid.

I samma studie ingår en undersökning av yrkessammansättningen bland medlemmarna i sex gymnastikföreningar på andra orter, två i Stockholm och en i vardera Norrköping, Eskilstuna, Nyköping och Jönköping. Resultatet sammanfaller i stort med Göteborgsstudien.¹²⁾

Hilding Johansson redogör i artikeln *Idrotten och samhället*, för resultatet av några punktundersökningar av den sociala sammansättningen bland medlemmarna i AIK och Jönköpings AIF, åren 1901 och 1952, samt i de manliga olympiatrupporna under nio spel, med början 1906.

Också här var det en klar dominans av tjänstemän.¹³⁾

Roland von Euler gör i sin sociologiska studie, *Idrotten av idag*, där "i dag" avser de första åren av 1950-talet, en del intressanta tillbakablickar på förändringar i fråga om rekrytering från olika socialgrupper till de högsta divisionerna i fotboll, ishockey och bandy under en 20-årsperiod med början 1932-1933.¹⁴⁾

I Jan Lindroths *Idrottens väg till folkrörelse*, som i tid sträcker sig fram till 1915, koncentreras den sociala studien till idrottens centrala ledarskikt.

RF:s överstyrelse, ÖS, bestod vid denna tid av tre i det närmaste lika stora grupper; officerare, företagare och kontorsanställda. Hantverkare och arbetare var få och akademikernas roll var svårpreciserad.¹⁵⁾

1911 invaldes emellertid en representant för arbetarklassen, men denne ersattes efter tre år av en socialdemokratisk riksdagsman.¹⁶⁾

I Gymnastikförbundets ledning var officerare och företagare i majoritet. Svenska Idrottsförbundets styrelse saknade däremot militärt inslag under perioden. Hantverkare, arbetare och lantbrukare hade få företrädare.¹⁷⁾

Lindroth fortsätter studien av ledarskiktets sociala sammansättning i *Idrott mellan krigen*. Förutom RF har också de olika special- och distriktsförbunden, granskats.

Inom framförallt distriktsförbundens ledning var efter hand en social breddning märkbar.

Sociala barriärer mellan vissa specialförbund kan dock skönjas. Brottnings- och tyngdlyftningsförbunden hade mot slutet av 1930-talet ett dominerande inslag av arbetare i ledningen, medan det i bl.a. tennis- och gymnastikförbunden helt saknades representanter för denna grupp. Där var istället inslaget av företagare respektive yrkesmilitärer stort. 18)

Mats Hellspong, som haft boxning som tema för sin avhandling i etnologi, Boxningssporten i Sverige, visar att verksamheten, som vid sekelskiftet främst lockade de högre samhällsklasserna, under mellankrigstiden övergick till att huvudsakligen bli en arbetarsport. 19)

Frågeställningar

Att fastställa det totala antalet medlemmar inom den svenska idrottsrörelsen är en relativt lätt uppgift. Betydligt värre är det att kartlägga medlemmarnas sociala struktur under olika år eller perioder. Med tanke på uppgiftens omfattning måste detta göras via lokala undersökningar.

Att genom denna delstudie bli delaktig häri känns inspirerande och förhöjer värdet av densamma.

De frågor jag söker svar på angående förhållandena i Trollhättan kopplas till dels medlemsutvecklingen och dels medlemmarnas sociala tillhörighet:

-Hur var den numerära medlemsutvecklingen i föreningarna?

-Från vilka sociala grupper kom initiativet till bildandet av föreningarna?

-Fanns det sociala barriärer mellan enskilda föreningar/ idrottsgrenar som ledde till utpräglade arbetare- resp. tjänstemannaklubbar/idrotter?

-Fanns det ett samband mellan medlemsgruppernas yrkestillhörighet och deras representation i styrelserna?

Som ett mått på idrottens attraktionskraft, har Lindroth i Idrott mellan krigen, beräknat den s.k. idrottsprocenten, d.v.s. idrottsrörelsens medlemsantal relaterat till befolkningsunderlaget i städer och på landsbygden.²⁰⁾

Snittsiffran för Västergötlands städer var 1939 7,8%.²¹⁾

Detta leder naturligt över till frågan:

-Hur stor del av befolkningen i Trollhättan tillhörde någon idrottsklubb vid utgången av detta år?

Källor och metod

Källmaterialet har beträffande föreningarnas medlemsdokumentation, mycket stora brister. Medlemsmatriklar är ofullständigt förda, har försvunnit eller, vilket är fallet med en klubb, aldrig blivit upprättade. Det är inte ovanligt att såväl namn som yrke utelämnats och ersatts av endast en notering i årsberättelsen om antalet medlemmar, ibland relaterad till föregående års siffra. I några fall har jag kunnat fastställa och kontrollera medlemsantalet med hjälp av kassaböckernas uppgifter om inbetalda årsavgifter, eller via skrivelser av olika slag.

Av bl.a. dessa skäl har det därför inte varit möjligt att få en totalbild av medlemsantal, yrkestillhörighet eller eventuell dubbelanslutning.

Det senare, är å andra sidan inte av så stor betydelse, eftersom medlemmarna, oavsett engagemangets omfattning och föreningstillhörighet, ändå är en del av den verksamhet, som jag försöker kartlägga.

Det tycks vara så, att ju äldre materialet är, desto större vikt har man lagt vid personuppgifter. Att inte ange titel kan ha varit ett uttryck för den kamratskapsdemokrati, som efter hand kom att prägla rörelsen.

Däremot har styrelseledamöternas yrken i mycket större utsträckning angivits, vilket kanske var naturligt eftersom dessa såväl internt som externt förde klubbens talan.

Källmaterialets tillförlitlighet beträffande yrkesbeteckning kan naturligtvis ifrågasättas. Står titeln för vad personen ifråga verkligen sysslade med, eller har denna av t.ex. statusskäl gjorts "finare". Vem låg i så fall bakom denna korrigering, den enskilde medlemmen eller den matrikelansvarige? Man kan spekulera i vad dessa i så fall skulle vinna med ett sådant förfarande?

För medlemmen innebar manipuleringen kanske högre status bland idrottskamraterna och för klubben kunde det vara ett sätt att utåt i olika sammanhang ge föreningen högre prestige. Detta var viktigt inte minst vad gällde styrelserepresentationen. Att ha personer med hög utbildning, fin titel, samhällsprestige och ett brett kontaktnät i ledningen var till stor nytta för föreningen.

En social studie av det slag som avses här, grundas på en jämförelse av olika socialskikt eller samhällsgrupper. För detta krävs dels lämpliga urvalskriterier och dels ett adekvat grupperingsschema, anpassat till ortens näringslivsstruktur.

Att utarbeta ett sådant var svårare än jag trott. Funderingarna var många. Hur mäts social ställning? Vilka principer skulle ligga till grund för stratifieringen? Hur skulle ett kategorischema för min studie se ut och hur skulle avgränsningarna mellan de olika grupperna göras?

Social ställning kan naturligtvis mätas på olika sätt, t.ex. utifrån inkomst, utbildning, boendestandard, ägande o.s.v. De flesta av dessa faktorer är emellertid svåra att analysera, varför yrkesbeteckning vanligen utgör grunden för socialhistoriska studier. Yrkesbeteckning och social tillhörighet blir därför i detta sammanhang synonyma begrepp.²²⁾

Det s.k. folkrörelseprojektet vid Historiska institutionen, Uppsala universitet, utarbetade ett kategorischema omfattande åtta socio-ekonomiska grupper.

Bland de forskare som varit involverade i projektet kan nämnas Hans Norman och Bo Öhngren.²³⁾

Inom den idrottshistoriska genren har Bode Janzon i sin studie om den tidiga idrotten i Göteborg, använt sig av ett modifierat schema som bygger på folkrörelseprojektets gruppindelning.²⁴⁾

Jan Lindroth har i sina båda arbeten, *Idrottens väg till folkrörelse* och *Idrott mellan krigen*, studerat den sociala sammansättningen bland idrottens ledarskikt, och därvid använt sig av en indelning omfattande 11 grupper.

Det finns också exempel inom idrottshistorisk forskning som utgår från den officiella valstatistikens uppdelning i tre socialgrupper, I-III, varav två arbeten skall nämnas.

I *Idrotten och samhället* använde Hilding Johansson sig av denna indelning vid studiet av den sociala sammansättningen bland de svenska olympiatrupperna under perioden 1906-1952.²⁵⁾

Så gjorde också Roland von Euler i *Idrottsrörelsen av idag* när han studerade förändringar ifråga om rekrytering från olika socialgrupper till fotbollens, bandyns och ishockeyns högsta divisioner under en 20-årsperiod med början 1932-1933.²⁶⁾

För mitt eget studieobjekt kunde jag således alternativt välja någon av de ovan nämnda gruppindelningarna eller utarbeta ett eget schema.

Eftersom möjligheterna till konstruktiva jämförelser med andra studier med liknande inriktning vägde tungt, beslöt jag mig för att ansluta mig till ett redan befintligt.

En indelning i tre sociala grupper var, ansåg jag, ett för "grovmaskigt nät" för att ge en tillräckligt differentierad bild av föreningarnas sociala struktur.

Då återstod Janzons och Lindroths grupperingsscheman.

Janzons studie, som främst är en storstadsundersökning, vilken i tid sträcker sig fram till år 1900, har av dessa skäl yrkesbeteckningar som inte är relevanta för Trollhättan.

Tidsmässig överensstämmelse föreligger emellertid med Lindroths och min egen undersökning. Att idrottens ledarskikt inom olika förbund stod i fokus för Lindroth, talade naturligtvis emot att arbeta efter samma indelning på föreningsnivå. Å andra sidan kommer det på sikt, då ett större antal lokalundersökningar presenterats, att ge en intressant bild av idrottsrörelsens vertikala struktur.

Med smärre ändringar enligt nedan beslöt jag mig därför för att använda Lindroths gruppindelning för min studie.

Andra skäl som talade för Lindroth var att han använt samma schema i båda sina arbeten, vilka därmed tillsammans omspannar hela den period under vilken idrotten i Trollhättan utvecklats, samt att jag också för andra avsnitt i min uppsats i stor utsträckning refererat till Lindroth.

Lindroths schema har följande indelning:

Yrke/titel:

Militärer
 Akademiker
 Ingenjörer
 Företagare
 Kontorsanställda
 Jordbrukare
 Hantverkare
 Arbetare
 Fru/fröken
 Övriga
 Felande uppgifter

Som en anpassning till såväl källmaterialet som näringslivsstrukturen i Trollhättan, har jag gjort följande ändringar:

Eftersom Trollhättan saknade regemente tog jag bort gruppen Militärer.

Till Ingenjörer och Kontorsanställda tillfogade jag "högre" respektive "lägre tjänstemän."

Affärsbiträden, som helt saknades hos Lindroth, har fått en egen rubrik, och Jordbrukare har kompletterats med "inom jordbruket anställda".

Min gruppindelning blir således:

Akademiker
 Ingenjörer och högre tjänstemän
 Företagare
 Kontorsanställda och lägre tjänstemän
 Affärsbiträden
 Hantverkare
 Arbetare
 Jordbrukare och inom jordbruket anställda
 Fru/fröken
 Övriga

Jag anser mig därmed ha fått ett schema med en tillräckligt omfattande och varierad social gruppering, relevant för såväl källmaterialet som orten och den aktuella tidsperioden.

Kvinnoidrotten behandlas utförligt i ett särskilt avsnitt, men för att i så stor utsträckning som möjligt göra medlemsbilden fullständig, noteras de även här.

Urvalsprinciperna för klassificeringen vållade också huvudbry.

Till vilka grupper skulle personer med i grunden samma yrke men med olika titlar, t. ex. plåtslagarmästare, plåtslagare och plåtslageriarbetare, föras?

Skulle utbildning eller tjänstetitel vara avgörande i de fall där båda finns angivna?

I det förstnämnda fallet har jag betraktat de, vars titel slutar på -mästare, såsom hantverkare, vilket naturligtvis också är fallet med de som endast har

en traditionell hantverkstitel. Slutar yrkesbeteckningen på -arbetare, som i exemplet ovan, har dessa inordnats i gruppen Arbetare.

I de fall där högre tjänstemän haft en akademisk bakgrund, men en annan tjänstetitel, har den sistnämnda varit avgörande för kategoriseringen.

Nedan följer exempel på hur yrken som förekommit i källmaterialet fördelats under olika rubriker i mitt klassifikationsschema.

Akademiker: Veterinär och kyrkoherde.

Ingenjörer och högre tjänstemän: Civilingenjör, ingenjör, kanal- och kraftverksdirektör.

Företagare: Brukspatron, direktör, disponent, fabrikör, grosshandlare, källarmästare och köpman.

Kontorsanställda och lägre tjänstemän: Bokhållare, förman, kamrer, kontorist och tjänsteman.

Hantverkare: Bagare, konditor, plåtslagare, smed, snickare, svarvare samt hantverksyrken som enligt resonemanget ovan, slutar på -mästare.

Arbetare: Yrken med tillägget -arbetare, samt filare, maskinist, mekaniker, reparatör och vaktmästare.

Jordbrukare och inom jordbruket anställda: Godsägare, lantbrukare och mejerist.

Fru/fröken.

Övriga: Folkskollärare, studerande och de som i matriklarna fått titeln "herr" eller helt saknar yrkesbeteckning.

Klubbarna kommer att presenteras i åldersordning på samma sätt som i kapitlet Föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning.

Trollhättans Skarpskytteförening, TSF

Bakom initiativet till bildandet 1862 stod industriidkarna C. O. Holm och Antenor Nydqvist. Föreningen startade med 54 medlemmar, som via 72 1872, 139 1882, uppgick till 121 1890, då övergången till skyttegille ägde rum.

Därefter var medlemsantalet med fem års intervall:

Tabell 1. Antalet medlemmar i TSF.

1895	i.u.	1920	98
1900	126	1925	104
1905	107	1930	101
1910	157	1935	83
1915	142	1939	174

Källa: Trollhättans Skarpskytteförening 1862-1962. Minnesskrift, s. 156f.

Lägsta siffran noterades 1897, då föreningen endast hade 52 aktiva.²⁷⁾ Övergången till skyttegille medförde inte den medlemsökning som föreningen troligen hade hoppats på.

Före omorganisationen indelades de aktiva i tre korpralskap, som trots den demokratiska syn som kåren sade sig representera, kom att bli klasskiljande. Tanken var att alla, oavsett samhällsställning, skulle vara med och öva för att kunna försvara landet. Gruppsammansättningarna tyder dock på annat.

Första korpralskapet bestod av personer med titlar som direktör, patron, inspektör, postmästare, bruksförvaltare, länsman och ingenjör.

I andra korpralskapet återfanns bokhållare, kontorsanställda och arbetare vid de mekaniska verkstäderna.

Sågare, mjölnare, repslagare och pappersbruksarbetare är exempel på yrken som ingick i det tredje korpralskapet.

Från starten 1862 och två år framåt var löjtnanten vid Bohusläns regemente Axel Strandstedt föreningens ordförande. Han efterträddes av kollegan vid samma regemente, löjtnant S. F. Sundelius, som innehade posten under fyra år. Under perioden 1868-1876 var Antenor Nydqvist ordförande och han följdes av handlanden Johannes Nilsson, som ledde kåren till 1879.

Därefter följde:²⁸⁾

Lärare Johan Engblom, 1879-1896.

Fanjunkare Conrad Olzon, 1896-1904.

Kamrer Knut Reyterwall, 1904-1906.

Fabrikör Adolf Svensson, 1906-1907.

Brandchef C. W. Hallin, 1907-1915.

Ingenjör J. O. Åqvist, 1915-1918.

Verkmästare K. A. Fredriksson, 1918-1920.

Tekn. dr. Jakob Forsell, 1920-1945.

Av titlar och samhällsställning kan man sluta sig till att dessa faktorer beaktats vid val av ordförande. Att så också var fallet under senare tid

framgår av intervju med före kanaldirektören Tage Färnert, styrelseledamot och ordförande under många år på 1950, 1960 och 1970-talen:

-Det var viktigt för hela föreningen att ordföranden hade hög samhällsprestige och goda kontakter med företagsledare, affärsmän och kommunalpampar. Vi var ju så väldigt beroende av stöd från alla håll, dels för den löpande verksamheten, men också för större tävlingsarrangemang. På min tid låg det statliga anslaget till skyttet under försvarsbudgeten och var därför inte så stort alla gånger.²⁹⁾

Gymnastikklubben Trollhättan, GKT Atlet- och Idrottssällskapet Trollhättan, AIST

Vid bildandet den 31 januari 1904 antecknade sig 36 medlemmar. Ytterligare nio tillkom under året. Källmaterialet ger sedan inga uppgifter om medlemsantalet förrän 1909, då 86 personer tillhörde föreningen. Denna hade då också, genom beslut den 27 september 1908, ändrat namn till Atlet- och Idrottssällskapet Trollhättan.³⁰⁾

Tabell 2. Medlemsantalet i AIS Trollhättan:

1910	63
1911	68
1912	i.u.
1913	12

Källor: Medlemsförteckning för AIS Trollhättan 1904-1913, samt protokolls-bok för GK Trollhättan och AIS Trollhättan 12 januari 1908-21 april 1912.

Trollhättans Gymnastikförening, TGF

Stadgarnas paragraf 16 talar om den sociala bakgrund, som var en förutsättning för medlemskap:

.....att den till inval föreslagne är tjänsteman vid något af de industriella verken eller anläggningarna i Trollhättan.³¹⁾

Föreningen vände sig således till en mycket begränsad, socialt enhetlig grupp. Halva antalet styrelseledamöter var ingenjörer. Källmaterialet nämner ingenting i övrigt om TGF:s medlemmar eller dess antal.³²⁾

Trollhättans Idrottsförening, TIF

Första verksamhetsperioden.

Vid bildandet 1906 tecknade 42 personer sig som medlemmar. 1912 var antalet 56 och året därpå 83.³³⁾ Uppgifter om namn och yrke saknas.

Med nedslag vid fyra tillfällen representerade styrelsen följande yrken:

Tabell 3. TIF:s styrelseledamöters yrkestillhörighet.

	<u>Inter. styr.</u>	<u>1906</u>	<u>1910</u>	<u>1915</u>
Akademiker				
Ingenjörer och högre tjänstemän	1	2	2	2
Företagare				1
Kontorsanställda och lägre tjänstemän		2	2	2
Affärsbiträden				
Hantverkare		1		
Arbetare	4	1		
Jordbrukare och inom jordbruket anställda				
Fru/fröken				
Övriga		1	3	
	<u>5</u>	<u>7</u>	<u>7</u>	<u>5</u>

Källor: TIF:s styrelseberättelser för 1906, 1910 och 1915.

Det är värt att notera att folk ur arbetarklassen, som inte var välkomna i TIF:s föregångsförening TGF, dominerade interimstyrelsen för att sedan mer eller mindre försvinna igen och endast ha en representant med vid ett senare tillfälle.

I övrigt var yrkesfördelningen påfallande stabil i de ordinarie styrelserna. Kontorsanställda och lägre tjänstemän gör debut med två representanter 1906, ett antal som de sedan behåller.

Andra verksamhetsperioden.

Från siffran 83 vid introduktionsmötet, ökade medlemsantalet till 241 vid årets slut.

Därefter var medlemsutvecklingen fram till 1940:

Tabell 4. Antalet medlemmar i TIF.

1919	241	1930	152
1920	241	1931	172
1921	170	1932	176
1922	161	1933	152
1923	210	1934	140
1924	212	1935	155
1925	240	1936	116
1926	240	1937	214
1927	310	1938	i.u.
1928	250	1939	134
1929	255		

Källor: TIF:s styrelseberättelser.

Variationerna har varit stora med en topp 1927, då föreningen hade dubbelt, eller mer än dubbelt så många medlemmar, som vid sex andra noteringstillfällen under 1930-talet. 1927 var det år då TIF återupptog brottnings, en sport vars verksamhet legat nere en tid och som under perioden bedrivits av Atletklubben. Förklaringen till ökningen skulle således kunna vara att medlemmar lämnade TAK i samband med att TIF reaktiverade brottnings. En minskning av medlemsantalet i Atletklubben bör då också kunna noteras.

Det har inte gått att få en tillfredsställande bild av medlemmarnas yrkestillhörighet för mer än ett år, 1939. Även om antalet Övriga då uppgick till ca 20%, ger sammanställningen ändå en uppfattning om förhållandena. Det finns också anledning att förmoda att bilden inte dramatiskt förändrades under 1930-talet, även med hänsyn tagen till variationer i medlemsantalet, vilket i så fall skulle tyda på att TIF under en stor del av detta decennium, rekryterade sina medlemmar ur tjänstemanna- och företagarleden.

Tabell 5. TIF:s medlemmars yrkestillhörighet 1939.

Akademiker	1
Ingenjörer och högre tjänstemän	8
Företagare	25
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	36
Affärsbiträden	3
Hantverkare	11
Arbetare	22
Jordbrukare och inom jordbruket anställda	
Fru/fröken	1
Övriga	<u>27</u>
Totalt	134

Källa: TIF:s medlemsmatrikel för 1939.

Kontorsanställda och lägre tjänstemän dominerar och utgör 27% av medlemskadern. Tre grupper, Företagare, Arbetare och Övriga är i stort sett lika stora och utgör tillsammans 55%. Siffran för Hantverkare är 8% och för Ingenjörer och högre tjänstemän 6%. Det kvinnliga inslaget är påfallande litet, liksom akademikernas.

Kontorsanställda och lägre tjänstemän och Företagare har genom åren också haft flest styrelseuppdrag. Arbetare och Hantverkare har i mycket liten utsträckning medverkat i styrelsen. Endast vid ett tillfälle, 1930, fanns en arbetare med i ledningen för TIF. Föreningens enda medlem ur Akademikergruppen 1939, satt också med i styrelsen. Fanns personen i fråga med för att med sin utbildningsbakgrund ge tyngd åt föreningens beslut inför olika grupper och samhällsinstitutioner?

Kontorsanställda och lägre tjänstemän som var den största medlemsgruppen 1939, dominerade också styrelsen detta år. Fyra av sju ledamöter hade denna yrkesbakgrund.

För TIF:s del kan man beträffande återspeglingsmedlemsbild respektive styrelserepresentation tala om en viss samstämmighet.

Tabell 6. TIF:s styrelseledamöters yrkestillhörighet :

	<u>1919</u>	<u>1925</u>	<u>1930</u>	<u>1935</u>	<u>1939</u>
Akademiker					1
Ingenjörer och högre tjänstemän				1	
Företagare	3	1	3	3	1
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	4	4	3	3	4
Affärsbiträden					
Hantverkare		2			1
Arbetare			1		
Jordbrukare och inom jordbruket anställda					
Fru/fröken					
Övriga	1	1	1		
	<u>8</u>	<u>6</u>	<u>8</u>	<u>7</u>	<u>7</u>

Källor: TIF:s styrelseberättelser för åren 1919, 1925, 1930, 1935 och 1939.

Idrottsföreningen Kamraterna, IFK

Stora brister i föreningens källmaterial gör det svårt att få en uppfattning om medlemsutvecklingen. I IFK:s 25-årsskrift står att läsa:

1928 var Trollhättetekamraternas storhetsår med över 300 medlemmar³⁴⁾

Utöver ovanstående anges medlemsantalet endast för ytterligare två år. 1936 var detta 83 och året därpå 80, vilket betraktades som en bottensiffra. En artikel med rubriken "Tutarns Erik minns", skriven ur ett IFK-perspektiv och publicerad i ortstidningen, ger en antydning om att huvuddelen av medlemmarna under den för artikeln aktuella tiden, 1920 och 1930-talen, var arbetare.

Ett utdrag ur artikeln lyder:

TIF har inte varit mitt lag trots att det var stans lag nummer 1 de första decennierna på seklet. Tiffarna ansågs fina och förnäma bland oss arbetare....³⁵⁾

Hur ser då styrelserepresentationen vid några olika tidpunkter ut? Tyder sammansättningen här på någon socialgrupps dominans bland medlemmarna?

Tabell 7. IFK:s styrelseledamöters yrkestillhörighet.

	<u>1920</u>	<u>1925</u>	<u>1930</u>	<u>1935</u>	<u>1939</u>
Företagare		1	2	2	1
Kontorsanställda och lägre tjänstemän			2	1	2
Hantverkare		1			
Arbetare	3	3	2	3	2
Övriga	1	1	1		
	<u>4</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>6</u>	<u>5</u>

Källor: IFK Trollhättan 25 år 1920-1945 samt IFK:s protokollsbok för tiden 29 april 1923-1 februari 1942.

Arbetargruppen har dominerat i tre av de fem styrelserna. Med utgångspunkt dels härifrån och dels tidningscitatet ovan, kan man förmoda att också de flesta medlemmarna var arbetare.

Trollhättans Atletklubb, TAK

Initiativtagare till klubben var några smidesarbetare på NOHAB.

14 personer sökte sig till TAK under dess första år. Siffran får dock betraktas som osäker p.g.a. källmaterialets brister.

Tabell 8. Antalet medlemmar i Atletklubben.

1921	14	1931	i.u.
1922	35	1932	52
1923	43	1933	55
1924	i.u.	1934	38
1925	i.u.	1935	32
1926	i.u.	1936	39
1927	26	1937	44
1928	i.u.	1938	54
1929	i.u.	1939	57
1930	59		

Källor: TAK:s medlemsmatriklar för 1921, 1922-1932 och 1922-1953.

Kassabok för perioden 1921-1930.

Kopplingen till TIF och år 1927, då den tidigare nämnda konkurrensen om brottarna klubbarna emellan, medförde en medlemsökning för TIF, kan nu göras. Atletklubben tycks ha fått vidkännas en kraftig minskning. Antalet medlemmar detta år, 26, är den lägsta under hela perioden med undantag för 1921.

Medlemmarnas yrkestillhörighet har kunnat fastställas för åren 1921, 1922, 1933 och 1939, och var:

Tabell 9. TAK:s medlemmars yrkestillhörighet.

	<u>1921</u>	<u>1922</u>	<u>1933</u>	<u>1939</u>
Företagare		1	6	4
Kontorsanställda och lägre tjänstemän		1	3	1
Hantverkare	3	14	10	12
Arbetare	4	18	33	36
Jordbrukare och inom jordbruket anställda				1
Övriga	<u>7</u>	<u>1</u>	<u>3</u>	<u>4</u>
	14	35	55	57

Källor: TAK:s medlemsmatriklar för 1921, 1922-1932 och 1922-1953.

Från 1922 är Arbetarnas dominans markant. Dessa utgjorde 51% av medlemskadern 1922, 60% 1933 och 63% 1939. Också hantverkare sökte sig i stor utsträckning till Atletklubben. För Hantverkargruppen var siffrorna dessa år: 40%, 18% och 21%.

Företagarna hade sin största procentuella andel, 11%, 1933, vilket också var fallet med Kontorsanställda och lägre tjänstemän, vars siffra var 6%.

Styrelseledamöternas yrkesbeteckning finns angiven för spridda år. Mest komplett blir bilden för 1924, 1928, 1935, 1937 och 1939.

Tabell 10. TAK:s styrelseledamöters yrkestillhörighet.

	<u>1924</u>	<u>1928</u>	<u>1935</u>	<u>1937</u>	<u>1939</u>
Företagare	1	1			
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	1	1		1	3
Hantverkare	1	1	2	1	1
Arbetare	2	1	5	4	4
Övriga	1	1	2	2	1
	<u>6</u>	<u>5</u>	<u>9</u>	<u>8</u>	<u>8</u>

Källor: TAK:s styrelse- och årsmötesprotokoll.

Det stora antalet styrelseledamöter 1935, 1937 och 1939 har sin förklaring i att styrelsen utökats med vice sekreterare och vice kassör. Det har inte varit möjligt att gruppera medlemmarna, respektive styrelsen, under samma år, bortsett från 1939. Trots tidsdifferenserna är det emellertid intressant att göra en jämförelse utifrån närliggande tid.

Medlemmarnas sociala struktur återspeglas i stort i styrelsen. Arbetarna innehade 56% av platserna i styrelsen 1935, deras medlemsandel var 60 % två år innan.

1939, då 63% av TAK:s medlemmar tillhörde kategorin Arbetare, bestod styrelsen till 75% av personer ur denna grupp. Hantverkarna som utgjorde 18% av medlemskaderen 1933, representerades av två personer, motsvarande 22%, i styrelsen 1935. För 1939 då förhållandena direkt kan jämföras, var siffrorna 21% i klubben och 13% i styrelsen.

Trollhättans Roddsällskap, TRS

Vid bildandet 1925, tecknade 18 personer sig som medlemmar. Vid årets slut hade ytterligare två tillkommit. Utöver dessa uppgifter finns det inget i det ringa källmaterialet, som berättar något om medlemsbilden under åren fram till 1940.

En intervju har endast skapat förutsättningar för en grov bedömning av antalet medlemmar utifrån verksamhetens omfattning.

Åren 1930-1934, var framgångsrika och bertaktades som:

En tidsperiod då många drog sig till roddsporten och bildade lag i alla klasser....³⁶⁾

Eftersom det fanns fyra tävlingsklasser och varje båtlag bestod av fyra roddare, måste Sällskapet ha haft minst 16 aktiva. Intervjun gav besked om att TRS vid denna tid hade mer än ett lag i varje klass, varför siffran således måste ha varit högre. Därtill kommer ett antal medlemmar, som inte var tävlande utan hade andra funktioner inom klubben. Utifrån detta resonemang är det inte orimligt att uppskatta medlemsantalet till omkring 40 under de aktuella åren.

Perioden därefter präglades av stagnation, och min sagesman bekräftade att det då tidvis helt saknades aktiva.³⁷⁾

Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap, SAIS

Initiativtagare var två verkstadsarbetare vid NOHAB.

Medlemsmatriklarna är mycket bristfälligt förda. Fr.o.m. 1932 har jag därför kompletterat och stämt av antalet medlemmar med hjälp av föreningens två kassaböcker.

SAIS hade första året 89 medlemmar och antalet steg kraftigt året därpå.

Tabell 11. Antalet medlemmar i SAIS.

1926	89	1933	22
1927	140	1934	26
1928	137	1935	27
1929	87	1936	27
1930	86	1937	36
1931	56	1938	25
1932	22	1939	27

Källor: Medlemsmatrikel för SAIS, 1926-1948. Kassaböcker omfattande tiden 1926-1935, respektive 1936-1940.

Genom intervju har jag fått uppgift om att det stora flertalet av SAIS:s medlemmar var arbetare, företrädesvis inom verkstadsindustrin.³⁸⁾

1926-års styrelse bestod av två Kontorsanställda och lägre tjänstemän och två från kategorin Arbetare, samt en ur vardera grupperna Företagare, Hantverkare och Övriga. 1933 innehade Arbetare 57% av styrelseposterna, Hantverkare resterande.³⁹⁾ Vid undersökningsperiodens slut tillhörde alla utom en ledamot gruppen Arbetare.⁴⁰⁾

Svenska Motorklubben, SMK

Verkmästare Filip Carlsson och fabrikör Oscar Lindberg, betraktas som initiativtagare till klubben. Av de 31 personer som tecknade sig som medlemmar vid starten, var fem företagare, fem arbetare, två ingenjörer, två hantverkare, en lägre tjänsteman och 16 tillhörde gruppen Övriga.

1927 hade SMK 67 medlemmar. Högst antal medlemmar, 156, hade klubben 1932. Siffran sjönk därefter stadigt för att i slutet av 1930-talet vara omkring ett hundra.

Tabell 12. Antalet medlemmar i SMK.

1927	67	1934	130
1928	76	1935	108
1928	i.u.	1936	99
1929	i.u.	1937	94
1930	i.u.	1938	103
1931	146	1939	101
1932	156		
1933	151		

Källa: SMK:s medlemsmatrikel, del 1.

Företagare har i stor utsträckning sökt sig till sporten. 1934 kom 24% av medlemmarna från denna grupp och fem år senare 35%.

Arbetarnas andel som 1934 var ca 16%, sjönk till ca 14% 1939.

Ingenjörer och högre tjänstemän, höll sig kring 10% de nämnda åren. Inslaget av Hantverkare utgjorde omkring 5%.

I den sex man starka styrelsen satt 1927 fem Företagare. Tre år därefter innehade denna grupp alla funktionerna. 1935 fanns fyra Företagare kvar i ledningen, tillsammans med fyra Ingenjörer och högre tjänstemän, en Hantverkare, en Arbetare och en Övriga. 1939 hade åter Företagarna kommit i majoritet, med 55% av platserna, före gruppen Ingenjörer och högre tjänstemän med 27%. SMK var den enda förening som i sin styrelse hade en representant för gruppen Jordbrukare och inom jordbruket anställda.

Detta ger följande tabell:

Tabell 13. Yrkestillhörighet för SMK:s styrelseledamöter.

	<u>1927</u>	<u>1930</u>	<u>1935</u>	<u>1939</u>
Akademiker				
Ingenjörer och högre tjänstemän			4	3
Företagare	5	7	4	6
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	1			1
Affärsbiträden				
Hantverkare				
Arbetare			1	1
Jordbrukare och inom jordbruket anställda			1	
Fru/fröken				
Övriga			1	
	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>11</u>	<u>11</u>

Källor: Protokollsbok från SMK:s styrelsemöten under åren 1927-1932 samt dito för perioden 1932-1947.

Trollhättans Lawntennisklubb, TLTK

Trots att 45 personer vid föreningens första möte 1927 sagt sig vara intresserade av medlemskap, hade TLTK endast 20 medlemmar vid årets slut. Av dessa var två kvinnor, varav en var initiativtagare till klubben.

Tabell 14. Medlemsantalet i TLTK.

1927	20	1934	41
1928	46	1935	i.u.
1929	37	1936	i.u.
1930	i.u.	1937	i.u.
1931	47	1938	62
1932	48	1939	72
1933	46		

Källa: TLTK. Arkivpärm innehållande bl.a. medlemsmatrikel för åren 1927-1953.

Till 1939-års siffra kan läggas 31 registrerade, men icke medlemsanslutna, skolungdomar, 19 pojkar och 12 flickor.

Medlemmarnas yrken finns angivna för tre år, 1927, 1933 och 1939.

Tabell 15. TLTK:s medlemmars yrkestillhörighet.

	<u>1927</u>	<u>1933</u>	<u>1939:</u>
Akademiker		3	7
Ingenjörer och högre tjänstemän	4	6	16
Företagare	8	10	11
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	2	2	13
Affärsbiträden			
Hantverkare	1	1	2
Arbetare			
Jordbrukare och inom jordbruket anställda	1	1	1
Fru/fröken	2	15	9
Övriga	2	8	13
	<u>20</u>	<u>46</u>	<u>72</u>

Källa: TLTK. Arkivpärm innehållande bl.a. medlemsmatrikel för åren 1927-1953.

Företagarna, som var den största guppen 1927, med 40%, fick se sig passerade av damerna 1933, som då utgjorde en tredjedel av medlemmarna. Företagareandelen uppgick detta år till 22%.

1939 hade kvinnornas dominans brutits och nu var istället Ingenjörer och högre tjänstemän i majoritet, med 22%, därefter följde Kontorsanställda och lägre tjänstemän, 18%, och Företagare med 15%.

Det är värt att notera att det bland medlemmarna fanns en person tillhörande gruppen Jordbrukare och inom jordbruket anställda. Denna yrkeskategori var endast representerad av två personer inom idrotten på orten. Förutom tennisklubben hade, såsom tidigare nämnts, också SMK en medlem från denna grupp.

TLTK:s styrelser hade följande yrkessammansättning under de tre år, 1927, 1933 och 1939, då en jämförelse med medlemmarnas sociala bakgrund kan göras.

Tabell 16. TLTK:s styrelseledamöters yrkestillhörighet.

	<u>1927</u>	<u>1933</u>	<u>1939</u>
Akademiker			1
Ingenjörer och högre tjänstemän	2	3	1
Företagare	1	2	1
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	1		3
Affärsbiträden			
Hantverkare			
Arbetare			
Jordbrukare och inom jordbruket anställda			
Fru/fröken	1	1	1
Övriga	2		1
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	7	6	8

Källa: TLTK. Arkivpärm innehållande bl.a medlemsmatrikel för åren 1927-1953

1927 hade Ingenjörer och högre tjänstemän proportionerligt fler i styrelsen än som svarade mot deras medlemsandel. Företagarna, som utgjorde nära hälften av medlemmarna, hade bara en från sin grupp med i ledningen.

Trots den kraftiga kvinnliga medlemsdominansen 1933, fanns endast en kvinna, Gertrud Mittag-Leffler, med i styrelsen. Hon behöll sitt uppdrag och förblev den enda kvinnan där under hela perioden.

1933 tillhörde halva styrelsen gruppen Ingenjörer och högre tjänstemän och en tredjedel var Företagare. I förhållande till medlemsgrupperna visar den sistnämnda kategorin bäst samstämmighet.

Den största gruppen i klubbledningen 1939 var Kontorsanställda och lägre tjänstemän, med mer än en tredjedel av platserna. Bland medlemmarna utgjorde denna grupp omkring 18%. Ingenjörer och tjänstemän, som utgjorde den största medlemsgruppen 1939, ca 22%, var representerad av en person i styrelsen.

Slutsatsen för TLTK:s del måste således bli att förhållandet mellan medlemsgruppernas storlek och deras styrelserepresentation varierar över tid, och att det är svårt att se någon större korrelation dem emellan.

Trollhättans Sportklubb, TSK

Vid första verksamhetsårets slut, 1930, då namnet ännu var Staveredslunds Idrottsklubb, var medlemsantalet 38. Därefter var utvecklingen:

Tabell 17. Antalet medlemmar i TSK.

1931	46	1936	66
1932	61	1937	87
1933	63	1938	106
1934	70	1939	117
1935	65		

Källor: TSK:s medlemsförteckning för åren 1930-1937, samt protokollsbok för perioden 22 januari 1932 till 15 april 1944.

Medlemmarnas yrkestillhörighet har inte gått att fastställa. Jag ställde frågan härom till min sagesman och fick svaret:

Vi lockade nog folk från olika grupper. Vårt utbud var ju rätt stort och det tror jag vi hade nytta av i det fallet.⁴¹⁾

I styrelsen blev andelen Kontorsanställda och lägre tjänstemän allt större mot periodens slut, då Arbetarna helt försvann efter att ha varit i majoritet 1930 och haft hälften av platserna 1935. Också Hantverkarna, från vilken grupp initiativtagaren till klubben kom, fick efterhand se sitt antal reducerat.

Kontinuiteten i styrelsen upprätthölls av Sixten Lundgren, som var vice sekreterare mellan 1932 och 1935, samt ordförande från 1937.

Tabell 18. Styrelsemedlemmarnas yrkestillhörighet:

	<u>1930</u>	<u>1932</u>	<u>1935</u>	<u>1937</u>	<u>1939</u>
Ingenjörer och högre tjänstemän			1		1
Företagare					
Kontorsanställda och lägre tjänstemän		1	1	5	5
Affärsbiträden					
Hantverkare	2	2	1		1
Arbetare	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>1</u>	<u>1</u>
	5	5	6	6	7

Källor: TSK:s medlemsförteckning för åren 1930-1937, samt protokollsbok, styrelsemöten, för perioden 15 maj 1937-20 juni 1939 och dito för perioden 24 juli 1939-17 mars 1942.

Trollhättans Simsällskap, TSS

Initiativtagarna till klubben var en ur vardera gruppen Kontorsanställda och lägre tjänstemän, samt Övriga.

Vid utgången av första verksamhetsåret, 1933, hade TSS 78 medlemmar och 1930-talet avslutades med 60. Åren däremellan var antalet:

Tabell 19. Medlemsantalet i TSS.

1935	108
1936	108
1937	63
1938	64

Källa: Protokollsbok för TSS, omfattande tiden 16 januari 1933-18 mars 1946.

Posterna som ordförande, vice ordförande och sekreterare innehades av samma personer från starten 1933 till i oktober 1939, då ordföranden distriktsingenjör G. Malmfors flyttade från orten. Vice ordförande under perioden var kontrollör K. Sjögren och som sekreterare verkade folkskollärare K. Nilsson.

Gruppen Övriga dominerade 1935, men två år senare fick Kontorsanställda och lägre tjänstemän majoritet i styrelsen i samband med att antalet platser utökades. Endast fyra av schemats tio grupper var representerade i styrelsen. Anmärkningsvärt är också att ingen med arbetarbakgrund fanns med.

Tabell 20. Yrkestillhörighet för TSS:s styrelseledamöter.

	<u>1933</u>	<u>1935</u>	<u>1937</u>	<u>1939</u>
Ingenjörer och högre tjänstemän	1	1	1	2
Kontorsanställda och lägre tjänstmän	1	1	4	2
Hantverkare	1		1	1
Övriga	2	3	1	2
	<u>5</u>	<u>5</u>	<u>7</u>	<u>7</u>

Källa: Protokollsbok för TSS, omfattande tiden 16 januari 1933-18 mars 1946.

Egna Hems IK, EHIK

Klubben saknar helt källmaterial, men den tidningsnotis som beskriver föreningen som:

...det senaste nytilskottet till stadens idrottssammanslutningar,

nämner också att:

Inalles räknar klubben redan från starten ett 60-tal medlemmar. 42)

Dess första styrelse hade följande sammansättning:⁴³⁾

Ordförande: Bengt Larsson.

Vice ordförande: Werner Ström.

Sekreterare: Gösta Svensson.

Vice sekreterare: Hilding Andersson.

Kassör: Erik Andersson.

Trollhätte Kanotklubb, TKK

Initiativet till bildandet togs av två personer tillhörande gruppen Kontorsanställda och lägre tjänstemän.

Första året uppgick medlemsantalet till 15. Därefter var utvecklingen enligt nedan:

Tabell 21. Medlemsantalet i Trollhätte Kanotklubb.

1935	15	1938	27
1936	13	1939	35
1937	23		

Källor: Uppgiften för 1935 är hämtad ur TKK:s kassabok, för tiden 13 maj 1934-1 april 1941. Övriga noteringar från verksamhetsberättelser.

Medlemssiffran för 1935 har jag fått fram ur kassabokens noteringar om erlagda årsavgifter. Denna siffra har ellertid dålig överensstämmelse med uppgifter som Ny Tid gav i en artikel i november samma år:

Trollhätte Kanotklubb, två år gammal, har 500 medlemmar. De 450 är visserligen endast s.k. pappersmedlemmar men det är vackert ändå. 44)

Genom intervju har jag fått uttrycket "pappersmedlem" förklarad.

"Pappersmedlem" blev alla som köpte en lott i det årliga kanotlotteriet, där lotten betraktades som medlemskort. Min följdfråga var:

-Om någon köpte flera lotter, hur noterades detta?

-Varje lott räknades som ett medlemskort, men det var ingen som antecknade vem som köpte lotter eller hur många var och en köpte. Såldes vi 500 lotter, vilket var det vanliga, så ansågs föreningen också ha 500 nya medlemmar. Jag vet inte varför dom gjorde så, kanske hade det med lotteri- eller vinstskatt att göra.

Mycket få av dom som köpte lotter var engagerade i vår idrottsliga verksamhet.

Om man bortser från de s.k. "pappersmedlemmarna," som inte registrerades som officiella medlemmar, skulle klubben enligt tidningens uppgifter haft omkring 50 medlemmar. Diskrepansen mellan denna siffra och det antal som föreningsmaterialet talar om är stor. Min sagesman kommenterade detta:

-Jag vet inte hur många medlemmar det var, men 50 det låter alldeles för mycket. Det var inte så många som höll på med sporten. Å andra sidan tror jag att 15 var en för liten siffra.⁴⁵⁾

Medlemmarna är med ett undantag inte namngivna i källmaterialet.

I en skrivelse till Stadsfiskalen i Trollhättan, anhåller klubben om tillstånd för 11 av sina medlemmar att få besöka *det numera fridlysta området*,⁴⁶⁾ där kanoterna förvarades. Förutom namn fanns även yrke angivet. Av de 11 var fem hantverkare, tre ingenjörer och tre arbetare.

Klubbens första styrelse, 1934, hade följande sammansättning:⁴⁷⁾

Ordförande:	Bokhållare Werner Ström.
Vice ordförande:	Förrådsbiträde Nils Moss.
Sekreterare:	Kontorist Bror Gulbrand.
Kassör:	Konditor Nils Johansson.
Klubbmästare:	Snickare Sture Andersson.

Klubbens ordförande Werner Ström, fanns vid samma tid också med i Egna Hems IK:s första styrelse, där som vice ordförande. I kanotklubbens styrelse var han representerad under hela perioden. 1934 och 1939 som ordförande och 1938 som vice sådan.⁴⁸⁾

1935 och 1936 var styrelseplatserna i det närmaste jämnt fördelade bland yrkesgrupperna, dock med en liten övervikt för Hantverkare.

I 1939-års styrelse var Arbetare i majoritet med hälften av platserna, men också Ingenjörer och högre tjänstemän hade ökat sin representation, medan Hantverkargruppen hade förlorat sina platser.

Tabell 22. Yrkestillhörighet för styrelsemedlemmarna i TKK.

	<u>1935</u>	<u>1936</u>	<u>1939</u>
Ingenjörer och högre tjänstemän	1	1	2
Företagare	1	1	
Kontorsanställda och lägre tjänstemän	1		
Hantverkare	2	2	
Arbetare	1	1	3
Övriga		1	1
	<u>6</u>	<u>6</u>	<u>6</u>

Källor: TKK:s verksamhetsberättelser.

Gripens Bollklubb, GBK

Klubbens källmaterial är, speciellt beträffande medlemsmatriklarna, mycket ringa. Genom intervjuer med en av initiativtagarna till klubben tillika styrelseledamot under hela 1930-talet, har jag fått förklaring till denna brist:

-Nej, några medlemsmatriklar fanns inte. Kassören hade en lista där han prickade av dom som hade betalt årsavgiften, varefter dom betraktades som medlemmar. Någon direkt bokföring hade vi inte i början.

De första två åren var vi mellan 25 och 30 medlemmar och strax före kriget ett 40-tal. Vi hade ett ganska litet rekryteringsområde, en fyra fem kvarter bara.

Det gjorde att alla kände varandra och att det var en mycket god sammanhållning i klubben. För att samla grabbarna även på sommaren, spelade vi fotboll i Centralserien tillsammans med en del andra lag från stan. Vi blev tvåa som bäst innan vi lade av med fotbollen.

På frågan om medlemmarnas sociala bakgrund fick jag svaret:

Till 100% arbetargrabbar. Det bodde inget annat folk i det området som ville vara med i vår klubb. Dom tjänade dåligt och det var svårt med jobb på den tiden också. Jag minns att många fick låna både skridskor och klubba när lönen inte räckte till. Annat var det i TIF, där fanns det inga med dom problemen.

Vi hade ett "storebrorskomplex" till den klubben, det är helt klart, även om det inte var några direkta motsättningar mellan oss.

Som klubblokal hade vi en gammal bod, men vi höll mest till på Hanssons café när vi hade våra möte.⁴⁹⁾

Det begränsade rekryteringsområdet tycks ha skapat en socialt enhetlig medlemsgrupp med god sammanhållning, som trots ekonomiska svårigheter och materiella brister fick klubben att överleva och utvecklas. Kassörens förfarande vid inkasserandet av medlemavgifterna tyder på stor tillit för denne samt en informell föreningsstruktur.

Intervjun gav även upplysningar om styrelsen, som var densamma från starten till några år in på 1940-talet. Denna hade följande sammansättning:

Ordförande: Verkstadsarbetare Gunnar Augustsson.

Sekreterare: Plåtslageriarbetare Ragnvald Lindberg.

Kassör: Verkstadsarbetare Gösta Björkman.

Ledamot: Verkstadsarbetare Valdemar Andersson.

Ledamot: Diversearbetare Karl Johansson.

Trollhättans Skidklubb, TSK:k

Också här finns få uppgifter om medlemmarna. I en kortfattad sammanställning över klubbens verksamhet för 1940, framgår:

Medlemsantalet nämns för första gången och var ett 60-tal.⁵⁰⁾

Genom intervju med en av klubbens veteraner, har jag utifrån ovan nämnda siffra försökt få en ungefärlig uppfattning om medlemsantalet för åren före 1940. Svaret löd:

-Det är svårt att svara på, men jag skulle tro att det rörde sig om på sin höjd ett 50-tal. Vi var inte så stora på den tiden. Vintrarna var ju dåliga också, så skidåkning lockade inte så många och orienteringen hade just kommit igång.

Då jag frågade om medlemmarnas sociala bakgrund, blev svaret:

-Det fanns folk från olika yrken, arbetare, tjänstemän och affärsanställda. Man brydde sig inte så mycket om vad dom arbetade med. Det hade ju ingen betydelse för vår verksamhet.⁵¹⁾

Den första styrelsen 1937, leddes av ingenjör Carl Wåhlstedt, som vid sin sida hade brandchef K.M. Grönlund som vice ordförande. Konditor Nils Johansson var sekreterare, ingenjör Gunnar Rehnström klubbmästare och köpman Axel Ålhammar kassör.

Nils Johansson återfanns också i Kanotklubbens första styrelse 1934, där han var kassör.

1939 hade Ingenjörer och högre tjänstemän samt Hantverkare två platser vardera och gruppen Företagare en. Tre ledamöter fanns kvar från 1937-års styrelse. Ålhammar hade övertagit posten som ordförande, Johansson satt kvar som sekreterare och Rehnström var ledamot utan specialuppdrag.

Tabell 23. Styrelsemedlemmarnas yrkestillhörighet i TSK:k.

	<u>1937</u>	<u>1939</u>
Ingenjörer och högre tjänstemän	3	2
Företagare	1	1
Hantverkare	1	2
Arbetare		
	<u>5</u>	<u>5</u>

Källa: Arkivpärm, innehållande bl.a. protokoll förda vid styrelsemöten med TSK:k 1937-1943.

Sammanfattning

Vid sekelskiftet hade idrotten ingen framskjuten plats i samhället. De flesta föreningarna fanns i städerna och medlemmarna tillhörde en begränsad krets. 1910 var medlemsantalet i till RF anslutna föreningar omkring 55000. Sitt genombrott som massrörelse fick idrotten efter första världskriget då medlemsökningen kunde uppgå till mer än 40000 per år. 1930 var medlemsantalet ca 180000 och tio år senare omkring 400000.

Bakom denna expansionen låg bl.a idrottens spridning utanför städerna, skolans roll som idrottsförmedlare, klassutjämningen och demokratiseringen, ökad fritid och stigande välstånd samt generösare anslag från det allmänna.

I takt med samhällsförändringarna fick idrotten en allt bredare rekryteringsbas och kom efterhand att omfatta alla samhällsklasser.

För min egen studie var jag inledningsvis intresserad av den numerära medlemsutvecklingen i föreningarna.

Flest medlemmar under ett år hade TIF 1927, med 310. Året därpå nådde också IFK över 300-strecket. För IFK:s del innebar fortsättningen en mycket kraftig minskning, till omkring 80, i slutet av 1930-talet.

Också Skytteföreningen har under sin långa verksamhetsperiod haft stora fluktuationer i medlemsantalet. Här kan man se en koppling till förändringar i det världspolitiska läget. I orostider sökte sig fler till skyttet. När de pacifistiska strömningarna var som starkast i landet var förhållandet omvänt.

Bland de föreningar som tappade medlemmar i slutet av 1930-talet, fanns också Simsällskapet och Motorklubben. Den sistnämnda förlorade omkring en tredjedel av sina medlemmar mellan 1932 och 1939.

TAK, TLTK och TTK hade en liten ökning mot slutet av perioden, medan uppgången var kraftig för TSK.

Medlemsstatistiken ger dock totalt sett en bild av ett minskat intresse för idrott i staden mot slutet av perioden. Kanske var det bristen på engagemang som var orsaken till att fyra klubbar, Trollhättans AIK, Tingvalla BK, IK Wega och BK Liljan upphörde vid denna tid. Medlemmarna i dessa sökte sig av källmaterialet att döma, heller inte i någon större utsträckning till en ny klubb. Detta kan å andra sidan också förklaras av att en del av dessa var dubbelanslutna och således redan fanns med i en annan förenings matrikel.

Resterande grupp borde dock ha varit så stor, att den i händelse av ny anslutning, skulle ha gett utslag i en större medlemsökning.

Flera yrkesgrupper fanns representerade bland initiativtagarna till föreningarna.

Fem föreningar, TGF, TIF, SMK, TSS, TTK hade tjänstemän att tacka för sin tillkomst. I tre fall, TAK, SAIS och GBK, svarade arbetare för initiativet. Företagare stod bakom två, Skytteföreningen och SMK, medan TSK initierades av en hantverkare. Att SMK förekommer under två yrkesrubriker ovan, beror på att det var två personer med olika bakgrund, som delade på ansvaret. Den enda klubb, som hade en kvinna som initiativtagare var TLTK. För IFK:s och Skidklubbens del finns inga uppgifter.

Om man sammanför tjänstemän och företagare till en grupp representerande s.k. manschetterken, stod dessa bakom bildandet av mer än hälften av föreningarna.

Detta överensstämmer väl med de slutsatser som Janzon, Johansson och Lindroth kommit fram till i sina respektive undersökningar.

Att kartlägga medlemmarnas sociala struktur för att den vägen klargöra om det fanns sociala barriärer inom idrotten på orten, var möjligt endast i ett fåtal fall.

Där källmaterialet haft brister har intervjuer fått komplettera och forma bilden av förhållandena i stort. Härav framgår att TAK, IFK, SAIS och GBK främst rekryterade sina medlemmar från arbetarklassen. I tennisklubben saknades denna grupp helt, och där var det istället kvinnor, företagare och tjänstemannagrupperna, som var i majoritet. TIF och SMK hade också ett stort inslag av dessa yrkesgrupper, därtill en arbetarandel på 21% respektive 14% 1939. De övriga föreningarna får med sina grupperingar placeras någonstans på mittfältet.

Att det fanns en koppling mellan initiativtagarnas och majoriteten av medlemmarnas sociala bakgrund utgör TIF, TAK, IFK, SAIS, GBK och TLTK exempel på.

Det relativt stora antalet arbetare totalt sett, samt deras dominans i vissa föreningar, tyder på att idrotten i Trollhättan tidigt nådde dessa grupper.

Utifrån det sociala mönster som kan skönjas bland föreningarnas medlemmar, finns det en grund för att betrakta vissa klubbar eller idrotter som klassrelaterade. Tennis var ingen sport som lockade arbetare och i lika liten utsträckning drogs akademiker och högre tjänstemän till brottning.

Man finner i några fall en antydning till korrelation mellan medlemmarnas och styrelseledamöternas sociala bakgrund.

I TAK, SAIS och GBK dominerades ledningen av arbetare, medan det hos TIF främst var tjänstemän och företagare, som valdes in i styrelserna. Skytteföreningen och TIF knöt tidigt till sig personer, som med sin sociala ställning och samhällsprestige hade stort inflytande.

Också i TLTK, och SMK är styrelserna i stort sett en spegling av medlemsbilden. Utifrån ett bredare underlag än detta är det därför troligt att man med styrelsens sociala sammansättning som utgångspunkt, skulle kunna få en ganska god bild även av medlemmarnas bakgrund.

Jag var också intresserad av att ta reda på hur stor del av Trollhättans befolkning som 1939 tillhörde en idrottsförening. Det hade naturligtvis varit värdefullt om det hade varit möjligt att göra flera sådana bestämningar vid olika tidpunkter, men här lade brister i källmaterialet hinder i vägen.

Det dokumenterade antalet medlemmar 1939 var 777, fördelade på nio föreningar. Härtill skall läggas det enligt mitt resonemang beräknade antalet för Roddklubben, ett 40-tal. Genom intervjuer har GBK:s, TSK:k:s och Egna Hems IK:s medlemsantal uppskattats till sammanlagt omkring 200. För IFK:s del har jag använt mig av 1937 års siffra, 80, angiven i föreningsmaterialet. Totalsumman blir då 1057.

Vid den aktuella tidpunkten, 1939, uppgick befolkningssiffran i staden till 16479. 6,4% av ortens innevånare tillhörde således en eller flera idrottsföreningar. Denna siffra är betydligt lägre än den Lindroths redovisar i sitt material för till RF anslutna stadsföreningar i Västergötland, 7,8%.

För Trollhättans del har jag även inkluderat Skytteföreningen och SMK som med egna moderorganisationer stod utanför Riksidrottsförbundet. Utesluter jag dessa båda föreningars medlemmar, tillsammans 275, blir idrottsprocenten istället 4,7, en mycket låg siffra, som får stå som en bekräftelse på det vikande idrottsintresset i staden i slutet av 1930-talet, som källmaterialet i flera fall talar om.

Kapitel 4

Idrotts- och tävlingsverksamheten

Syfte

Syftet med detta avsnitt är att försöka belysa föreningarnas verksamhet och då främst tävlingsverksamheten. Alla aktiviteter har emellertid inte varit tävlingsinriktade. Gymnastik är ett sådant exempel. Här har motionsaspekten satts främst. Även andra idrottsgrenar har naturligtvis haft utövere för vilka motion varit det viktigaste, men dessa har inte dokumenterats i samma utsträckning. Framställningen domineras därför av föreningarnas tävlingsverksamhet. Endast händelser av större betydelse, i första hand idrottsliga framgångar, men också motgångar, organisatoriska eller andra förändringar som lett till ändrade förutsättningar för idrotten på orten, har medtagits. Dessutom förekommer ett och annat kuriosabetonat inslag som utmärkt Trollhätteidrotten under åren.

De olika idrottsgrenarna presenteras i alfabetisk ordning.

Bakgrund

Genom tillkomsten av riks- special- och distriktsförbund skapades organisatoriska förutsättningar för mästerskapstävlingar på olika nivå. Föreningsverksamheten utgjorde grunden för dessa.

Tävlingsidrott och rekordnoteringar krävde gemensamma regler och ett enhetligt vikt- och måttssystem. Även för detta hade riksorganisationer och specialförbund ett ansvar. Internationella överenskommelser har sedan banat vägen för ett globalt idrottsutbyte.

Rekord i en gren kan sättas samtidigt på olika håll i världen. Tävlingens grundidé, tävlan individ mot individ, har inom vissa idrotter ersatts av kampen mot klockan. För publiken är tävlingar liktydigt med spänning och engagemang. Halldén menar emellertid att de individuella idrotter där avgörandet beror på centimetrar, gram och sekunder inte har framtiden för sig.¹⁾

I vårt land infördes SM-tävlingar tidigt, i vissa idrottsgrenar redan i slutet av 1800-talet. Först ut var skridskor, vars SM-premiär var 1895 och året därpå följde allmän idrott, atletik, brottning, fotboll och tennis.

Av de idrottsgrenar som utövades i Trollhättan under den period som min studie omfattar, d.v.s. fram till 1940, var det orientering, som före denna tidpunkt, var sist med sina mästerskapstävlingar, 1935.

Olofsson redogör för den fortsatta utvecklingen av nationsmästerskapen i olika sporter och gör då också en jämförelse mellan den manliga och kvinnliga debuten i respektive gren.²⁾

Den tidiga tävlingsidrotten ansågs, som Janzons forskning visar, ha en skadlig inverkan på kroppen och utsattes därför för skarp kritik från ledande medicinskt håll. Även inom idrottsrörelsen fanns det betänkligheter mot tävlingsinslaget. Måttligt utövad var idrott däremot att rekommendera.³⁾ Viktor Balck var emellertid, enligt Lindroth, av en annan uppfattning:

I själva verket finns tävlingens ande inneboende i den mänskliga naturen, så fullständigt tydligt, att varje försök att döda den då det gäller idrott, skulle endast ha till resultat att döda idrottsandan och därmed idrotten självt.....Idrott utan tävling är död....ty tävlan, det är livet! 4)

Balk såg tävlingsmomentet som en förstärkning av idrottens karaktärsdanande egenskaper. Tävlingsdeltagandet utvecklade den personliga säkerheten och självtilliten samt förmågan att vid avgörande tillfällen kunna ge sitt yttersta. Såsom förebild i olika avseenden hade tävlingar stor betydelse. Framstående idrottsprofiler blev nationens stolthet och gav verksamheten ökad popularitet.

Det internationella tävlingsutbytet var en förenande faktor samtidigt som det också hade stor betydelse för den nationella idrottens utveckling, menade Balck.⁵⁾ Svensk idrott hade också tidigt internationella kontakter. Gymnaster deltog i uppvisningar i flera länder ute i Europa under 1800-talets sista kvartsekel.

I de olympiska spelen i Aten 1896 deltog endast en svensk, Henrik Sjöberg i höjdhopp. Vid OS fyra år senare representerades vårt land av *en liten trupp*.⁶⁾ 1908 utkämpade Sverige de första landskamperna, då vi bl. a. mötte Norge i fotboll, England i simning och Danmark, Finland och Norge i cykel.⁷⁾

Frågeställningar

När en förening etablerats sågs tävlingsverksamheten i de flesta fall som en naturlig fortsättning. Eftersom Trollhättan hade ett förhållandevis stort utbud av idrottsaktiviteter under den för min studie aktuella perioden, vill jag, med utgångspunkt från de olika idrottsgrenarnas förekomst på föreningarnas program, undersöka följande:

-Vilka var de mest tävlingsfrekventa idrottsgrenarna?

Seriesystemet inom olika idrotter infördes och utvecklades under mellankrigstiden. Ett deltagande i detta innebar bl.a. en långsiktig inriktning av verksamheten, ett regelbundet idrottsutbyte och en stimulans för sporten i fråga. Detta leder till frågan:

-När involverades föreningarna i seriesystemet?

Då idrotten i landet fått en fast organisation och enhetliga regler inleddes mästerskapstävlingar på olika nivå. Ett mått på idrottslig framgång är utan tvekan antalet erövrade mästerskapstecken, av DM och högre dignitet. Frågan blir därför:

-Hur lyckade föreningarna på orten i detta avseende?

I anslutning till föregående fråga kan man också betrakta värdskapet för en mästerskapstävling som ett mått på förtroendet för föreningen och dess organisatoriska förmåga. Utifrån detta ställer jag frågan:

-Vilka föreningar har arrangerat mästerskapstävlingar i Trollhättan?

Värdet av internationellt idrottsutbyte betonades starkt av bl. a. Viktor Balck. Svensk idrott, och då framför allt elitidrotten, hade också tidigt internationella kontakter. Men hur var det lokalt?

-När hade idrotten i Trollhättan sitt första internationella idrottsutbyte?

Föreningarna i Trollhättan

Allmän idrott

Trots avsaknad av ändamålsenlig idrottsplats, var det premiär för allmän idrott i september 1906.

TIF stod för arrangemanget och klubbar från grannstäderna hade inbjudits. Löpningarna ägde rum på en landsväg, medan övriga grenar förlades till den s.k. utställningsplatsen vid Hjulkvärn.

En terränglöpning inledde säsongen 1907 och året därpå blev Henry Carlén distriktsmästare i spjutkastning vid tävlingar i Skövde.⁸⁾

De närmast följande åren tävlades det flitigt såväl hemma som i Vänersborg och Uddevalla.

Ortens stjärna vid denna tid var Alexis Ahlgren. Efter stora framgångar i löpning, reste han till USA för träning och tävling inför olympiska spelen i Stockholm 1912. Hans OS-insats blev emellertid mindre lyckosam.

På hösten samma år anordnades ett lopp på 20 kilometer längs Trollhättans gator mellan Ahlgren och ett stafettlag, bestående av tre löpare från TIF.

En publik på omkring 2000 personer såg stafetttrion vinna.

Bättre gick det för Ahlgren 1913, då han satte världsrekord i maraton.

Vid detta tillfälle tävlade han emellertid för Södermalms IK.

Av TIF:s verksamhetsberättelse för 1913 framgår:

Den allmänna idrotten har under den gångna sommaren haft att glädja sig åt relativt många och ifriga anhängare och ha ej mindre än fem träningstäflingar, de s.k. poängtäflingarne, anordnats i hvarje gren eller inalles 15 täflingar.

Som något enastående må anföras, att ej en enda täfling måst inställas utan ha alla fullkomligt programmässigt gått af stapeln. I dessa täflingar ha inalles 25 medlemmar deltagit och uppnåddes största antalet deltagare under samma kväll den 10 juli, då ej färre än 14 deltago.⁹⁾

TIF och Atlet- och Idrottssällskapet var de föreningar som bedrev allmän idrott på orten före första världskriget. Efter detta fanns inte AIS kvar, men istället fick TIF sällskap av Idrottsföreningen Kamraterna.

Dess första friidrottsarrangemang var en klubbmatch mot TIF i augusti 1922.

IFK inledde under många år säsongen med en terränglöpning. Två klasser fanns, varav en vände sig till enbart aktiva fotbollsspelare.

Under några år i mitten av 1920-talet hade TIF tävlingsutbyte med de båda göteborgsklubbarna Sanna IF och Majorna.

Bland medlemmarna i Skoftebyns AIS, som sedan starten 1926 haft allmän idrott på programmet, svalnade intresset härför efter några år:

Angående allmän idrott beslutades att tills vidare ej välja något utskott utan avvakta tiden med denna idrottsgren.¹⁰⁾

Då Trollhättans Sportklubb kom med i bilden 1931, seglade IFK:s friidrott i motvind:

Nog fanns det intresse för den allmänna idrotten, men det var mycket svårt att komma till några resultat på grund av de dåliga träningsplatserna. Speciellt för hoppare och kastare, löparna kunde ge sig ut på vägarna vilket de också gjorde.¹¹⁾

TSK:s första arrangemang var en klubbmatch mot Tunhems GIF.

Medlemmarna i TSK lade ner mycket arbete på att iordningställa en idrottsplats på ett område som Stockholms Superfosfatfabriks AB, upplåtit åt klubben i Staveredslund. Hit förlades kast- och hoppgrenarna, medan löparna fortfarande var hänvisade till landsvägen.

Tränings- och tävlingsmöjligheterna för stadens friidrottare förbättrades avsevärt 1932, då de fick tillgång till den nya jordbanan vid Skrälleberg. Denna, som i första hand var avsedd för motorsport, ställdes till andra föreningsars förfogande några dagar i veckan.

1933, då IFK lade ner friidrotten,¹²⁾ deltog TSK i Svenska serien, klass 5. Detta var ett arrangemang där varje deltagande förening på hemmaplan genomförde tävlingar i för tillfället fastställda grenar, varefter resultaten inrapporterades till förbundet.

Med segrar i seniorernas trestegshopp och på 110 meter häck för juniorer, 1935, inleddes en framgångsrik period för Sportklubben i fråga om erövrade DM-tecken.

1938 tog klubben en ny juniortitel, denna gång i stavhopp, varefter 1930-talet avslutades med att juniormästarna, nu som seniorer, triumferade i sina respektive specialgrenar.

I de prestigefyllda stadsmästerskapen, som inleddes 1933, har TIF oftast varit framgångsrikast. 1937 blev det seger i 14 av de 18 grenarna och året efter i alla utom en.

Trots detta talar verksamhetsberättelsen för 1937 om:

..den fria idrotten, som på grund av otillfredsställande lokala banförhållanden säkerligen icke kan göra sig själv rättvisa, vill styrelsen hoppas, att arbetet för denna sportgren än mer skall intensifieras med det förhållandet för ögonen, att föreningen förfogar över en stab unga, lovande friidrottsmän, som med framgång komma att försvara den position vår förening har i västsverige.¹³⁾

Egna Hems IK genomförde 1935 flera klubbmatcher bl.a. mot Vargön, Sjuntorp. och IK Orient från Uddevalla.¹⁴⁾

Under samma säsong hade EHIK gemensamma klubbmästerskap med TIF.¹⁵⁾

Atletik

Atletik, som ofta förekom tillsammans med brottning på föreningarnas program, var i stort sett synonymt med tyngdlyftning. Grenen var mycket populär fram till första världskriget. Olympia, TIF och Atlet- och Idrotts-sällskapet hade alla atletik på programmet.

1908 fick TIF det nybildade Västergötlands Idrottsförbunds uppdrag att arrangera de första distriktsmästerskapstävlingarna i atletik och brottning.

Vid en av Atlet- och Idrotts-sällskapet anordnad tävling 1911 fanns deltagare med från bl.a. Uddevalla och Borås.¹⁶⁾

1912, när DM-tävlingarna åter förlagts till Trollhättan, segrade Ivan Hedin i uppkastning för tyngsta klassen med 135 kilo, samt i press med 70 kilos kulstång i givaktställning. Här lyckades han få upp stången 14 gånger.¹⁷⁾

Då Trollhättans Atletklubb bildades 1921, fanns förutom brottning även boxning och atletik med på programmet:

Men det här med boxning och atletik blev inte så långvarigt, utan TAK utformade sig snart till en typisk brottarklubb.¹⁸⁾

Inte heller inom TIF var intresset för atletik särskilt stort då man startade på nytt 1919, trots att man enligt stadgarna hade en ambition att satsa på grenen.

Bandy

Bandy började spelas i Trollhättan 1913 i TIF:s regi.

Redan samma vinter spelade föreningen matcher och besegrade bl.a. IFK Vänersborgs B-lag, vilket betraktades som en stor framgång.

Bandy återkom på programmet 1919, och året därpå premiärspelade man mot IFK Åmål.

1921 gjorde IFK entré som stadens andra bandylag. Spelet sågs främst som ett led i fotbollspelarnas vinterträning. Bandy blev emellertid betungande för klubbens ekonomi och efter en tid gjordes sektionen fristående.

Intresset avtog emellertid och verksamheten upphörde så gott som helt under en period. 1928 kom man åter igång sedan en del spelare lockats över från TIF. Detta blev inledningen till ett framgångsrikt decennium för klubben.

1930 segrade IFK i en serie i vilken ingick lag från Uddevalla, Vargön och Trollhättan.

IFK gick obesegrad igenom Älvsborgsserien 1935 och blev återigen serie-segrare 1937.

TIF nådde semifinalen i DM 1923, efter att ha besegrat Alingsås IF, Vänersborgs IF och IFK Uddevalla.

Skoftebyns AIS kom med i bandy genom beslut vid dess första årsmöte 1926. Under säsongen 1926-1927 spelade den i fotbollsammanhang så välkände "Svarte Filip" Johansson, bandy i TIF.

TIF gick till final i DM 1930 efter seger mot bl.a. IFK Vänersborg. På grund av blidväder uppsköts finalen mot Alingsås IF till följande vinter. Matchen, som spelades i Trollhättan, blev dramatisk. Vid full tid var ställningen 3-3, och

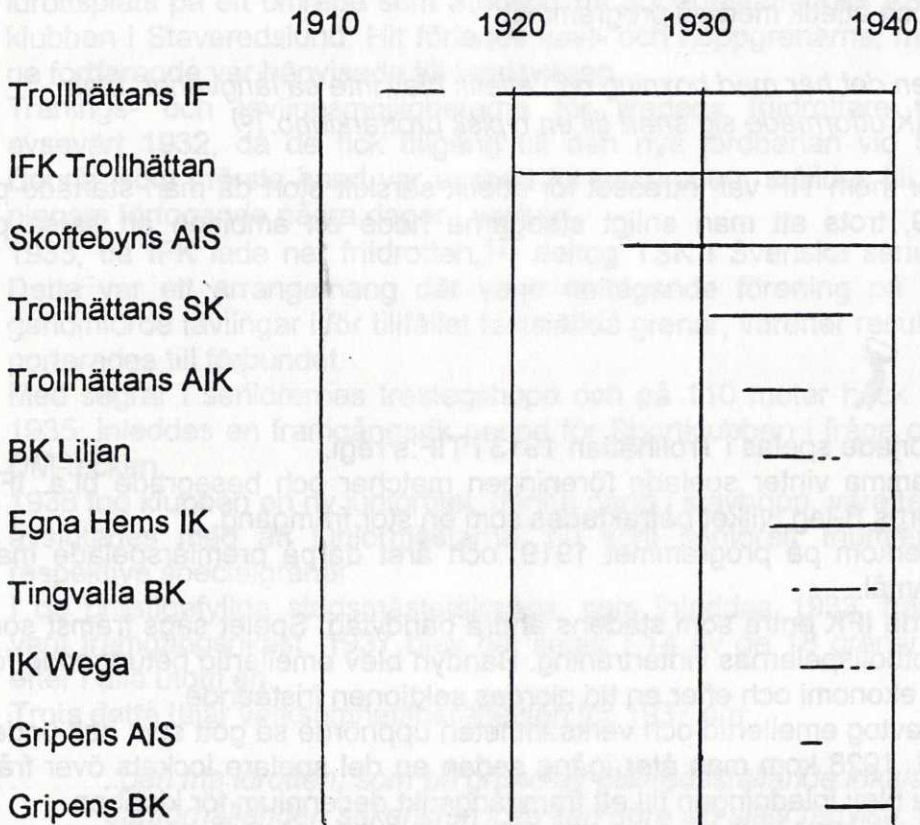
domaren beordrade förlängning. Alingsåslaget vägrade emellertid att fortsätta, varför medaljerna hamnade hos TIF.

Då TSK bildades 1930 fick staden sin fjärde bandyklubb. Egna Hems IK debuterade med seger över Tingvalla BK 1933.¹⁹⁾

Senare tillkom ytterligare föreningar. Trollhättans AIK fanns med i seriesammanhang 1933, BK Liljan 1934 och IK Wega 1935.²⁰⁾

En "Kommitte för trollhättebandyn" bestående av representanter för IFK, TIF, TSK, SAIS, Tingvalla BK, GBK och Egna Hems IK, bildades den 6 januari 1935. Denna hade som främsta uppgift att organisera den s.k. Älvsborgs-serien, som bestod av lag enbart från ovan nämnda föreningar.²¹⁾

Diagram. Föreningar som bedrivit bandy, samt period.

Källor: Föreningsmaterial såsom föreningarnas och/eller bandysektionernas verksamhetsberättelser, jubileumsskrifter och tidningsmaterial.

Diagrammet illustrerar bandyns framväxt, men också dess tillbakagång.

TIF var först med en kort sejour 1913 och Gripens BK var sist ut 1936.

Totalt har tio klubbar haft sporten på sitt program och alla var aktiva under 1930-talet. Sju av dessa bildade Västra Älvsborgserien 1937. Med tanke på befolkningsunderlaget på orten vid denna tid, omkring 15000, var antalet lag förvånansvärt stort. Att halva antalet föreningar inte överlevde kan ha berott på att spelarmaterialet inte räckte till i konkurrensen klubbarna emellan. Följden blev en splittring. Var det denna splittring som var orsaken till att staden fick vänta så länge på ett lag i högsta divisionen? Man kan också

vända på frågan och spekulera i om det var mångfalden som lade grunden för den tradition som förde Gripens BK till Allsvenskan 1973?

Bordtennis

Denna sport finns omnämnd i källmaterialet hos endast en förening. Vid Gripens BK:s årsmöte 1937 valdes en *ping-pong*-sektion, men något organiserat spel förekom inte.²²⁾

Min sagesman inom GBK gav följande förklaring:

Det var några grabbar som var intresserade av ping-pong och dom lyckades driva igenom förslaget. Dom tyckte att klubben kunde stå för kostnaderna och hålla med lokal. Ingen av dom ville ta ansvar för organisationen, så det hela rann ut i sanden. Jag tror heller inte att kombinationen bandy-bordtennis var så lyckad.

Båda är ju vintersporter och kompletterar inte varandra på något sätt, tycker jag.²³⁾

Boxning

Trollhättans Atletklubb hade officiellt boxning på programmet, men kom aldrig igång med någon verksamhet. Istället var det BK Avance som under några år på 1920-talet svarade för boxningen i staden. Avance upphörde 1927. Aktiva och ledare från klubben, av vilka många spelade fotboll i IFK, ställde sina tjänster till förfogande då IFK tog över boxningen.

1929 och 1930 utkämpades de populära triangelmatcherna mellan Vänersborg, Uddevalla och Trollhättan.²⁴⁾

Även inom Trollhättans Sportklubb höjdes röster för att göra boxning till en del av dess verksamhet. Frågan diskuterades vid årsmötet 1932, men bordlades, vilket också var fallet då den återkom senare.²⁵⁾

1932 var det internationella tävlingar i staden, då Haldens BK kom på besök. Året därpå stod IFK som värd för Västsvenska mästerskapen och tog också en titel genom William Hansson i tungvikt. Juniorturneringen avgjordes samtidigt i Göteborg och även här fick IFK en mästare.

1933 deltog bronsmedaljören från OS i Los Angeles, Allan Karlsson, Örebro, och nordiske mästaren Thure Ahlqvist från Borås, i en gala i Trollhättan.²⁶⁾

Den för IFK så framgångsrika säsongen 1933, avslutades med en 5-3 seger mot Göteborgs BK.

Genom ett årsmötesbeslut 1934, gjordes boxningssektionen fristående från IFK:s övriga verksamhet och gavs eget ekonomiskt ansvar.²⁷⁾

Detta ledde till en snabb stagnation. De aktiva lämnade IFK och bildade Trollhättans Boxningsklubb. Utrustning hyrde man från sin gamla klubb:

Från den nybildade Boxningsklubben hade inkommit en skrivelse med begäran om hyrande av föreningens Boxningsmaterial. Styrelsen beslutade i enl. med ett av B. Persson framlagt förslag att uthyra desamma enl. följande villkor.

Samtliga redskap för ett belopp av 15 kr per månad, eller samtliga redskap utan de bästa handskarna för 5 kr per månad och skulle förslagen endast kvarstå tills nyår.²⁸⁾

Om den nybildade klubbens första arrangemang har ortstidningen följande rubrik:

Trollhättans Boxningsklubb debuterade i fredags som en god arrangör i och med sina tävlingar i Götasalen.²⁹⁾

Inte heller Trollhättans BK förmådde utveckla boxningen i staden.

Efter endast något år upphörde klubben och materialet återlämnades till IFK, som i sin tur helt avskrev boxning från programmet vid årsmötet 1936.³⁰⁾

1937 försåldes utrustningen till Skoftebyns AIS, där en boxningssektion sedan bildades.³¹⁾ Redan från starten kom Olle "Skofteby" Bengtsson med i verksamheten, boxaren som skulle göra klubbens namn känt i stora delar av sportvärlden.

I november 1935 omnämner Ny Tid den då endast några veckor gamla Boxningsklubben Kelly, som även den fick dagslände karaktär.³²⁾

Brottning

GK Trollhättan, GAK Olympia, IK Stjärnan, AIS Trollhättan och Trollhättans IF utövade alla brottning före första världskriget.

På Västergötlands Idrottsförbunds uppdrag arrangerade TIF 1908 de första DM-tävlingarna i grenen. Arit Carlén blev ortens förste mästare genom sin seger i mellanviktsklassen.

Framgångarna för TIF fortsatte.

1912 fick föreningen en distriktsmästare i tungvikt, Harald Fredriksson, och året därpå ännu en, denna gång i fjädervikt genom Ernst Ljungberg.³³⁾

Brottning återfanns bland aktiviteterna då TIF återuppstod 1919.

När Trollhättans Atletklubb bildades 1921, fick TIF konkurrens. Ett stort antal TIF-brottare sökte sig till TAK.

1923 inleddes en turbulent period för brottningen i staden. Utbrytningar, över- och återgångar, nedläggningar och nyetableringar, resulterade i att TAK och TIF fanns kvar inom brottningen och att Skoftebyns AIS tillkommit. Detta har tidigare omnämnts i samband med presentationen av föreningarna och dess verksamhet.

1924 aktualiserades brottning även inom IFK:

På förslag av A. Eriksson upptogs till behandling frågan ang. att föreningen skulle upptaga även brottning å sitt program. En längre diskussion utspann sig vilken resulterade i, att mötet ansåg denna historia vara förenad med allt för stora kostnader, varför densamma slopades.³⁴⁾

SAIS anställde en tränare med förflutet inom TAK. Efter inträde i Svenska Brottningförbundet var det dags för dess första arrangemang, en klubbmatch mot TIF, den 21 januari 1928.³⁵⁾

Hjalmar Haglund hemförde SAIS första DM-tecken vid tävlingar i Borås senare samma år.

Samtidigt svarade TIF för juniorernas mästerskapstävlingar.

1928 deltog TIF i Västsvenska serien, tillsammans med lag från Örgryte, Mölndal, Krokslätt, Uddevalla och Vänersborg. Detta år svarade TIF också för junior-DM och fick dessutom en mästare.

Tillsammans med Atletklubben stod SAIS för värdskapet av 1932-års DM.³⁶⁾

I skuggan av de tidigare nämnda föreningarna hade Trollhättans AIK i Strömslund, under en period i början av 1930-talet också brottning på sitt program:

Men klubben blev inte så gammal, utan snart nog gick alla brottarna över till TAK.³⁷⁾

SAIS satsade hårt på brottningen. När det i slutet av 1930-talet fanns relativt gott om arbetstillfällen i staden, lockades många elitbrottare dit, ofta handplockade av överingenjör Kjellman på NOHAB, där de erbjöds anställning. Man kunde i sina led räkna bl.a. Roland "Herrljunga" Karlsson, Karl-Johan Wong, Klippan och Karl Svensson från Falkenberg. De egna förmågorna ställdes åt sidan, ledsnade och slutade. Då läget på arbetsmarknaden åter försämrades, lämnade de värvade brottarna Trollhättan, vilket innebar början till slutet för den en gång så framgångsrika klubbens brottningssektion.

För Atletklubben var 1930-talet ett framgångsrikt decennium. 1931 hemfördes tre DM-tecken, 1933 ett och 1934 ännu ett. Detta år fick klubben också sin förste svenske juniormästare, Yngve Antonsson, äldste sonen i den kända brottarfamiljen från Strömslund.

Serie- och fyrstadstävlingar var årligen återkommande arrangemang, liksom bataljerna mot grannstädernas klubbar.

I slutet av oktober 1933 kom två av landets framgångsrikaste brottare, Ivar Johansson och Axel Cadier till Trollhättan för en uppvisningsmatch. Oeniga domare gav Johansson en knapp seger.³⁸⁾

I januari 1936 stod TAK som arrangör för en seriematch för vilken man inte sökt tillstånd hos polismyndigheten. Klubben åtalades och ur ett protokoll från 1936 framgår:

Lindgren rapporterade att han inställt sig på tinget och svarat på den stämning som TAK fick med anledning av att klubben anordnat en serietävling utan tillstånd.

Klubben fick böta 8 kr. för detta.³⁹⁾

1938 blev Bertil Antonsson medlem i TAK och genom hans framgångar i EM-, VM- och OS-sammanhang, blev stadens och klubbens namn känt långt utanför vårt lands gränser.

Cykel

TIF har som enda förening i staden bedrivit cykelsport. Redan under den första verksamhetsperioden introducerades sporten, dock utan större framgång.

Under 1922 väcktes flera gånger frågan om en cykelsektion inom IFK, men något beslut togs aldrig.

1927, då grenen återkom på TIF:s program lockade den till en början många utövare. Framgångarna lät heller inte vänta på sig. Redan premiäråret blev det TIF-seger i både Lidköpingsloppet och Hunneberg runt.

Segern i det 100 kilometer långa Varaloppets C-klass hemfördes 1929 av Hilding Johnsson, TIF. A-klassen vanns 1932 av Gunnar Holmström från samma klubb. Holmström blev också distriktsmästare 1931 och 1932 på såväl 50 som 100 kilometer.

TIF-cyklister var också framgångsrika i andra tävlingar, bl.a. i Haldens CK:s 70 kilometerstävling, med en förstaplats 1931.

I mitten av 1930-talet inleddes stagnationen och några år senare konstaterade styrelsen:

Cykelarbetet i föreningen har bedrivits som tidigare, om än standarden sjunkit liksom även intresset för denna goda men väl dyrbara sportgren.⁴⁰⁾

1939 lades sektionen ned.

Fotboll

Den 19 augusti 1906 reste Trollhättans Idrottsförenings fotbollslag till Vara för sin premiärmatch mot därvarande IK Kamraterna, som besegrades med 8-0.

Nästan på dagen ett år senare, den 11 augusti, spelades den första kända fotbollsmatchen i Trollhättan. Motståndare var IS Skansen från Uddevalla, som segrade med 4-3.

Under 1909 då fotbollsintresset inom TIF hade svalnat, var det istället Atlet- och Idrottssällskapet och IF Göta som lät tala om sig.

Under första världskriget plöjdes stadens enda tillgängliga fotbollsplan upp för att bli potatisland.

1919 var det nypremiär för TIF:s fotboll. Den 27 juli gästade Fässbergs B-lag Trollhättan och matchen slutade oavgjord, 2-2. Ytterligare nio A-lagsmatcher spelades under säsongen.⁴¹⁾

Föreningen var nu ensam om sporten i staden och intresset var stort.

I verksamhetsberättelsen för 1920 konstaterade styrelsen:

Fotbollsspelet har under året varit synnerligen livligt. Ja, fotbollsspelarna voro under en tid så ivriga, att styrelsen såg sig nödsakad att under tiden 12- 25 juni inställa träning och alla tävlingar för att ej riskera spelarnas överträning.⁴²⁾

Samma år startade också turneringen "Trollhättepokalen", där Uddevalla IS, IFK Åmål och TIF deltog.

1920 fick TIF sällskap på fotbollsarenan av IFK Trollhättan, som spelade sin första match mot Lilla Edet.

Ett par gånger per år möttes de båda Trollhättelagen i derbyn inför stor publik. Mellan 1922 och 1939 spelades 34 matcher dem emellan och i nio av dessa blev det IFK-seger.⁴³⁾

IFK var först med att ansluta sig till seriespel. Året var 1924.

Laget spelade i Västergötland-Göteborgsserien tillsammans med bl.a. de tre stora göteborgsklubbarnas respektive B-lag.

TIF tog sig via kval till Västsvenska serien, 1925, som då hade rang av division II. Hit nådde också IFK 1927. Året innan hade ännu en fotbolls-förening trätt in på plan.

Det var Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap, som från 1926 spelade i samma serie som IFK.

SAIS vann serien 1929 och 1930 och flyttades upp i Älvsborgsserien, där man var kvar till 1939, då fotbollsektion lades ned. Detta berodde till stor del på dåliga planförhållanden.⁴⁴⁾

Stadens första internationella fotbollsarrangemang ägde rum 1925, då TIF mötte Aalborgs Boldspilsklub i en match som slutade oavgjord 1-1.

Varför det blev just Aalborg framgår inte av av källmaterialet. Staden hade ingen särskild koppling till Trollhättan i industriellt eller kulturellt avseende.

En tillfällig kontakt kan ha legat bakom matchen. Detta antagande styrks av att då TIF 1926 gjorde sin första utlandsresa, som gick till Danmark, spelade två matcher mot Vraa IF.

Senare på säsongen återgäldade danskarna besöket.

Värt att notera är också att ett amerikanskt lag, Viking AC, gästade Trollhättan 1927 och besegrade TIF med 5-1.

TIF:s juniorlag hemförde DM-titeln två år i rad, 1925 och 1926.

Efter att ha vunnit Norra Västsvenska serien 1928, spelade TIF två kvalmatcher mot Oskarströms IF. Båda matcherna slutade med uddamåls-förlust, 1-0 borta och 1-2 hemma.⁴⁵⁾

TSK:s föregångare, Stavrelunds IK, hade fotboll på programmet, men ingick inte i något seriesystem under sin korta sejour. TSK tog inte över fotbollen.

I Strömslund bedrev Trollhättans AIK fotboll mellan åren 1931-1936.⁴⁶⁾

Ett populärt inslag i stadens fotbollsliv var de s.k. "alliansturneringarna," som spelades fram till 1931 mellan ortens klubbar.

1932 stod åter ett lag från staden som segrare i en DM-turnering.

Denna gång var det IFK:s juniorer.

Vid invigningen av Skrälleberg samma år, spelades en match mellan IFK Göteborg och TIF, som slutade oavgjord, 2-2.

Under hösten 1933 riktades kritik i pressen mot bl.a. bristen på rationell träning inom främst TIF och IFK. Om den senare klubben heter det:

En del lovande reservspelare inom föreningen ha redan lovat sin medverkan till en nybildad klubb, Tingvalla BK, men blir det ordning och reda inom moderföreningen till nästa verksamhetsår börjar, kan man väl ta för givet att dessa stannar kvar.⁴⁷⁾

Toppöns IF och Gripens AIS, som sedan blev Gripens BK, utövade samtliga fotboll.

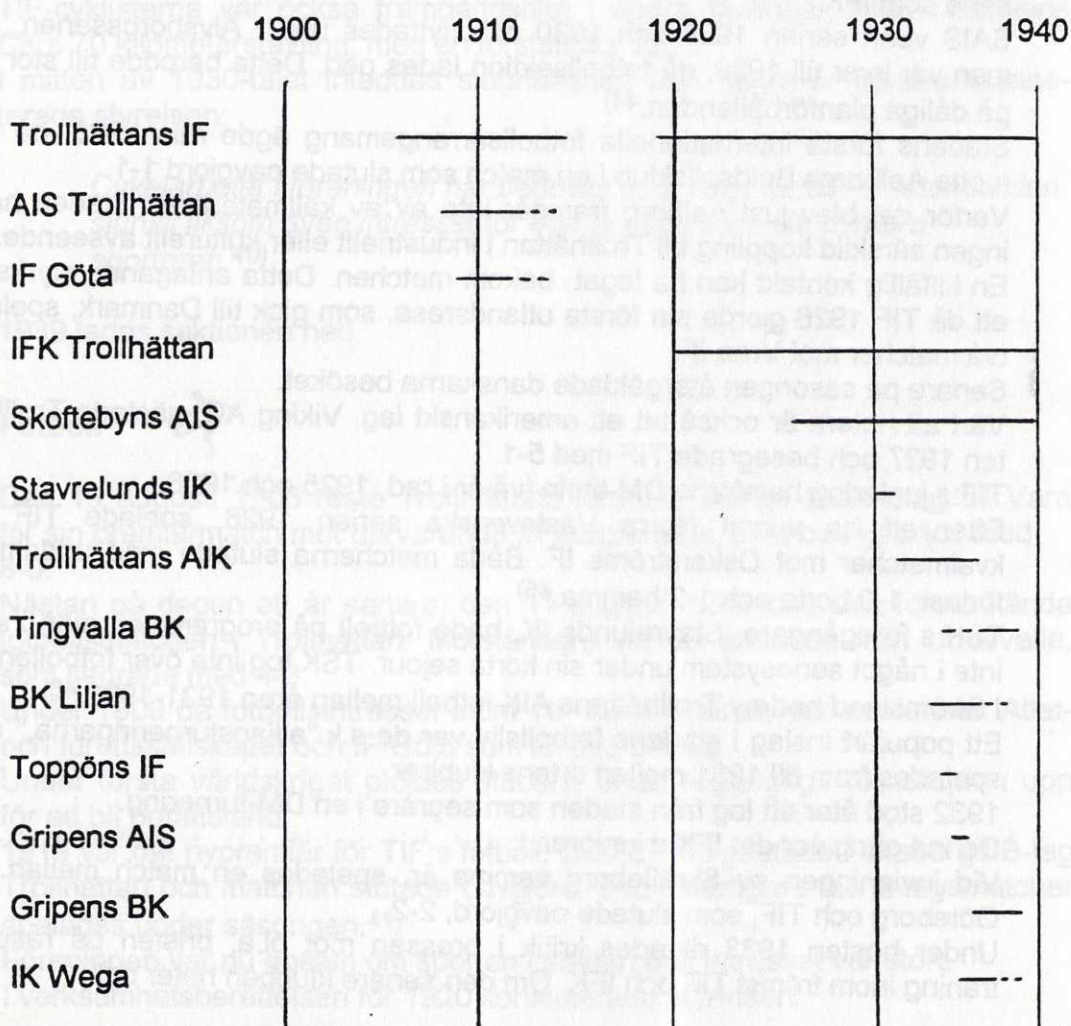
1937 deltog GBK i den s.k. Centralserien och slutade där tvåa, på samma poäng som ett annat trollhättelag, Tingvalla BK. Även BK Liljan och IK Wega tillhörde serien.

TIF tog hem Norra Älvsborgsserien 1938.

Också för IFK slutade 1930-talet lyckosamt. A-laget vann Västgötaserien 1938 och juniorena sin serie 1939. Under dessa år hade föreningens fotboll internationell prägel.

Två argentinare, Menicheli och Furnstone, utsända som kontrollingenjörer från sitt hemland till NOHAB, verkade då som tränare och lagledare.

Diagram. Föreningar som bedrivit fotboll, samt period.

Källor: Föreningsmaterial, såsom fotbollssektionernas och/eller föreningarnas verksamhetsbrättelser, jubileumsskrifter och tidsningsmaterial.

Diagrammet visar på en lång fotbollstradition inom TIF, som redan under sin första verksamhetsperiod hade fotboll som en av huvudgrenarna. Totalt har 13 föreningar haft fotboll på programmet, varav som mest åtta var verksamma samtidigt. Detta inföll under 1930-talets senare hälft. Av dessa fortsatte endast tre, vilka alla hade fotboll som en av huvudgrenarna, in i det följande decenniet. Mönstret är således detsamma som för bandyn vad gäller det stora antalet samtida lag och dess utveckling, dock med den skillnaden att Trollhättan ännu inte haft något lag i fotbollens högsta division.

Gymnastik

De föreningar som verkade på orten före första världskriget hade alla gymnastik på programmet. Efter detta var det TIF som till en början ensam förde arvet vidare.

Redan första säsongen 1919, uppgick antalet manliga deltagare till i medeltal 27 per gång. Ledare var löjtnant R. Hellström. Övningarna bedrevs i Gamla Samrealskolans trånga gymnastiksal, vilket efterhand tärde på intresset.

I sin rapport till huvudstyrelsen 1923, skriver sektionen:

Några flitdiplom för gymnastikåret 1921-1922 har utskottet ej ansett sig böra förorda, enär frekvensen därunder ej givit anledning härtill.⁴⁸⁾

För att åter få fart på verksamheten inbjöds 1925 en trupp från Gymnastikens Vänner i Göteborg till Trollhättan, för en propagandauppvisning.

Detta lockade åter deltagare och förutom manliga och kvinnliga avdelningar, startades också en som speciellt vände sig till stadens brandmän.

1930 deltog en grupp på tio gymnaster från TIF i en av Svenska Gymnastikförbundet anordnad uppvisning i Stockholm, med deltagare från hela landet.⁴⁹⁾

Trollhättans Sportklubb hade från starten gymnastik som en viktig del av sin verksamhet.

En bit in på 1930-talet satsade ytterligare två föreningar på gymnastik. Trollhättans AIK, hade en manlig avdelning under åren 1933 och 1934 och Egna Hems IK, likaledes en från 1934 och decenniet ut.

TAK bedrev tidvis också gymnastik i anslutning till brottningsstråningen.⁵⁰⁾

När det var dags för OS i Berlin 1936, fanns gymnaster från TIF med i den uppvisning som föregick själva spelen.

Hösten 1936 kunde stadens gymnaster flytta in i Nya Samrealskolans lokaler, vilket medförde en ökad tillströmning för de flesta föreningarna.

Efter mönster från orienteringen bildades 1938 en samarbetskommitté, SAKO. En av dess främsta uppgifter blev att rättvist fördela tiderna i gymnastiksalen de olika föreningarna emellan.⁵¹⁾

Gymnastik utövades aldrig som en tävlingsgren i Trollhättan.

Gång

Trollhättans IF har som enda klubb haft grenen med på sitt program. Under dess första verksamhetsperiod erövrade K. Lind 1908 DM-tecknet på distansen 5000 meter. Det förefaller att ha varit en högst tillfällig framgång,

för efter detta lät sporten inte tala om sig förrän i mars 1934, då föreningen åter anordnade en tävling om vilken lokaltidningen skriver:

*Gångpremiär med goda tider i slaskigt väder.
Ett 40-tal deltagare i Trollhättans första allmänna gångtävling.
TIF introducerade i söndags "gången" som sportform
Söndagens gångtävling var alltså den första i sitt slag, och TIF är att gratulera till initiativet.⁵²⁾*

Tävlingen omfattade fyra klasser, juniorer, seniorer, oldboys och damer. Yngve Ytterbergs segrartid på den 10 kilometer långa banan var 58,27 minuter.

Vid samma tid fanns det intresse för gångsporten också inom Trollhättans Sportklubb:

Lundgren framförde en fråga huruvida gångsporten kan tänkas lämplig på klubbens program.⁵³⁾

Styrelsen yrkade avslag efter diskussion.

Min sagesman inom TSK, ovan nämnde Lundgren, berättade att det bland majoriteten i styrelsen fanns en rädsla för att satsa på ytterligare en verksamhet, dels med tanke på klubbens ekonomi, och dels på, som den ansåg, det ringa intresse som visats för tävlingsgång.

Nära gångsporten, men utan dess tävlingsinslag, låg de träningspromenader, som flera föreningar anordnade under vinterhalvåret, bl.a. TSS, TRS, EHIK och Gripens BK.⁵⁴⁾ TIF:s arrangemang ovan får betraktas som en sådan fast i tävlingsform.

Handboll

Ett möte den 20 oktober 1939 blev upptakten till handbollssporten i staden.⁵⁵⁾

Två föreningar, TIF och TSK stod för initiativet.

Det hela inleddes med en kurs i regeltolkning, följd av en domarkurs, vilken leddes av John Gullberg från Göteborg.

I samarbete med Göteborgs Handbollsförbund arrangerades sedan en match mellan Göteborgs BIS och Manhem i den nyuppförda Tingvallahallen den 26 november 1939.

Några veckor senare spelade TIF mot IFK Uddevalla, vilka vann med 21-5.⁵⁶⁾ TSK:s nybildade handbollssektion ordnade den 17 december 1939, en match mellan klubben och ett annat uddevallalag, Kroppskultur. Också här segrade gästerna, denna gång med 13-4.⁵⁷⁾

Ännu ett lag kom igång med handboll före årets slut. Det var Egna Hems IK, som deltog i en triangeltävling mot TSK och TIF.

Rapport från triangeltävlingen i Handboll på julafton. Våra mannar hemförde segern med EHIK på andra och TIF på tredje plats.⁵⁸⁾

Även inom IFK fanns det planer på att börja med handboll, men avgörandet sköts på framtiden.⁵⁹⁾

Kanot

Kanotsporten, som i vårt land har anor från 1870-talet, fick genom de båda bröderna James och Alexander Keiller från Göteborg, sitt genombrott i Västsverige omkring sekelskiftet.

Dess första SM hölls i Stockholm 1907 och man tävlade då på endast en distans, 1500 meter.⁶⁰⁾

I augusti samma år stod Trollhättans IF som arrangör för en tävling på älven i rodd och kanot. Man paddlade 3,3 kilometer och segern gick till Gillis Tiberg.⁶¹⁾ Det skulle sedan dröja till efter första världskriget innan kanotsporten återkom, då samband med Roddsällskapets regattor i början av 1930-talet:

Roddsammanslutningarna i Trollhättan och Vänersborg ha hjälpt till att väcka intresset för kanotsporten genom att i samband med roddregattorna även taga med kanotpaddling på programmet.⁶²⁾

Sedan staden fått sin specialförening, Trollhätte Kanotklubb, 1934, tog verksamheten fart på allvar.

Första året hade TKK deltagare med vid tävlingar i Vänersborg och Lidköping.

1935 inleddes en för sporten unik tävlingsform, om vilken Göteborgs-Posten skriver:

Vid ett möte i söndags i Trollhättan med representanter från Vänersborgs och Lidköpings Kanotförening samt Trollhätte Kanotklubb, beslöts bilda en serie i kanotpaddling. Serien i fråga är den första i genren i Sverige och kommer helt visst att kunna påräkna ett stort intresse.⁶³⁾

Serien vanns av Lidköping före Trollhättan. Triangeltävlingarna fortsatte sedan hela 1930-talet ut.

TKK ansökte om att få arrangera DM-tävlingarna 1935, vilket emellertid avslogs av förbundet. I stället var det Ulricehamn som fick uppdraget.

Det skulle dröja till 1938 innan stadens kanotister deltog i ett DM, där de dock inte hade några större framgångar.

I juni 1937, i samband med den årliga kanotveckan, var det premiär för en tävling av ovanligt slag:

Man hade nämligen ordnat med en femkamp, som i sitt slag är synnerligen ovanlig. (första gången i Sverige?) Tävlingen kallades "5-kamp" och modern var den då sannerligen. Deltagarna hade först att kämpa på cykel en sträcka på c:a 400 meter. Därpå tvingades de i den kalla böljan (11 grader) för att simmande taga sig över tafikkanalen i Trollhättan. Därpå följde löpning några hundra meter samt gång ungefär lika långt. Till sist kastade de sig i de förankrade kanoterna och

paddlade till målet i en mycket krävande tävlan på sammanlagt 1500 meter. Den blev dock i verklig publiksmak, ty hela loppet från start till mål kunde följas.⁶⁴⁾

Denna tävlingsform återkom sedan under lång tid.

Ètt annat inslag under kanotveckan var s.k. kantringstävlingar. Distansen var 1000 meter och under denna skulle de tävlande kantra och ta sig ur kanoten tre gånger. Ibland ingick även "eskimåsväng". Kanotisten satt då kvar i farkosten då den låg upp och ner. Med en speciell "knyck" kom han på rätt köl igen och paddlade vidare.⁶⁵⁾

TKK deltog i tävlingar förutom i grannstäderna också i bl.a. Göteborg, Karlstad, Malmö och Stockholm. Jag frågade min sagesman inom TKK hur de tog sig till så avlägsna platser:

-Jo du förstår en av grabbarna hade en pappa som var potatishandlare och ägde en stor lastbil. Vi byggde en ställning till kanoterna som vi placerade på flaket. Det blev en meters utrymme mellan flaket och kanoterna och där kröp vi in och la oss på papperssäckar som vi fyllt med halm. Man var rätt mörbultad då man kom fram som du säkert förstår. Det var enklare då vi tävlade i Vänersborg. Vi paddlade dit på förmiddagen, tävlade på eftermiddagen och paddlade hem igen på kvällen.⁶⁶⁾

Klubbmästerskapen 1939 fick inställas, eftersom de aktiva inte beviljades tillstånd av Stadsfiskalen att hämta sina kanoter som låg inom militärt skyddsområde vid Torrdockan.⁶⁷⁾

Motorsport

Ett av Trollhättans Automobil- och Motor Cykelklubbs, och därmed också stadens, första större arrangemang, var en kilometertävling för bilar och motorcyklar, med och utan sidovagn, på Hullsjöns is 1926. 23 bilar och 46 motorcyklar kom till start.

På sommaren samma år inbjöd klubben till en tävling i Tysslandabacken norr om Lilla Edet.

1927, då SMK övertog ansvaret för tävlingen, samlade denna 52 deltagare. Svensk Motorsport noterar:

Den stora backetävlingen i Tysslanda kommer att upprepas varje år och kan med sannolikhet väntas bli ett av landets stora traditionella racerlopp.⁶⁸⁾

Från 1928 hölls en vår- och en hösttävling i den omkring 900 meter långa och bitvis branta backen. Inte förrän 1954 bröts traditionen.

Tävlingen kontrollerades noga, inte bara ur säkerhetssynpunkt.

Som representant för ordningsmakten ankom det på landsfiskalen att se till att arrangemangen, som gick av stapeln på söndagar, inte störde kyrkofriden.

Träningen ägde rum före klockan 11, då gudstjänsten i den närbelägna Hjärtums kyrka började. Efter ett uppehåll på två timmar, kunde själva tävlingen börja, ofta inför en publik på upp emot 4000 personer.

Vänern runt och Göteborgs Vårpokal var andra årligen återkommande tävlingar som trollhätteförare med framgång deltog i.

I september 1931 arrangerade SMK sin första jordbanetävling, vilken i avsaknad av hemmabana, förlades till Vänersborg. Publikisiffran uppgick till hela 6000 personer.⁶⁹⁾

Den 19 juli 1931 invigdes Trollhättans egen motorbana belägen vid Skrälleberg. Belagd med slagg och kolstybb skulle den, förutom att vara racerbana, också tjäna som löparbana för stadens friidrottare.

Då SMK firade sitt 10-årsjubileum 1937, fick klubben i uppdrag att arrangera SM i speedway.

Detta var andra gången man höll ett nationellt mästerskap i grenen. Året innan hade det varit premiär i Sävedalen.

Med anledning av jubileét skriver Göteborgs Tidningen:

SMK:s Trollhätteavdelning kunde på samma dag som anrika Örgryte fira jubileum. Även om Trollhättans 10-åriga tillvaro förbleknar i jämförelse med öisarna, är det väl fråga om huruvida inte Trollhätteklubben proportionellt sett utträttat lika mycket som det anrika Göteborgssällskapet. Man får nämligen tänka på att kraftverksstadens motorklubb anses som en av landets banbrytande klubbar inom sitt gebit. Många, för att inte säga de flesta av Sveriges jorbaneåkare har som bekant upptäckts här.⁷⁰⁾

Under en period i mitten av 1930-talet verkade Arbetarnas Motorförbund på orten. (Se kapitlet Föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning)

Orientering

I Trollhättans Roddsällskaps jubileumsskrift står att läsa:

Rolf Holmström och TRS var initiativtagare till orienteringssportens introducerande i staden.⁷¹⁾

Detta hände sommaren 1933. I oktober samma år, blev orientering också en del av Trollhättans Sportklubbs verksamhet.⁷²⁾

Om TSK:s första tävling heter det:

Trollhättans Sportklubb stod som arrangör för söndagens stora orienteringstävling. Inte mindre än 43 deltagare startade, vilket får anses såsom ett stort antal. Såväl herrar som damer hade tagit tillfället i akt för en exponering av mer eller mindre originella och trevliga beklädnader....

Tävlingen blev synnerligen lyckad. Enda anmärkningen, som kan göras, är att kontroll nr 1 ej blivit lagd precis där den skulle finnas efter kartan. Ett par hundra meter skilde. Detta gjorde, att de, som verkligen gingo rätt kommo fel och måste sinka tid för att hitta rätt och att de,

*vilka avvikit något ur sin kurs, kommo precis på kontrollen i fråga.
Frånsett denna malör gick tävlingsmaskineriet som smort.⁷³⁾*

Trollhätte Kanotklubb anslöt sig till de orienteringsidkande föreningarna i oktober 1934.

Några veckor senare arrangerade TKK sin första tävling, vilken samlade åtta deltagare.

Klubbens verksamhetsberättelser talar om ett flertal orienteringar de följande åren. Det förekom även nattorientering, där de tävlande sprang två och två.

Orienteringen var emellertid nära att splittra klubben. En av mina sagesmän berättade:

Efter några år blev det en schism mellan orienterarna och kanotisterna. Skogsluffarna fick väldigt fina priser på sina tävlingar, medan kanotisterna inte belönades så rikligt. Dom blev sura och klagade. Många undrade vilken verksamhet klubben skulle bedriva, det var ju ändå en kanotklubb och ingen orienteringsklubb. Det blev så bråkigt att hela styrelsen, så när som på en ledamot, avgick vid årsmötet 1939. Efter detta slutade vi med orientering.⁷⁴⁾

1938 fick staden ännu en förening med orientering på programmet, då Trollhättans Skidklubb breddade verksamheten. Det kunde ha blivit ytterligare en detta år, om inte Atletklubbens styrelse avstyrkt ett förslag om att bilda en orienteringssektion.

Vår och höst anordnade TSK:k tävlingar. Den 3 september 1939, då "Orienteringsdag" arrangerades över hela landet, fanns föreningen med. För 25 öre i startavgift fick allmänheten pröva på att söka sig fram i naturen med karta och kompass.⁷⁵⁾

Under några år i slutet av 1930-talet fanns en orienteringssektion även inom TIF, men någon riktig fart blev det inte på verksamheten. Några mindre tävlingar anordnades, innan det var dags att tillsammans med TSK stå som värd för 1939-års DM.⁷⁶⁾

En samarbetskommitté, SAKO, i vilken representanter för de orienteringsidkande klubbarna ingick, bildades den 14 februari 1937.⁷⁷⁾

Rodd

I samband med Trollhättans IF:s första friidrottstävling i september 1906, var det också premiär för kapprodd i mera organiserad form. Endast lag från orten deltog. Året därpå tävlade även föreningens ungdomslag.⁷⁸⁾

Längre än så kom inte roddsporten i Trollhättan före 1925, då Trollhättans Roddsällskap bildades. Dess första lag, det s.k. "Munterlaget", bestående av tre bröder Munter, var framgångsrikt under 1920-talets sista år. Många drogs till sporten och TRS hade lag i samtliga klasser.

1934 svarade Roddsällskapet för årets DM-tävlingar.

Detta markerade toppen på TRS verksamhet och redan året därpå hade entusiasmen avtagit betydligt:

Roddsporten har så gott som legat nere, vilket främst har sin orsak i ekonomiska svårigheter. Denna sport är nämligen synnerligen dyrbar och som allmänheten vid tävlingar av detta slag visat intet eller ringa intresse då det gällt att erlægga inträdesavgiften har man måst avstå från sådana arrangemang.⁷⁹⁾

I Roddsällskapets jubileumsskrift heter det:

Det kom några år som måste betraktas som en downperiod. Roddarna i båthuset voro inte så många, i varje fall inte på kvällarna. Men på morgnarna började det bli liv i båthuset. Den s.k. morgonrodden hade börjat.⁸⁰⁾

Då tävlandet i slutet av 1930-talet åter kom igång, var det ett nytt brödralag som gick i spetsen. Denna gång var det Bror, Kurt och Börge Folcke, som tillsammans med Mårten Holm lät tala om sig.

En av årets höjdpunkter var kapprodden mot Vänersborg, som avgjordes på en sju kilometer lång bana mellan Brinkebergskulle och Spikön. Efter fyra år hade TRS tagit tre in-teckningar i vandringspriset och därmed erövat detta för alltid.

Simning

I augusti 1908 stod TIF som arrangör för sin och ortens första simtävling, vilken också innefattade en uppvisning i hopp. För den senare aktiviteten svarade en av de svenska OS-deltagarna i simhopp 1912, Harald Arbin från Göteborg. Simning 100 och 500 meter samt dykning och avklädning i vattnet, var andra inslag som bjöds publiken. Arbin hade tidigare varit mycket framstående i allmän idrott och erövat ett flertal SM-tecken i olika grenar.

Samma år blev Simon Lindqvist, TIF, dubbel distriktsmästare genom att vinna såväl 100 som 500 metersdistansen vid tävlingarna i Lidköping.⁸¹⁾

De yttre förhållandena i Trollhättan var emellertid allt annat än gynsamma för sporten, som därför hade svårt att locka utövare.

Kort tid efter det att TIF hade återupptagit verksamheten gjorde man ett nytt försök med vattensport. Sommaren 1919 startades simundervisning med märkestagning. I anslutning till den avslutande promoveringen, som förrät-tades av ordföranden i S 02 Göteborg, var det tävlingar mellan simmare från S 02, samt en match i vattenpolo mellan S 02 och ett lag från Trollhättan.

Året därpå vände man sig åter till Göteborg och dess simklubbar.

Den 8 augusti kom simmare från S 02 och Najaden till Trollhättan för att göra propaganda för sporten.

En vecka senare arrangerade TIF en tävling till vilken simmare från Uddevalla och Vänersborg hade inbjudits. Vid detta tillfälle gjorde föreningens damer tävlingsdebut.

Återigen var det förhållandena i Kallbadhuset i kombination med det kalla älvvattnet, som efter en tid dämpade intresset. Under sommaren 1923 låg därför verksamheten helt nere.

Man ordnade en ny bana vid Åkerssjö, men intresset förblev svalt. Enstaka arrangemang förekom dock, och föreningens simmare deltog med blandad framgång i tävlingar i grannstäderna.⁸²⁾

Simsektionen avslutade sin rapport till huvudstyrelsen 1926 på följande sätt:

Den gångna säsongen kan således icke sägas ha varit över sig framgångsrik, om man till jämförelse tager de övriga västgötastädernas föreningar, speciellt Vänersborg. Därvarande simförening har de senaste året gått fram storartat.

Utskottet anser, att bästa sättet för åstadkommande av en upptryckning inom stadens simidrott är bildande av en specialförening för simidrott.⁸³⁾

Man gav emellertid inte upp hoppet. I ett nytt försök att blåsa liv i verksamheten kom S 02 ännu en gång till staden för en uppvisning.

Besöket var TIF:s enda simarrangemang under 1926. Kort tid därefter upphörde föreningens simsektion.

Då staden fick sitt nya kallbadhus 1928 saknades vilja att börja om på nytt.

Med Trollhättans Simsällskaps bildande 1933, inleddes en ny epok för sporten.

Simundervisning och märkestagning skulle lägga grunden för den fortsatta verksamheten. Redan första året fick 13 kvinnliga och 24 manliga kandidater och 4 kvinnliga och 14 manliga magistrar mottaga sina utmärkelser.

Om detta skriver Ny Tid:

Högtidligt i Kallbadhuset.

Simsällskapet första promotion lyckad.

Trollhättans Simsällskap, som endast är barnet vad beträffar ålder, hade i lördags arrangerat sin första promotion. Endast en säsongs arbete låg bakom promotionen. Man förstod att vare sig lärare eller elever legat på latsidan. Resultatet blev nämligen synnerligen frapperande. Dagen var en epok i simningens historia.⁸⁴⁾

Från 1934 deltog TSS årligen i "Simningens Dag", DN och Svenska Simförbundets propagandatävling.

1935, då klubben stod som värd för DM-tävlingarna för juniorer, fick TSS sin förste distriktsmästare, Lars Almroth i raka hopp.

Trollhättepubliken hade i söndags för första gången nöjet att se en distriktsmästerskapstävling i simning. Årets DM-tävlingar hade nämligen förlagts till vårt kalla vatten med Trollhättans Simsällskap som arrangör. Trots häftigt regn under hela förmiddagen och en temperatur av 15 grader i vattnet uppnåddes goda resultat,...⁸⁵⁾

På tävlingssidan var det annars främst triangelmatcherna mellan Vänersborg, Uddevalla och Trollhättan, som tilldrog sig intresse.

Tränings- och tävlingsförhållandena var emellertid fortfarande mycket dåliga.⁸⁶⁾

Trots dessa svårigheter hemförde TSS DM-tecknet i raka hopp såväl 1937 som 1938.

DM-framgångarna fortsatte. 1939, då TSS åter stod som arrangör, denna gång för seniortävlingen, gick fyra segrar till Trollhättan. Dessa var på 100

meter ryggsim och 400 meter fritt, samt i raka hopp för såväl damer som herrar.⁸⁷⁾

Skidor

Väderleksförhållandena i regionen har utgjort ett stort problem för skidsporten. 1923 var ett år med relativ god snötillgång, och då deltog aktiva från Trollhättans IF i tävlingar i bl.a. Vänersborg. TIF var vid denna tid den enda förening i staden som hade skidor på programmet. Därefter följde några snöfattiga vintrar som omöjliggjorde skidåkning.

Beträffande vinteridrottssektionens verksamhet, har på grund av den ringa snötillgången, några tävlingar ej kunnat hållas.⁸⁸⁾

Också de följande åren var dystra, men så:

Tisdagen den 13 mars (1934) och följande dag föll det rikligt med snö, det mesta under hela vintern. Vinteridrottsutskottet passade på tillfället att till söndagen den 18 mars ordna med en skidutflykt för föreningens medlemmar och intresserade utomstående och tidningarna innehöll notiser härom.

Torsdagen den 15 och följande dagar kom emellertid omslaget - störtregn och blidväder - och på söndagen fanns det inte ett snökorn kvar. Detta var den enda gång under hela vintern som snö i tillräcklig mängd för skidsport fallit.⁸⁹⁾

Det var således inte ofta som skidtävlingar kunde hållas, varför det aldrig skapades någon tradition på orten inom denna sport.

Också Trollhättans Skidklubb hade problem, men löste dem på sitt sätt:

Redan från början fick klubben stora bekymmer att brottas med. De skulle finna, att de tvistemål, som framkommit, ang. en skidklubbs existensmöjligheter i Trollhättan i viss mån kunde anses befogade. Någon snö ville nämligen inte infinna sig under den första säsongen. Det var emellertid grabbar med gott gry som satt i styret, och fanns det inte snö i Trollhättan, ja, då fanns det väl alltid någon annan stans. Följden blev den att första säsongens arbete mest bestod i att ordna skidresor till Dalsland.⁹⁰⁾

TSK:k hade ambition att också satsa på backhoppning. Klubben övertog en, på privat initiativ, uppförd skidbacke i Torsered, men det skulle dröja innan verksamheten tog fart.

Skytte

Jag har valt att låta år 1890, då Trollhättans Skarpskytteförening omorganiserades till skyttegille, vara utgångspunkt för min studie av dess verksamhet.

För skyttarna innebar övergången bl.a. att tävlingsmomentet sattes i förgrunden och att nya tävlingsformer infördes. Skjutning på olika avstånd och i olika ställningar var en nyhet som emellertid inte mottogs med någon större entusiasm:

Inte var det en rimlig begäran att skyttarna skulle kasta sig på magen och förstöra sina söndagskläder.⁹¹⁾

En av vårt lands främsta skyttar vid denna tid, Oscar Lindbom, levde och verkade i Trollhättan. Om honom skriver Svensk Skyttetidskrift:

Utan tvivel var Oscar Lindbom, sin tids främste och säkraste skytt. Även är det icke för mycket att säga att det var han, som genom sin skjutskicklighet sporrade rikets övriga skyttar att söka uppnå eller överträffa denna skicklighet och indirekt blev han medlet till skjutskicklighetens befrämjande inom våra skytteföreningar.⁹²⁾

Vid en tävling den 8 oktober 1893 tillämpades för första gången den nya tävlingsformen.

Man inledde på 300 meters avstånd med 12 skott, fyra i vardera liggande, knästående och stående ställning. Därefter följde en hastighetsskjutning i liggande ställning, där det gällde att skjuta så många träffar som möjligt under en minut, på 200 meters avstånd. Poängen från de båda momenten räknades samman.

De s.k. länsskjutningarna, som pågick i två dagar, var en av årets stora begivenheter. 1894-års tävlingar var framgångsrika för trollhätteskyttarna:

Resultatet av skjutningen blev synnerligen vackert för många av skyttarna, i synnerhet för de välkända trollhätteborna som onekligen intagit och intaga främsta platsen inom länet beträffande skjutskickligheten.⁹³⁾

Även de närmast följande årens länstävlingar bekräftade föreningens ledande position.

Västgöta-Dals Skytteförbund, till vilket Trollhättans Skarpskytteförening var anslutet, stod också bakom årliga tävlingar.

Skyttefesterna i Kristiania och Göteborg, var andra arrangemang som föreningens skyttar regelbundet deltog i. Med tävlingarna i Norge i augusti 1892 gjorde föreningen sin internationella debut som skyttegille.

1896 utrustades den svenska armén med det tyska mausergeväret. Några år senare blev detta också det frivilliga skyttets vapen. Eftersom det nya geväret i alla avseenden var vida överlägset det tidigare använda remingtongeväret, ordnades under en övergångsperiod tävlingar med båda vapentyperna.

Den första segern i Västgöta-Dals Skytteförbunds standartävlingar kom 1898. Från centralt kyrkligt håll hade man länge haft synpunkter på verksamheten. Tävlingarna genomfördes vanligen på söndagar och trots att inga skjutningar ägde rum under gudstjänsttid, ville prästerna att man skulle ändra veckodag. I Trollhättan var toleransen dock större. Här utlystes vid några tillfällen tävlingar från predikstolen.⁹⁴⁾

Skjutövningar bedrevs vanligen mellan klockan 6-10, 12-17, och 18-21 på söndagar och mellan 16-21 samtliga vardagar.⁹⁵⁾

Inom idrotten fanns det i stort sett inget alternativ till skyttet vid denna tid. I en serie minnesanteckningar från slutet av 1800-talet, som publicerats i Tidningen Trollhättan stod att läsa:

Skarpskjutning med gevär var en av de få sportgrenar som existerade i min barndom och drog givetvis en stor del ungdomar till sig eller kanske ännu mera mogen ungdom. Fotboll, allmän idrott, boxning eller brottning existerade ännu inte så utbudet för ungdomen var inte så stort, nästan inget alls. Så skarpskytte med gevär var Trollhättans utan all jämförelse största sportgren och verksamheten vid "Stensmia" var intensiv, det vet jag.⁹⁶⁾

Mellan 1901 och 1940 gick inte mindre än 18 individuella förbundsmästerskap i banskytte till Trollhättan. Här var K.G. Karlsson framgångsrikast med åtta segrar.

Tävlingen om Göteborgspokalen och Riksskyttetävlingen i Stockholm, var andra regelbundet återkommande arrangemang för trollhätteskyttarna.

1905 introducerades fältskjutning i Trollhättan. Förbundsstyrelsen hade via cirkulär uppmanat övriga föreningar att sända observatörer till tävlingen för att se och lära.

De 28 skyttar som deltog sköt vid tre stationer. På 150 meter mot 1/3 figur, på 250-300 meter mot halvfigur och mot helfigur på ett avstånd av 300-400 meter.⁹⁷⁾

Fältskjutning blev snabbt populärt och en allvarlig konkurrent till banskyttet.

1908 deltog åtta skyttar från orten i uttagningstävlingarna till OS i London, men ingen av dem lyckades kvalificera sig.

Bättre gick det vid Riksskyttetävlingen i Malmö sommaren 1914. I denna, som anordnades i samband med Baltiska utställningen, blev det seger för Trollhättan.

Vid första världskrigets utbrott 1914, förlades en bevakningstyrka från landstormen till Trollhättan. Dess chef, C.W. Hallin, som även var ordförande i Skarpskytteföreningen, stod bakom de gemensamma övningssskjutningar och tävlingar som inleddes.⁹⁸⁾

Under krigsåren kringgärdades skjutbanan av potatis- och grönsaksodlingar, vilket inskränkte verksamheten. Planerna på en ny bana började då ta form.

Efter kriget riktades kritik från olika håll mot att landets skyttar sköt mot människofigurer. Detta diskuterades även lokalt och föreningen beslutade att:

Andra figurer än mänskliga bör användas vid fältskjutning.⁹⁹⁾

Anders Karlsson från Trollhättan blev förbundsmästare i fältskytte 1922. Han skulle ta ytterligare en av de totalt fyra titlar, som hemfördes av föreningen före 1940.

På sommaren 1929 infördes, som ett led i rekryteringsarbetet, s.k. korporationstävlingar. Dessa var indelade i tre klasser, en för nybörjare och mindre erfarna och två för aktiva skyttar.

Den dystra arbetsmarknadssituationen i staden i början av 1930-talet medförde stagnation för skytterörelsen och flera tävlingar, däribland korporationsskjutningarna, fick inställas.

I samband med föreningens 70-årsjubileum 1932 invigdes den nya skjutbanan vid Källstorp. Skyttar från hela kretsen deltog vid premiären.

En av föreningens största framgångar var segern i Stockholms-Tidningens Riksskyttetävling på hemmabanor den 13 juni 1937.

Vid internationella tävlingar mellan Västgöta-Dals Skytteförbund och Östfolds Skyttersamlag från Norge, som hölls i Alingsås 1938, bidrog fyra trollhätteskyttar till den svenska segern.

Första halvåret 1939 präglades av stor livaktighet, vilket förbyttes i stagnation, då andra världskriget bröt ut. Föreningen ändrade inriktning och övergick till att utbilda s.k. beredskapsskyttar.¹⁰⁰⁾

Tennis

Tennis fanns med på Trollhättans IF:s program från 1912, då klubbmästerskap spelades. En tävlingsturnering året därpå var säsongens enda och TIF:s sista engagemang i grenen.

Trollhättans Lawntennisklubb, som bildades 1927, hade sin första klubb-tävling 1930. Till denna hade 18 herrar anmält sig. Följande säsong delades de aktiva in i en A- och en B-klass för herrar och en damklass.¹⁰¹⁾

1932 ansåg man sig vara redo att spela en klubbmatch. Alingsås TK svarade för motståndet, tog segern och därmed också första inteckningen i ett av direktören på Stadshotellet i Trollhättan, Erik Petersson, uppsatt vandringpris. Även mot Vänersborg blev det förlust senare på sommaren.

Klubbmästerskap i singel och dubbel för såväl herrar som damer samt mixed dubbel spelades från 1932.

Några av de främsta spelarna deltog i DM 1933, men fick lämna tävlingen i ett tidigt skede.

Tennisturneringen i Lyckorna utanför Ljungskile, lockade årligen spelare från TLTK.

I en tillbakablick på idrottssommaren 1935 skriver Göteborgsposten:

Tennis hör också till de grenar som samla allt större intresse. De båda banorna vid Hjulksvarvelund äro upptagna från morgon till kväll och tävlingsmatcherna samla alltid en stor och intresserad publik. Under året ha utkämpats stadsmatcher mot Vänersborg och Alingsås, vilka dock slutat med nederlag för vattenfallsstaden.

Då tennissporten här emellertid ännu är ung i förhållande till dessa båda städer, vore nederlagen ganska väntade, men lärdomarna föllo dock i god jordmån och nästa gång det gäller kanske utgången blir en annan.¹⁰²⁾

Att Alingsås alltid utgjorde ett svårt motstånd berodde till stor del på att de i sina led kunde räkna den senare så framgångsrike Lennart Bergelin.

Uddevalla, Skara, Åmål och Herrljunga var andra orter mot vilka klubbmatcher spelades.

Hösten 1939 deltog TLTK i Allsvenska Tennisserien division II, Västgötaserien, tillsammans med Alingsås TK, Borås LTK, IF Elfsborg och Kungsbacka TK. Eftersom samtliga matcher spelades inomhus under vintern, något som trollhättespelarna var ovana vid, hade de svårt att göra sig gällande.¹⁰³⁾

TLTK ville också bjuda sin publik på tennis av högsta klass. I december 1939 kom två av landets främsta tennisspelare, Schröder och Thorén, till Trollhättan för en uppvisningsmatch inför stor publik i Tingvallahallen.

Mästerskapstecken

Tabell 1. Av föreningarna erövrade mästerskapstecken, gren och år.

Distriktsmästerskap

Trollhättans Idrottsförening:

Simning 100 meter	1908
Simning 500 "	1908
Gång 5000 "	1908
Spjut	1908
Brottning	1908
Femkamp	1911
Simning 100 meter	1911
Simning 500 meter	1911
Atletik	1912
Atletik, press.	1912
Brottning	1912
Brottning	1913
Fotboll, juniorer	1925
Fotboll, juniorer	1926
Brottning, juniorer	1928
Bandy	1931
Cykel 50 kilometer	1931
" 100 "	1931
" 50 "	1932
" 100 "	1932

Trollhättans Simsällskap:

Simning, juniorer	1935
Simhopp	1937
Simhopp	1938
Simhopp, damer	1939
Simhopp	1939
Simning, 100 m rygg	1939
Simning, 400 m fritt	1939

Trollhättans Atletklubb:

Brottning	1931
Brottning	1931
Brottning	1931
Brottning	1933
Brottning	1934

Trollhättans Sportklubb:

Trestegshopp	1935
110 m häck, juniorer	1935
Stavhopp, juniorer	1938
110 m häck	1939
Stavhopp	1939

Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap:

Brottning	1928
-----------	------

IFK Trollhättan:

Fotboll, juniorer	1932
-------------------	------

Förbundsmästerskap i skytte**Trollhättans Skarpskytteförening:****Standartävlingar**

1898
1900
1901
1903
1905
1906
1914
1915
1920
1921
1925
1927
1931
1932
1935

Banskytte (Skolskytte)

1901
 1902
 1904
 1907
 1908
 1909
 1912
 1915
 1916
 1917
 1920
 1923
 1930
 1932
 1933
 1935
 1936
 1939

Fältskytte

1922
 1929
 1934
 1936

Västsvenska MästerskapIFK Trollhättan:

Boxning 1933

Boxning, juniorer 1933

Svenska MästerskapTrollhättans Atletklubb:

Brottning, juniorer 1934

Dessutom segrade Trollhättans Skarpskytteförening i Stockholms-Tidningens Riksskyttetävling 1937, vilken betraktades som ett inofficiellt svenskt mästerskap för lag.

Källor: Föreningsmaterial såsom protokoll, styrelse- verksamhets- och årsberättelser, jubileumskrifter och tidningsartiklar.

Totalt 39 distriktsmästerskap hemfördes av klubbarna i Trollhättan före 1940. Härtill kan läggas 37 förbundsmästerskap i skytte, 22 individuella och 15 i lag.

Det fanns således ingen klubb som kunde mäta sig med Skarpskytteföreningen, vad antalet mästerskap beträffar.

Inom idrotten i övrigt hade TIF med sina 20 DM-titlar, ensam tagit fler än alla de andra föreningarna tillsammans.

Simsällskapet tog totalt sju DM, TAK och TSK fem. SAIS och IFK hade ett vardera.

1908 erövrade TIF fem distriktsmästerskap, vilket var det största antal som någon klubb hemförde under ett år. Som god tvåa kom TSS, med fyra segrar 1939, följd av Atletklubben med tre 1931.

TIF hade, som den dominerande flergrensföreningen, en rik variation av segrar. Inte mindre än åtta olika idrotter fanns representerade, bland dem två lagsporter, fotboll och bandy.

På friidrottssidan var Sportklubben med sina fem mästerskap stadens ledande inom denna genre.

12 av TIF:s mästerskap erövrades under dess första verksamhetsperiod, som omfattade knappt tio år. Det stora antalet segrar under denna tid får ses mot bakgrund av dels idrottens relativt begränsade utbredning och deltagarantal, men också såsom ett bevis på att föreningen tidigt lyckades organisera sin verksamhet och få fram duktiga idrottsmän och ledare.

Juniorfotbollen var framgångsrik i slutet av 1920- och början av 1930-talet, då tre distriktsmästerskap hamnade i staden. Föreningarna, TIF och IFK, lyckades inte följa upp dessa framgångar, vilket seniorfotbollens serier vittnar om.

IFK kunde ståta med två västsvenska mästare i boxning 1933. Den ena titeln togs i samband med att föreningen stod som värd för seniorarrangemangen, medan den andra erövrades vid juniortävlingarna i Göteborg.

Trollhättans Atletklubb, vilken framstod som en av Västergötlands främsta brottarklubbar i början av 1930-talet, var den enda föreningen med en svensk mästare i sina led. 1934 tog Yngve Antonsson en juniortitel i brottning.

Genom sin seger i Stockholms-Tidningens Riksskyttetävling 1937, blev Skarpskytteföreningens lag inofficiella svenska mästare.

Tävlingsarrangemang

Tabell 2. Mästerskapstävlingar som arrangerats av föreningarna i Trollhättan.

Distriktsmästerskap

Trollhättans Idrottsförening:

Atletik 1908

Atletik 1912

Brottning, juniorer 1928

Allmän idrott 1935

Trollhättans IF/Trollhättans SK:

Orientering 1939

Skoftebyns AIS/Trollhättans AK:

Brottning 1932

Trollhättans Roddsällskap:

Rodd 1934

Trollhättans Simsällskap:

Simning, juniorer 1935

Simning 1938

Västsvenska Mästerskap

IFK Trollhättan:

Boxning 1933

Svenska Mästerskap

SMK Trollhättan:

Speedway 1937

Källor: Föreningsmaterial såsom protokoll, styrelse- verksamhets- och årsberättelser, jubileumsskrifter och tidningsartiklar.

Sex föreningar på orten, TIF, TSK, SAIS, TAK, TRS och TSS, har stått för DM-arrangemang. Två tävlingar har genomförts som ett samarbetsprojekt. TIF och TSS fick förtroendet att svara för mer än ett DM. TIF arrangerade fyra och TSS två.

1908 anordnade TIF distriktets första mästerskap i atletik och brottning. Periodens sista DM-tävling stod TIF och TSK samfällt för. Det var 1939, då orienteringsmästerskapen hade förlagts till Trollhättan.

Sex av de totalt åtta distriktsmästerskap som avgjorts i staden, arrangerades under 1930-talet, de två övriga under TIF:s första verksamhetsperiod.

Idrottsföreningen Kamraterna, som inte fanns med bland de DM-ansvariga, fick istället uppdraget att stå som värd för Västsvenska Mästerskapen i boxning 1933, då denna sport stod på sin höjdpunkt i föreningen. Endast vid ett tillfälle före 1940, har svenska mästerskapstävlingar förlagts till Trollhättan. Det var 1937, då Motorklubben i samband med sitt tioårsjubileum, ansvarade för SM-tävlingarna i speedway.

Sammanfattning

Då idrotten fått en fast organisation och skapat gemensamma regler inleddes mästerskapstävlingar på olika nivåer. Flera idrottsgrenar, bland dem, atletik, allmän idrott, brottning, fotboll och tennis arrangerade sina SM-tävlingar redan i slutet av 1800-talet.

Värdet av tävlingsidrott ifrågasattes emellertid av medicinsk expertis, men också från idrottsrörelsens egna led höjdes kritiska röster mot det som betraktades som överdrifter. Viktor Balck, som var av en annan uppfattning, såg tävlingsinslaget som en förutsättning för idrottens överlevnad och en väg att främja den personliga utvecklingen.

I Trollhättan var fotboll och bandy de mest tävlingsfrekventa idrottsgrenarna. 13 föreningar hade fotboll på programmet och 11 hade bandy.

TIF var först med båda verksamheterna. Alla fotbolls- och bandyföreningarna var verksamma under 1930-talet. Sju av stadens bandyklubbar bildade Västra Älvsborgs-serien 1937.

Seriesystemet, som infördes och utvecklades under mellankrigstiden, blev en del av idrotten i Trollhättan 1924, då IFK:s fotbollslag spelade i Västergötland-Göteborgsserien. Året därpå följde TIF efter. 1928 fick TIF ännu en idrott i seriesammanhang. Denna gång var det brottarna som tävlade i Västsvenska serien.

Bandy, tennis och kanot deltog alla i serieverksamhet under 1930-talet.

Trollhätteidrotten har varit framgångsrik i mästerskapssammanhang.

I särklass stod Skytteföreningen med 37 förbundsmästerskap. Inom övrig idrott var TIF framgångsrikast med fler mästerskapstitlar än alla de övriga föreningarna tillsammans. IFK har tagit två västsvenska mästerskap i boxning. TAK var den enda förening som lyckade hemföra ett SM-tecken före 1940. Skytteföreningen blev genom sin seger i Stockholms-Tidningens Riksskyttetävling 1937 inofficiella svenska mästare.

Ett stort antal mästerskapstävlingar har arrangerats i Trollhättan

Sju föreningar har stått för DM-arrangemang, nämligen TIF, TSK, SAIS, TAK, TRS och TSS. Två tävlingar har genomförts som ett samarbetsprojekt.

1908 anordnade TIF distriktets första mästerskap i atletik och brottning.

Fem av totalt sju distriktsmästerskap arrangerades under 1930-talet.

Idrottsföreningen Kamraterna, stod som värd för Västsvenska Mästerskapen i boxning 1933. Endast vid ett tillfälle före 1940, har en SM-tävling förlagts till Trollhättan. Det var 1937, då Motorklubben i samband med sitt tioårsjubileum, svarade för SM-tävlingarna i speedway.

1892 deltog skyttar från orten i tävlingar i Norge och därmed inleddes Trollhättan i den internationella idrotten. Stadens första internationella fotbollsmatch spelades 1925, då danska Aalborgs Boldspilsklub mötte TIF.

Året därpå gjorde TIF:s lag sin första utlandsresa och spelade två matcher mot Vraa IF.

Riktigt långväga gäster hade Trollhättan 1927, då ett amerikansk fotbollslag, Viking AC, besegrade TIF med 5-1.

Cyklisterna från TIF deltog i Haldens CK:s tävlingar 1931, med seger på 70 km. För boxningens del var det internationella tävlingar första gången 1932, då Haldens BK gästade staden.

Ett något annorlunda internationellt inslag stod IFK för. Under 1938 och 1939 var två argentinare, utsända som kontrollingenjörer från sitt hemland till NOHAB, starkt engagerade som tränare och lagledare för föreningens fotboll. Kanske var det denna impuls utifrån, som låg bakom Kamraternas senare framgångar.

Kapitel 5

Kvinnlig idrott

Syfte

Detta avsnitt syftar till att beskriva kvinnornas situation inom idrotten i Trollhättan fram till 1940. Denna i sin tur har bestämts av ett flertal faktorer, bl.a kvinnans ställning i samhället, Riksidrottsförbundets syn på kvinnlig idrott och lokala förhållanden. Avsnittet inleds därför med en kort redogörelse av några för kvinnan viktiga samhällsförändringar. Därefter följer en koncentrerad sammanställning av den kvinnliga idrottens framväxt i ett nationellt perspektiv. Denna bakgrund, som utgör ram för mitt eget studieobjekt, är baserad på litteraturstudier av svensk forskning om dels kvinnans situation i allmänhet, men framför allt om hennes involvering i idrott, under den för min studie aktuella tidsperioden.

Bakgrund

Några för kvinnan viktiga samhällsförändringar

Samhällsutvecklingen och den kvinnoosyn som varit rådande under olika perioder har utgjort ramen för kvinnans villkor i och utanför hemmet och därmed också inom idrotten.

Kvinnorörelserna har sedan decennierna kring sekelskiftet via olika kanaler pekat på orättvisorna i samhället och krävt förändringar. De har emellertid haft en lång väg att vandra. Varje socialt skikt satte, utifrån det kulturella arvet och traditionen, gränserna för kvinnans möjligheter. Den idealiserande bilden av kvinnan, med sin identitet förankrad i moders- och husmodersrollen, var särskilt tydlig i sekelskiftets borgerliga medelklassfamiljer. Denna period, vilken betraktas som en brytningstid såväl allmän- som kvinnopolitiskt och som i dessa sammanhang brukar benämnas emancipationsperioden, har belysts av bl.a. Gunnar Qvist¹⁾ och Gunhild Kyle.²⁾

Kyles efterträdare på professuren i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet, Yvonne Hirdman, har beskrivit den socialistiska hemmafrun,³⁾ men också kvinnorörelsen i ett bredare perspektiv.⁴⁾

Den första generationen feminister var huvudsakligen män. Bland dem finner man Emil Key, L J Hjerta och S A Hedlund.

Mycket långsamt har kvinnorna flyttat fram sina positioner. 1845 fick de lika arvsrätt och 1858 blev ogift kvinna myndig vid 25-års ålder. Som gift stod hon under mannens förmyndarskap. 1862 fick de kommunal rösträtt, vilken de emellertid i ringa utsträckning utnyttjade. De första rent kvinnliga föreningarna i vårt land utanför idrotten, Fredrika Bremerförbundet i Stockholm och Göteborgs Kvinnoförening, vilka bildades 1884, hade som ett av sina främsta mål att verka för ökat kvinnligt deltagande i de kommunala

valen.

1901 fick kvinnorna rätt till fyra veckors obetald ledighet i samband med barnafödande.

Ett stort steg mot formell jämställdhet togs 1919, då kvinnorna fick rösträtt och blev valbara till riksdagen. Två år senare valdes Kerstin Hesselgren som den första kvinnan in i riksdagen. Samma år fick vi en ny giftermålsbalk som gjorde gift kvinna myndig vid 21-års ålder.

Den feministiska rösträttsrörelsen förlorade efter reformens genomförande sina ideologiska och politiska visioner, och kvinnorna försvann alltmer som politisk kraft. Visserligen bildades kvinnoförbund i anslutning till alla riksdagspartierna utom SKP, men kvinnorna underordnade sig där den manliga partipolitiken och miste därigenom det överbyggande gemensamma kvinnliga perspektivet.

Hushållsarbete var av tradition en kvinnlig syssla och motsvarighet till mannens förvärvsarbete. Det var i hemmet hon fyllde sin uppgift som maka och mor, fick uppskattning och förvärvade prestige.

På 1920-talet började det Socialdemokratiska Kvinnoförbundet en kamp för ekonomisk frigörelse. Genom förvärvsarbete utanför hemmet skulle detta uppnås. Inom såväl förbundet som partiet fanns det emellertid grupper som var av en annan åsikt. Socialismen skulle byggas med hemmet som grund och därför behövdes kvinnan hemma. Att byta hemarbete mot förvärvsarbete var att ställa sig utanför sin egentliga livsuppgift. Genom att istället höja mannens lön kunde kvinnan stanna hemma, menade dessa.

Inför valet 1924 tonades motsättningarna ner och partiet gick till val under parollen: "Med socialdemokratin för hemmets bestånd."

Genom en idealisering av husmodersrollen skulle kvinnorna åter förpassas till hemmet.

Kvinnoförbundets radikaler fortsatte emellertid kampen för ekonomiskt oberoende. Under 1930-talet, med perioder av stor arbetslöshet, kom kvinnornas rätt till förvärvsarbete åter i fokus.

Grupper inom SAP framförde krav på att partiet skulle agera mot kvinnor på arbetsmarknaden och istället överlåta arbetstillfällena till männen.

De kvinnor som yrkesarbetade var i princip dubbelarbetande. Av en enkät som tidskriften Morgonbris, Socialdemokratiska Kvinnoförbundets organ, genomförde bland landets husmödrar 1932, framgick att de flesta aldrig, eller ytterst sällan, hade mer än en eller två vilodagar per år.⁵⁾ Den gifta, förvärvsarbetande kvinnans fritid var således starkt begränsad.

Den ogifta kvinnan däremot borde ju rimligen ha tid över för fritidsaktiviteter av olika slag, t.ex. idrott. Verksamheten, som vid denna tid i hög grad utövades på männens villkor, låg emellertid utanför det kvinnliga kulturreviret.

Utifrån en traditionell kvinnoidentitet gav idrotten en bristande överensstämmelse mellan erfarenhet och kulturell förväntan. De kvinnor, som ändå tog steget in i idrottens värld, och därmed översteg de gränser som traditionen utstakat, såg kanske detta som en slags frigörelse och skapandet av en egen identitet.

Den kvinnliga idrottens utveckling i ett nationellt perspektiv

Den kvinnliga idrotten har i likhet med den manliga sina rötter i gymnastiken.⁶⁾ Visserligen bildades simklubbar mycket tidigt i vårt land, men dessa var mera inriktade mot simundervisning än tävlingsverksamhet. Den första, Uppsala Simsällskap, startade sin verksamhet redan 1796 och betraktas som en av världens äldsta.⁷⁾

Per Henrik Lings son Hjalmar, som under största delen av sitt liv var knuten till GCI, framstod vid mitten av 1800-talet som den kvinnliga gymnastikens främste företrädare.⁸⁾

Den första kvinnliga gymnastikföreningen i vårt land, Sköldmön i Göteborg, bildades 1882 och under 1880-talet växte den frivilliga kvinnliga gymnastiken fram. En kontroversiell fråga vid denna tid var gymnastikdräkten, som inte ansågs tillräckligt skylande. Då kvinnliga gymnaster i slutet av 1880-talet för första gången hade uppvisning hölls denna därför inför enbart kvinnlig publik.⁹⁾

Den manliga gymnastiken stod som förebild och till en början var det också män som utformade övningarna och ledde damgymnastiken. Först kring sekelskiftet fick kvinnliga ledare möjlighet att ge verksamheten en kvinnlig prägel. Gymnastikdirektörerna Elli Björkstén och Elin Falk gjorde betydande insatser i detta arbete.¹⁰⁾

Vid OS i Stockholm 1912 ledde Björkstén en trupp bestående av 24 flickor från Helsingfors Gymnastikförening för Fruntimmer, vilken med sin rytmiskt präglade uppvisning hänförde publiken. Många anser att detta var den kvinnliga gymnastikens genombrott i vårt land. Antalet kvinnliga gymnaster ökade också kraftigt under de följande decennierna som Olofsson visar.¹¹⁾

Mot slutet av 1800-talet blev grenarna flera och den kvinnliga tävlingsidrotten började ta form. Tennis, simning, simhopp och allmän idrott blev nya tävlingsformer för damerna. Inom tennis, som var en sport främst för de högre samhällsklasserna, fick kvinnor tidigt ledarfunktioner. En av de mera kända, Märta Adlerstråhle, som bl.a. tog brons i grenen i OS 1908, var styrelseledamot i KLTK.¹²⁾

Det sena 1800-talets ledande idrottsideologer, av vilka två skall nämnas här, var ifråga om synen på kvinnlig idrott starkt präglade av manssamhällets värderingar.

Gustav Nyblaeus ansåg att kvinnans krafter främst skulle tagas i anspråk för omsorg om familjen och de dagliga sysslorna i hemmet. Kroppsövningar skulle, om det var nödvändigt, utövas på ett för kvinnan passande sätt, varvid särskilt dans framhölls, men också ridning, segling och rodd kunde komma ifråga.¹³⁾

Fritihof Holmgren såg till en början inte idrotten som en kvinnlig verksamhet. Hon borde istället tidigt bli medveten om att: *.....i hennes sköte slumrar vårt slagtes framtid.*¹⁴⁾ Holmgrens syn på kvinnlig idrott var till stor del en fråga om relationer mellan könen och han lånade ofta exempel från djurens värld då han framförde sina åsikter. De egenskaper som idrotten ansågs utveckla,

t.ex. viljestyrka mod och självbehärskning, måste betraktas som typiskt manliga.¹⁵⁾

Holmgren ändrade senare helt uppfattning i frågan och menade:

Hon är den kommande generationens moder och uppfostraninna, och hennes kroppsliga utveckling i sund och naturlig riktning är långt viktigare än mannens.¹⁶⁾

Från främst England, men också från kontinenten, kom influenser till fria idrotter av olika slag. Stor betydelse för utvecklingen av dessa fick bl.a. läroverksläraren J W Åkermark från Göteborg. Han hade under en resa till Berlin 1894, studerat s.k. pedagogiska lekar och 1895 startade han en utbildning av lekledare på Nääs i Västergötland. Också vid Göteborgs tre allmänna läroverk och senare även vid stadens folkskolor anordnades lekledarkurser. De flesta deltagarna var folkskollärare från olika håll i landet, som med sina nyvunna kunskaper kom att göra banbrytande insatser dels för skolidrottens utveckling, men också för idrottens geografiska spridning.

Åkermark ledde till en början själv kurserna på Nääs. Ur dessa föddes 1897 Sällskapet för Friluftsslekar i Göteborg. För att främja intresset lånade föreningen gratis ut lek- och idrottsmateriel, ordnade med instruktörer och medverkade till iordningställandet av idrottsplaner, bl.a. Heden i Göteborg.

Enligt Sällskapets stadgar skulle alla samhällsklasser få möjligheter att utöva idrott och därför var folkskolebarn och vuxna ur arbetarklassen de främsta målgrupperna. Också i Stockholm och Malmö bildades liknande organisationer. Dessa kom att få stor betydelse för spridandet av idrotten, inte minst bland flickor.¹⁷⁾

Efter RF:s bildande 1903, som skedde utan kvinnlig medverkan, kom den kvinnliga idrottens utveckling inom såväl special- och distriktsförbundens, som de lokala föreningarnas verksamhet, att styras av de beslut som fattades av riksidrottsmötet och riksidrottsstyrelsen.

Kvinnlig idrott debatterades endast vid ett fåtal tillfällen inom RF.¹⁸⁾

Den första diskussionen gällde frågan om ett kvinnligt idrottsmärke.

1907 hade ett manligt sådant instiftats för att, som det hette, *locka till allsidigt utövande av idrott*.¹⁹⁾ Initiativtagaren till detta, Emil Löfvenius från Norrköping, föreslog att även den kvinnliga idrotten skulle få sitt idrottsmärke. Hans förslag fick emellertid inget gehör.

Genom tidningen Iduns redaktör, sportjournalisten Erik Pallin, väcktes åter frågan 1911. RF:s förvaltningsutskott var i princip för ett kvinnligt idrottsmärke men föreslog en utredning.

Utredningens förslag mottogs positivt av företädare för såväl medicin och fysiologi, som av kvinnorna själva. Svenska Idrottsförbundets verkställande utskott, som ställde sig tveksam inte bara till ett kvinnligt idrottsmärke utan till den kvinnliga allmänna idrottsrörelsen överhuvudtaget, avstyrkte emellertid. Oenigheten gällde framför allt vilka prov som skulle ingå i märkestagningen.²⁰⁾

Doktor K A Fries, ledamot av RF:s förvaltningsutskott, sällade sig till motståndarna och menade:

Det är icke för ro skull, som lagar om kvinnors utestängande från visst ansträngande arbete stiftats och stiftas en sådan lag, ehuru ännu oskriven, är förvisso den som förbjuder henne att i det idrottsliga arbetet söka jämställa sig med mannen. Till vad som ovan sagts kommer sedan sakens rent estetiska sida. För den som en gång på löparbanan sett den idrottsklädda kvinnan i 20-30-årsåldern står det genast klart, att var hon för övrigt må höra hemma, icke är det där.²¹⁾

Några år senare, efter flera remissomgångar och bordläggningar, ansågs tiden mogen för ett avgörande. Trots att flera av de stora specialförbunden helt eller delvis avstyrkte det slutgiltiga förslaget, fattades 1916 beslut om instiftandet av ett kvinnligt idrottsmärke.²²⁾

Attityden till kvinnligt tävlande förändrades inte mycket under de år som följde. Då liggande start diskuterades i ÖS 1922, ansåg Einar Nerman:

Det spelar väl inte så stor roll, att flickorna får lära sig att starta i den för idrottsmännen utprovade startställningen. Meningen är väl, att flickorna skola lära sig springa, så att de kunna hinna upp en spårvagn t.ex., men inte skall det vara nödvändigt, att de, innan de sätta igång, krypa ner och intaga denna ställning för liggande start.²³⁾

Uttalandet speglar uppfattningen om att idrotten inte tjänade samma syfte för kvinnor som för män.

En annan fråga som vållade debatt var utdelningen av RF:s förtjänsttecken till en kvinna 1933. Diskussionen gällde då främst om det var förenligt med statuterna att tilldela kvinnor denna utmärkelse.²⁴⁾

Då skolungdomens hösttävlingar i Stockholm inleddes 1911, fick enbart pojkar delta, men från 1913 deltog även flickor. Grenarna för dessa var löpning 60 meter och längdhopp.²⁵⁾

I 1919-års undervisningsplan för folkskolan befastes gymnastikens ställning. I de allmänna målen betonades vikten av sunda och allsidiga kroppsövningar enligt det Lingska systemet.

Elin Falk, som omnämns ovan, var en av de drivande krafterna bakom kravet på att skolans gymnastikundervisning skulle utökas till att omfatta även lek och idrott. Som skolinspektör vid Stockholms folkskolor under åren 1909-1932 arbetade hon målmedvetet för detta.²⁶⁾

Ett annat namn som är intimt förknippat med den kvinnliga idrottens utveckling i vårt land är Einar Lilie, rektor vid Göteborgs kommunala mellanskola. Lilie var initiativtagare till Göteborgs Kvinnliga Idrottsklubb och låg också bakom bildandet av Sveriges Kvinnliga Idrottsförbund i september 1925, vars ordförande han var under åren 1925-1927. Förbundets tillkomst öppnade vägen för anslutning till det Internationella Kvinnliga Friidrottsförbundet, FSFI, vilket i sin tur var ett av villkoren för svenskt deltagande i internationella tävlingar.

Sex dagar efter Idrottsförbundets bildande, arrangerades de Första Interna-

tionella Kvinnliga Idrottsspelen på Slottsskogsvallen i Göteborg. Året därpå var det dags för de Andra Internationella Kvinnliga Idrottsspelen i samma stad. Flickor från åtta nationer deltog, fem världsrekord sattes och omkring 20000 personer kom för att se spelen, som blev en succé. Lilie ansvarade för dessa båda arrangemang.²⁷⁾ Spelen fick många av damidrottens kritiker att ändra uppfattning, bland dem signaturen Alex i GHT, som skriver:

Årade idrottsdamer!

Vi ber att få kapitulera. Vi har hittills stått i hög grad skeptiska inför Eder idrottsliga veksamhet, och ansett köksförklädet för en långt skönare prydnad än någon löparbyx.

Denna ståndpunkt, det ber vi få säga Eder, mina damer, hör sedan gårdagen till det förflutna. Ty vi voro på Vallen igår, och vi kom, såg och kapitulerade.

Tidningen fortsätter:

Pratet om att idrotten skulle lända kvinnligheten till förfång är bara lömskt förtal. En flicka är en flicka, om hon befinner sig på 150 cm. höjd flygande över en ribba, susar framåt med en fart av 10 yards i sekunden eller bräcker världsrekord i diskus. Ni voro så kvinnliga som helst allesammans trots prestationerna.²⁸⁾

En av deltagarna var Ruth Svedberg, som genom sina framgångar på idrottsbanan och som instruktör, kom att betyda mycket för den kvinnliga idrotten. Hon erövrade sammanlagt 21 SM-tecken i sex olika grenar och kvalificerade sig dessutom till fyra världsmästerskap. Vid de olympiska spelen i Amsterdam 1928, då kvinnlig friidrott för första gången fanns med på programmet, tog hon brons i diskus.²⁹⁾

Sveriges Kvinnliga Idrottsförbund stod också bakom de första SM-tävlingarna i allmän idrott för damer 1927, som var förlagda till Lidköping.

Året därpå, då arrangemangen övertagits av Svenska Idrottsförbundet, uppenbarade sig nya problem. Mästerskapstecknet, som avbildade en naken idrottsman och som tilldelades de manliga segrarna, ansågs inte lämpligt att utdelas till en kvinna. Den verkliga anledningen var emellertid inte moralisk utan:

.....att det är så olika kvalifikationer som fordras, när det gäller tävlan om dessa mästerskapstecken, att kvinnorna inte borde ha tillgång till det manliga mästerskapstecknet.³⁰⁾

Orden kommer från Ernst Bredberg, ledamot i ÖS, och utgör argument i den debatt som föregick frågan om utformandet av ett kvinnligt SM-tecken. Tretton år senare, 1941, hade man diskuterat färdigt och ett speciellt mästerskapstecken för damer kunde delas ut.

Sedan Riksförbundet bildat en särskild kommitté för kvinnlig idrott, avvecklades Sveriges Kvinnliga Idrottsförbund. Lilie var ordförande i denna kommitté fram till 1934.³¹⁾

Trots organisationsförändringen kom damidrotten även under 1930-talet, som var en expansiv period för idrotten totalt sett, att inta en undanskymd plats. Johansson konstaterar:

.....uppenbart har idrottsrörelsens utveckling till en massrörelse inte berott på någon frammarsch av kvinnoidrotten.³²⁾

Eftersom RF först under 1970-talet började skilja på könen vid redovisningen av sina medlemmar, finns det inga exakta uppgifter om antalet kvinnor inom idrotten vid denna tid. Lindroths forskning visar att de kvinnliga idrottsföreningarna visserligen blev fler till antalet under mellankrigstiden, men ändå minskade sina relativa andelar.³³⁾

Kvinnornas ringa betydelse understryks också av deras representation i olika ledar- och beslutsfunktioner. I special- och distriktsförbundens styrelser utgjorde de, som Olofsson visar, en mycket liten del.³⁴⁾

Tabell 1. Andelen kvinnliga styrelseledamöter i special- och distriktsförbund, åren 1914-1939. Procent.

<u>År</u>	<u>SF</u>	<u>DF</u>
1914	3	0
1919	3	0
1924	3	1
1929	5	0
1934	5	0
1939	4	0

Källa: Olofsson, 1989, s. 54. Tabellen har beskurits på uppgifter efter 1939.

Den första kvinnliga ledamoten i RF, Inga Löwdin, invaldes 1951.³⁵⁾ Olofsson pekar också på det forskningsmässiga tomrum som finns beträffande den kvinnliga idrotten. I framför allt studier av den tidiga idrottsrörelsen nämns överhuvudtaget inte kvinnorna.³⁶⁾

Den ökade fritiden, som ofta anges som orsak till idrottens snabba utveckling under 1930-talet, kom i de flesta fall, enligt samma forskare, inte kvinnorna till del:

Den ökade fritid som anges som förutsättning/orsak till idrottens expansion gällde enbart männen, vilket kan förklara varför kvinnorna inte bidrog till att öka medlemsanslutningen. Snarast var det så att kvinnorna genom sitt hemarbete möjliggjorde männens fritid och deltagande i idrott. Med detta som bakgrund menar jag att karaktäristiken av idrottens utveckling till folkrörelse eller massrörelse under 1930-talet, är både missvisande och felaktig. Det adekvata uttrycket bör i stället vara mansrörelse.³⁷⁾

Det finns, konstaterar Olofsson vidare, inte något exempel i svensk idrottshistoria på att kvinnorna varit först med någon sport, som männen sedan gjort till sin.

Olfsson sammanfattar situationen med att konstatera:

Utvecklingen av den kvinnliga idrotten, främst tävlingsidrotten, torde därför ha skett inte tack vare, utan trots inställningen hos företrädarna för den organiserade idrottsrörelsen.³⁸⁾

Frågeställningar

Den kvinnliga idrotten i Trollhättan har under de senaste decennierna haft stora framgångar. 1969, då bågskyttesporten introducerade fältskytte som en ny gren i VM-sammanhang, blev Irma Danielsson från Trollhättan världsmästare. TIF:s damlag i fotboll spelade under några säsonger i början av 1980-talet i Allsvenskan, där en finalplats 1984 utgjorde höjdpunkten. Även i handboll har stadens damer låtit tala om sig.

I dag betraktas det således som självklart att även kvinnor ägnar sig åt idrott av olika slag, men hur var inställningen till och förutsättningarna för ett kvinnligt deltagande på orten före 1940?

Detta vill jag nu närmare undersöka och då framför allt få följande frågor belysta:

- När kom kvinnorna med i idrotten?
- Var det som aktiva på tävlingsbanan, i styrelse- eller funktionärsarbete som damerna först involverades i idrotten?
- Vilka grenar ägnade de sig åt?
- Hur utvecklades det kvinnliga idrottsengagemanget under perioden?
- Hur stor del av idrottsföreningarnas medlemmar i Trollhättan var kvinnor vid undersökningsperiodens slut 1939?

Den kvinnliga idrotten i Trollhättan

Allmän idrott

Intresset för allmän idrott bland damerna i Trollhättan var svalt. Trollhättans Sportklubb, TSK, var den enda förening som hade kvinnlig friidrott på programmet, men någon organiserad tävlingsverksamhet förekom inte. Det var som märkestagare damerna främst kom i kontakt med allmän idrott. Det första idrottsmärket erövrades av Carola Gustavsson sommaren 1933, samma år som hon blev TSK:s första kvinnliga medlem. Föreningen hade i maj 1933 bildat en damsektion, i vars styrelse två kvinnor ingick. Någon större framgång hade denna emellertid inte. I årsmötesprotokollet från 1936 står att läsa:

Av damsektionens berättelse framgick att medlemmarna huvudsakligen inriktat sig på träning och märkestagning. 2 st märken hade erövrats.³⁹⁾

Längre än så här avancerade inte friidrotten i staden och i klubbens jubileumsskrift heter det:

Ett visst motstånd mötte nog ivrarna för damidrotten och någon riktig fart blev det ej heller vad den fria idrotten beträffar.....Efter en tynande tillvaro slopades damsektionen, men prov för idrottsmärket avlades och 1938 startade vi en kvinnlig gymnastikavdelning. I övrigt var idrottsintresset lamt de närmaste åren.⁴⁰⁾

Vid den intervju jag gjort med en dam, som sedan slutet av 1920-talet varit aktiv inom främst gymnastik, ställde jag bl.a. frågan:

-Ägnade du dig åt någon annan idrott än gymnastik?

-Inte om du menar tävlingsidrott. Jag tog idrottsmärket några år, det var allt. Simning funderade jag väl lite på, men det var för kallt i vattnet i älven för att ligga och träna flera timmar i veckan. Sen fanns det visst orientering också men det var jag inte intresserad av.⁴¹⁾

Det var således mycket få kvinnor som ägnade sig åt allmän idrott. Jag vände mig därför till min sagesman inom TSK för att få frågan om bristen på kvinnligt engagemang belyst ur ett manligt perspektiv:

-Varför var det så svårt att locka stadens damer till allmän idrott?

-Jag vet inte. I Trollhättan fanns det ingen tradition inom kvinnlig friidrott, det tror jag var den främsta anledningen. Vi inom TSK försökte satsa på damidrott, men det blev aldrig någon fart på verksamheten, så sektionen lades ner efter några år.⁴²⁾

Trots att två kvinnor fanns med i damsektionen lyckades man inte få fart på verksamheten. Även om dessa fått gehör för sina synpunkter och ideér i

sektionsstyrelsen, var, förutom avsaknaden av tradition, också bristen på praktisk erfarenhet av kvinnligt idrott hos båda könen, en trolig orsak till misslyckandet. Att förvärva sådana kunskaper var inte lätt med tanke på avsaknaden av såväl lokalt som externt idrottsutbyte.

Gymnastik

I slutet av Trollhättans Idrottsförenings första verksamhetsperiod, då intresset för gymnastik bland männen var i avtagande, startade man 1915 en damavdelning i gymnastik:

Gymnastikövningar har bedrivits, men har tillslutningen härtill varit ytterst ringa. Höstterminen måste denna inställas med anledning av brist på deltagare. Under vårterminen däremot har föreningen anordnat gymnastikövningar för kvinnliga medlemmar och har dessa pågått regelbundet under stor tillslutning.⁴³⁾

Denna redogörelse är det första dokument som talar om aktiv kvinnlig idrottsmedverkan i Trollhättan. Det nämns ingenting om antalet deltagare. Medlemsförteckningen, som är mycket bristfällig, upptar heller inga kvinnor. Då föreningen återuppstod 1919, fortsatte man med damgymnastik, till en början under manlig ledning, innan gymnastikdirektör Ester Palmgren tog över.

I genomsnitt deltog 12 damer per övningstillfälle under året.⁴⁴⁾

Verksamheten fortsatte, men man ägnade inte damerna samma uppmärksamhet vad beträffar dokumentationen i fortsättningen:

Under säsongen 1922-1923 höll manliga avdelningen 44 övningar vilka bevistades av i medeltal 22 gymnaster. Damernas motsvarande siffror voro ungefär 50% mindre.⁴⁵⁾

De kvinnliga gymnasterna tycks inte i så stor utsträckning ha varit betalande medlemmar. Att det ändå fanns sådana framgår av ett brev till Västergötlands Idrottsförbund, där det omtalas att *cirka fem damer, alla medlemmar i TIF, deltog i en gymnastikledarkurs 1923.*⁴⁶⁾

Den kvinna jag intervjuade, gymnastikledare under 30 år och fortfarande aktiv gymnast, berättade:

Jag var 13 år då jag började med gymnastik. Det var 1926. Jag fick följa med min syster och jag var yngst i truppen. Ledaren hette Mait Bergman. Hon flyttade från stan sen. Det var framför allt den Lingska gymnastiken som gällde, med armar uppåt sträck, böjningar och tånjningar. Men det förekom också redskapsgymnastik. Vi gick balansgång på bom, hoppade bock och slog runt i ringar.

I slutet av 30-talet började vi gymnastisera till musik. Det var mest grammofon, men vi hade också en dam som kom dit och spelade piano. Vi tränade varje år för truppmärket. Det var spännande när vi bedömdes. Domarna kom oftast från Vänersborg. Sedan hade vi uppvisningar också. Det var frampå försommaren, då vi kunde vara utomhus. Det kom alltid mycket folk. De manliga gupperna hade sin uppvisning samtidigt. Vi

hade alltid ett gott samarbete med dem, och samma möjligheter till bra tider i gymnastiksalen. När Realskolan blev färdig ville inte rektorn där låta oss få tillgång till gymnasstiksalen. Den var för fin!! Vi fick hålla på och tjata länge innan det blev någon ändring. Sedan bildades det en samarbetskommitté och den tryckte på och ordnade lokalfrågan.⁴⁷⁾

Intervjun ger en intressant bild av gymnastikens utveckling från det fornbundna Lingska systemets övningar till de mera fria, rytmiskt präglade. Truppmärkesprov och uppvisningar utgjorde höjdpunkter och relationerna till den manliga verksamheten var i olika sammanhang positiv.

Trollhättans Sportklubb, TSK, startade med damgymnastik 1938. Detta medförde en kraftig ökning av antalet kvinnliga medlemmar, som steg från 8 till 37 1939.⁴⁸⁾

Vänder man blickarna mot Trollhättans grannstäder och ser på damgymnastiken där, intar Vänersborg en särställning. Redan 1887 bildades nämligen Wenersborgs Qvinnliga Gymnastikförening.

Gång

Då Trollhättans Idrottsförening i mars 1934 på nytt introducerade gångsporten i staden, fanns en klass också för damer. På den 10 km långa banan segrade Greta Johansson TIF, med tiden 1,09,4 tim. Hur många damer som deltog framgår inte.⁴⁹⁾ Med tanke på årstiden kan man sluta sig till att arrangemanget mera hade karaktär av motionsvandring än regelrätt tävlingsgång. Verksamheten fick sin fortsättning några gånger per år i vad som kallades "TIF:s milpropaganda," där dock damerna gick fem kilometer. TSK hade en deltagare med 1935.⁵⁰⁾

Kanot

Trots att Svenska Kanotförbundet bildades redan 1904, kom det att dröja ytterligare några decennier innan damerna kom med i verksamheten på allvar. 1934 fick de för första gången paddla om SM-tecknet. Distansen, som då var 1000 meter, ansågs av många vara för lång, och efter intensiva diskussioner kortades sträckan till 600 meter året därpå.⁵¹⁾

Trollhättans Kanotklubb, TKK, skiljer inte på könen i sina medlemsmatriklar. Av annat källmaterial framgår dock att damerna med framgång deltog i verksamheten. Vid serietävlingar i Trollhättan 1935, var en av klubbens flickor, Valborg Olsson, ytterst nära att besegra Lidköpings SM-tvåa och OS-kandidat, E. Svensson.⁵²⁾

Att de manliga kamraterna uppskattade damernas medverkan och beundrade deras träningsflit, framgår av den intervju jag gjorde med en man, som var aktiv i föreningen från 1934.

-Hur såg ni pojkar på damernas medverkan i sporten?

-Vi beundrade dem verkligen. Kanot är en tuff sport som kräver både styrka och uthållighet. Det gäller att träna hårt om man skall lyckas och det gjorde flickorna verkligen. Dom var nästan flitigare än vi. Speciellt Valborg Olsson var duktig. Hon hade en sån fin balans när hon paddlade.

-Var det många flickor som var aktiva i klubben?

- Nej, det var inte så många. Kunde det ha varit en fyra fem stycken, så var det inte fler.⁵³⁾

En förklaring till att så få damer var aktiva inom kanot kan vara sportens karaktär, av en "tuff" verksamhet, som krävde styrka och kondition. Detta var kanske inte något som lockade flickor på 1930-talet, då spänst, skönhet och grace skulle karaktärisera den kvinnliga idrotten.

Motorsport

SMK:s Trollhätteavdelning fick sin första kvinnliga medlem, Hulda Åström, den 1 juni 1928. Bakom ratten nådde hon redan första året stora framgångar genom segrar i Vänern runt och i en landsvägstävling. De följande tre åren upprepade hon bravaderna och vann dessutom en bilorientering 1929.

Sin största triumf firade hon i maj 1931, med segern i Göteborgs Vårpokaltävling.

Detta år fick klubben sin andra kvinnliga medlem, och ett år senare ännu en. I mitten av 1930-talet hade emellertid samtliga damer lämnat SMK.

1939 hade klubben 1 kvinnlig medlem.⁵⁴⁾

Orientering

Orientering blev relativt sent en sport för damer. Efter att från begynnelsen ha haft uteslutande militär förankring, började man strax efter sekelskiftet att ordna civila tävlingar för män. Först på 1920-talet kom kvinnorna med.

IFK Stockholm arrangerade den första damtävlingen 1926, med ett fåtal deltagare. I nattorientering, som så småningom också kom att bli en del av sporten, sprang flickorna två och två. Inte förrän 1941 var det dags för dam-SM och året därpå arrangerades de första distriktsmästerskapen för Västergötland.

1932 då sporten introducerades i staden av Trollhättans Roddsällskap och Hemvärdet, som gemensamt anordnade en tävling, deltog inga damer.

Från 1933 stod orientering också på TSK:s program, men intresset från de kvinnliga medlemmarnas sida var svalt. 1934 blev orientering en del av Kanotklubbens verksamhet, och året därpå deltog några av dess damer i enstaka tävlingar.

Gunvor Ström var enda deltagaren i en av Roddsällskapet arrangerad tävling vid Tysslanda 1935.⁵⁵⁾ Orientering i den form den vanligen bedrevs lockade således få av stadens damer. En träningstävling i nattorientering, med som det hette "skämtinslag," anordnad av TKK i februari 1937, samlade inte mindre än åtta damer, som sprang i par med en man.⁵⁶⁾

Det i detta sammanhang relativt stora antalet kvinnliga deltagare är anmärkningsvärt inte minst med tanke på den aktuella årstiden, då orientering vanligen inte bedrivs. En förklaring kan vara arrangemangets karaktär, en annan att det var kvinnor som tävlade tillsammans med sina män.

Under resterande delen av 1930-talet lyckades ingen av de orienteringsidkande klubbarna, trots regelbundet återkommande propagandatävlingar, aktivera damerna.

Simning

De första damtävlingarna i simning i vårt land arrangerades 1890 och 1910 var det SM-premiär. Vår första svenska mästarinna, Greta Johansson, var framgångsrik också vid OS i Stockholm 1912, där hon tog guld i simhopp.⁵⁷⁾ I augusti 1920 stod Trollhättans Idrottsförening som arrangör för en simtävling till vilken klubbarna i Vänersborg och Uddevalla var inbjudna. Vid detta tillfälle simmade damerna 100 meter lagkapp.

1922 var det premiär för individuella tävlingar. Vänersborgs Simklubb stod som arrangör, och av de två deltagande trollhätteflickorna lyckades Edit Wallin bäst med seger på 100 meter fritt och 200 meter bröstsim.⁵⁸⁾

Edit Wallin var med ett år i föreningens simsektion innan denna lades ned 1926.

Simsporten i staden återupptogs 1933, då en specialförening, Trollhättans Simsällskap, TSS, bildades. Simundervisning och märkestagning skulle grundlägga intresset. Redan första sommaren promoverades 13 kvinnliga kandidater och 4 magistrar.⁵⁹⁾

Sin första kvinnliga medlem fick Simsällskapet kort tid efter bildandet.

1936 hade siffran stigit till 26. Avsaknaden av ändamålsenlig tränings- och tävlingsplats i kombination med det mestadels kalla älvvattnet, dämpade emellertid intresset. 1939, då Märta Björnberg från TSS tog DM-titeln i raka hopp, fanns det endast tio kvinnliga medlemmar kvar.⁶⁰⁾

Dåliga yttre förhållanden torde således ha varit den främsta orsaken till att intresset för simning, efter de första årens entusiasm, avtog i slutet av 1930-talet.

Tennis

På våren 1927 hade planerna på att bilda en tennisklubb i Trollhättan kommit så långt att en interimsstyrelse utsågs. I denna ingick bl.a. en av initiativtagarna, Gertrud Mittag Leffler. Hon kom sedan att ha kvar sin plats i Trollhättans Lawntennisklubs styrelse under hela den period som min undersökning omfattar, d.v.s. fram till 1940. Gertrud Mittag Leffler var den enda kvinnan med ett sådant uppdrag bland stadens idrottsföreningar under denna tid.

Första året var två av tennisklubbens 20 medlemmar kvinnor.

Då man startade med klubb-tävlingar 1931, indelades de aktiva i olika klasser, varvid det beslöts att:

En tredje klass skulle kunna komma ifråga avsedd för damer.⁶¹⁾

1933, då kvinnornas antal stigit till 15, utgjorde dessa nära en tredjedel av klubbens 46 medlemmar. Den första damtävlingen spelades 1932, och året därpå representerades klubben av en dam i DM. Några större framgångar

nåddes inte, vare sig där eller i andra tävlingssammanhang. Distriktsmästerskap för Västergötland anordnades första gången 1925. I slutet av 1930-talet avtog intresset påtagligt och i en redogörelse för säsongen 1938 heter det:

På damsidan är det sämre beställt med tävlingstennisen.⁶²⁾

Vid utgången av 1939 var nio damer kvar. Därtill kan läggas 12 registrerade, men ej medlemsanslutna skolflickor.⁶³⁾ Trots ett minskat intresse för tävlingsspel, tycks verksamheten som sådan ha attraherat den yngre generationen.

Kommentar till medlemsbilden

Det kvinnliga inslaget i stadens idrottsliv har varierat över såväl tid som i val av idrottsaktivitet. Periodvis var den procentuella andelen kvinnor påfallande stor. Den första föreningsanslutna idrottsflickan var Elly Cederholm, som 1920 blev medlem i TIF. 1931 valdes hon in i vinteridrottssektionen.

Tabell 2. Föreningar med kvinnliga medlemmar.

Fören.	Bild. år	Förs.kv. medl.	Högsta ant.kv. medl. / år / %	Antal kv.medl. 1939 / %	Gren
TIF	1906 (-19)	1920	5 1923 2,3	1 0,5	Gymnastik
TLTK	1927	1927	15 1933 32,6	9 12,5	Tennis
SMK	1927	1928	3 1932 1,9	1 1,0	Motorsport
TSK	1930	1933	37 1939 31,6	37 31,6	Gymn./ Orient.
TSS	1933	1933	26 1936 33,6	10 16,6	Simsport
TKK	1934	1934	3 1934 20,0	i.u.	Kanotsport

Källa: Respektive förenings medlemsmatriklar.

Endast sex av de 13 idrottsklubbar som var verksamma på orten 1939 hade, eller hade haft, kvinnliga medlemmar. Bland de övriga föreningarna fanns några s.k. engrensföreningar, vars verksamhet var av en sådan art, att det var uteslutet för dåtidens kvinnor att ta del av denna, t.ex. brottning, boxning och tyngdlyftning.

Av de sex ovan nämnda föreningarnas sammanlagda medlemsantal utgjorde kvinnorna 1939 ca 10%, en anmärkningsvärt hög siffra om man jämför med den bild som Johanssons studie, baserad på en specialundersökning från 1948, ger:

...att det är få kvinnor som ansluter sig till idrottsrörelsen. Denna framstår därför i hög grad som en rörelse av män.⁶⁴⁾

Jag utgår då ifrån att han med sitt ordval, "få", menar betydligt färre än tio. Resultatet blir emellertid ett helt annat, om man ställer kvinnogruppen i relation till samtliga 13 föreningars medlemsantal. Då blir siffran ca 5% och

överensstämmer därmed också bättre med Johanssons slutsats.

Enligt denna uppgick antalet kvinnliga medlemmar i landet till 40592 fördelade på 1832 föreningar, av vilka 380 hade särskilda damsektioner.

Till Riksidrottsförbundet var samma år, 8553 föreningar med 670664 medlemmar anslutna. Utifrån dessa siffror var andelen kvinnor ca 6%.⁶⁵⁾ Det är intressant, men kanske inte helt korrekt, att relatera medlemssiffrorna för sex lokala föreningar, av vilka två inte tillhörde RF, till en nationell undersökning gjord nio år senare, men det ger ändå en uppfattning om förhållandet.

Populära grenar var gymnastik, simning och tennis, där damerna tidvis utgjorde mer än 30% av föreningarnas medlemsantal.

Trots att omkring tio procent av medlemmarna 1939, var kvinnor, var intresset för idrott bland stadens damer i avtagande vid denna tid.

Förklaringen härtill står naturligtvis att finna såväl inom som utanför idrottens värld och är både socialt som kulturellt betingad.

Bland föreningarna med kvinnliga medlemmar hade endast en, tennisklubben, kvinnlig representation i huvudstyrelsen. TLTK gav därmed i likhet med sin förbundsstyrelse, utrymme för kvinnliga värderingar och synpunkter på inriktningen.

Inom övriga föreningarna tycks kvinnorna ha fått stå tillbaka och verksamheten har där bedrivits helt på männens villkor. Som en följd härav kände kanske damerna att deras prestationer på tävlingsbanan värderades lägre och inte fick samma uppmärksamhet som männens. Detta kan ha varit en anledning till att så många lämnade idrotten eller överhuvudtaget inte började.

Med få undantag tycks inte tävlingsmomentet ha utgjort en lockelse för kvinnorna. Häri finner man möjligen också förklaringen till att så många damer drogs till TSK:s gymnastikavdelningar i slutet av 1930-talet. Det tyder på att det fanns ett uppdämt behov av en verksamhet som var fri från tävlingsinslag.

Den kvinna jag intervjuade, funderade över orsaken till det, enligt henne, dåliga idrottsintresset bland stadens damer, och gav svaret:

-Jag vet egentligen inte varför det var så, men det har alltid varit lite trögt här. Sedan hade ju kvinnorna fullt upp att göra med att sköta hemmet, så dom hade vare sig tid eller ork att ägna sig åt idrott. Det var inte många kvinnor som arbetade utanför hemmet. Det var mest tung industri här i stan och det var ju inget för fruntimmer. De ogifta flickorna hade sitt att stå i. Traditionen spelade säkert också stor roll i sammanhanget tror jag.⁶⁶⁾

Uttalandet pekar på flera, som jag anser, viktiga orsaker till att det *alltid varit lite trögt* inom damidrotten på orten. Den gifta kvinnans hemarbete gav inte utrymme för idrottslig verksamhet. De ogifta flickorna, som *hade sitt att stå i*, lockades inte av en fritidssysselsättning som i så stor utsträckning dominerades av män och dessutom saknade kvinnlig tradition i staden.

Sammanfattning

Kvinnans ställning i samhället, djupt liggande fördomar och den manliga dominansen inom idrottsrörelsen är faktorer som till stor del har varit avgörande för hennes engagemang inom idrotten. Kvinnans av tradition starka bindning till hemmet långt in på 1900-talet, har utgjort ett hinder för fritidssysselsättningar av detta slag.

I Trollhättan skulle det dröja till 1915 innan damerna kom med i idrottssamhang. Gymnastik var den idrott, som först och i störst utsträckning, lockade stadens damer. Det var TIF som var först med en damavdelning 1915. I avsaknad av tävlingsinslag hade gymnastik karaktär av ren motion, vilket tycks ha varit positivt för damerna. Verksamheten fick också förhållandevis tidigt en kvinnlig prägel.

Detta kan ha bidragit till att man fortsatte att vara aktiv under lång tid. Idrotten i övrigt var könsneutral, d.v.s. den tog inte hänsyn till kvinnornas fysiska förutsättningar, utan bedrevs och värderades utifrån manliga normer, vilket kan vara en orsak till de många avhoppen.

Förklaringen till den kvinnliga underrepresentationen bland stadens idrottsutövare står också till viss del att finna utanför idrottens värld.

En verksamhet, som sedan dess barndom inriktats, styrts och utövats på mäns villkor i en stad präglad av tung industri, har inte lämnat stort utrymme åt damerna på idrottsarenorna.

De tidiga gymnastikdeltagarna tycks inte ha varit registrerade medlemmar. Sin första dokumenterade kvinnliga medlem fick trollhätteidrotten 1920.

Damerna blev i en del fall medlemmar relativt snart efter föreningens bildande. Till en klubb, TLTK, var en kvinna med bland initiativtagarna.

Kvinnliga medlemmar återfanns under någon tid i sex av stadens 13 idrottsföreningar som bedrev verksamhet vid utgången av 1939.

Bortsett från ett fåtal idrottsmärkesprov, fick den fria idrotten aldrig något fäste i Trollhättan.

Populära sporter var simning och tennis, som också tidigt började utövas. Simning 1920 och tennis 1927.

Kvinnorna utgjorde tidvis mer än 30% av medlemskadem i TSS och TLTK. Över 30% nådde också TSK sedan föreningen startat med damgymnastik.

Av de sex föreningarna som hade kvinnliga medlemmar utgjorde deras sammanlagda andel omkring 10%. Räknet på samtliga 13 föreningar var kvinnornas andel ca 5% 1939.

Damer förekom i mycket liten utsträckning i ledar- och styrelsefunktioner. Endast en förening, TLTK, hade en kvinna med i huvudstyrelsen.

I bl.a. TIF och TSK fanns enstaka kvinnor med i sektionsstyrelser.

Medlemsbilden visar, med ett undantag, TSK, att idrottsintresset bland stadens damer var i starkt avtagande i slutet av 1930-talet.

Kapitel 6

Ekonomi

Syfte

Syftet med detta avsnitt är att försöka beskriva hur idrottsföreningarna i Trollhättan finansierade sin verksamhet. Tillvägagångssätten har varit många och skiftat från förening till förening. Gemensamt för dem alla är att de haft medlems- och entréavgifter samt lotterier som bas. Därtill kommer i varierande omfattning statliga och kommunala anslag, bidrag från företag och privatpersoner, lån etc.

Avsnittet har disponerats enligt följande:

Under den inledande rubriken Bakgrund, vars framställning främst baseras på litteraturstudier av forskning i ämnet, ger jag en redogörelse för statens hållning i ekonomiskt avseende till framförallt Idrottsrörelsen. Härvid kommer särskilt de debatter och beslut i regering och riksdag som ledde fram till ett generellt årligt idrottsanslag, att uppmärksammas. Bakgrunden innefattar också några viktiga händelser som fick återverkningar för statsanslagen fram till 1940. Därefter redovisas resultatet av den lokala studien, vad beträffar anslag av allmänna medel, lån, medlems- och entréavgifter, lotterier, fester och andra arrangemang samt bidrag från företag och privatpersoner.

Kapitlet avslutas med några exempel på social omtanke som flera föreningar visade medlemmar vilka av olika orsaker var i behov av ekonomiskt stöd.

Bakgrund

Idrottens ställning i samhället har till stor del varit avhänglig statens vilja att ekonomiskt stödja verksamheten. Vägen till ett generellt årligt bidrag har varit lång och kom att gå via öronmärkta engångsanslag.

Skytterörelsens ideologiska innehåll, som talar om ett stärkt nationalförsvar på folklig grund, betraktades av statsmakterna som så viktigt, att organisationen redan från grundandet kom i åtnjutande av allmänna medel.

Motorsporten å sin sida finansierade verksamheten helt på frivillig grund.

Skytterörelsen.

Rörelsens förhållande till staten reglerades till en början av bestämmelser utfärdade av Kungl. Maj:t den 18 mars 1861. Häri fastslogs bl.a. att varje skarp-skytteförening skulle lyda under, av Konungens Befallningshavande, KB, fastställda stadgar, samt stå under befäl av en av Kungl. Maj:t förordnad överbefälhavare.

Riksdagen beviljade 1862 skytterörelsen ett ordinarie anslag på 6000 riksdaler samt ytterligare 7500 riksdaler för inköp av gevär.

Det statliga bidraget, var bl.a. kopplat till antalet aktiva medlemmar, och kunde därför variera kraftigt. 1865 var detta 137250 riksdaler och 1876

50000 riksdaler. Under 1880-talet låg det årliga beloppet på 30000 riksdaler.

När Centralstyrelsen för Sveriges frivilliga skytteföreningar, CS, bildades i september 1889, fick rörelsen en stabil riksorganisation. Kungl. Maj:t fastslog att föreningar, för att komma i åtnjutande av fortsatt statligt stöd, måste underordna sig CS. Kungl. Maj:t förbehöll sig dessutom rätten att utse en eller flera av Centralstyrelsens 24 ledamöter, och skaffade sig härigenom ökad insyn i verksamheten.¹⁾

I samband med första världskrigets utbrott nådde statsbidraget för första gången upp till en miljon kronor.

1919 och 1920 tilldelades skytterörelsen 1626000 kronor för vardera året, den fram till 1940, högsta summan.²⁾

1920-talet och en stor del av 1930-talet får ses som en regretionsperiod för skyttet, då också anslagen var mycket små eller helt uteblev.

1937 innebar emellertid en vändpunkt. Den socialdemokratiska regeringen tilldelade då rörelsen 325000 kronor, vilket kommenterades av tidningen Arbetet på följande sätt:

Hela den förändrade inställning till försvaret, som åtföljt socialdemokratins frammarsch till ansvar och förpliktelser, har uppmjukat den gamla avvogheten mot skytterörelsen, vilken på många håll i landet har arbetare som aktiva deltagare.

Med det läge, som nu inträtt i försvarsfrågan, är det naturligt, att vårt parti tar en positiv ståndpunkt till en rörelse, som dock historiskt sett vuxit fram som en demokratisk företeelse och ursprungligen hade starkt släktttycke med idén om en verklig folkhär. Försvarsministern är att gratulera till det initiativ han tagit.³⁾

Motorsporten

Efter att utan framgång ha sökt i några motororganisationers arkiv efter uppgifter om statligt stöd till verksamheten, tog jag per telefon kontakt med Svenska Bilsportförbundets direktör, Gunnar Elmgren, för en intervju.

Efter att ha redogjort för såväl huvuddragen i min studie som dess omfattning i tid, ställde jag bl.a. följande fråga:

-Fick motorsportens organisationer statliga anslag under den aktuella perioden?

-Nej, verksamheten finansierades helt på frivillig väg. Eftersom jag själv är mycket intresserad av idrottshistoria och då naturligtvis främst mitt eget förbunds, har jag studerat denna ingående. Organisationen hade turen att ha goda mecenater vilket ju var en förutsättning för att kunna verka. En av de främsta vid den tiden var Clarence von Rosen, som var mycket förmögen. Han byggde ett palats åt sig själv, gav varje barn ett slott, och därtill stora summor till motorsporten. Trots avsaknaden av statliga anslag tycks sporten ha klarat sig bra. Det

kostade naturligtvis en hel del att tävla, men hade man råd med att ha bil så hade man nog också råd att stå för dessa kostnader.⁴⁾

Idrottsrörelsen

Av Lindroths forskning framgår att Svenska Gymnastikförbundet var den första idrottsorganisation som erhöll medel från staten.⁵⁾

Året var 1877 och staten bidrog med 1200 kronor för att täcka förluster som uppstått i samband med en resa till Belgien. Samma förbund återkom 1889 med en ny framställan, nu på 1900 kronor. Ansökan som var ställd direkt till Kungl. Maj:t avsåg ett svenskt deltagande i en gymnastikuppvisning i Paris. Några pengar beviljades inte.

Ett indirekt stöd fick idrotten från 1888, då Kungl. Maj:t tilldelade Viktor Balck ett årligt anslag på till en början 500 kronor för utgivning av Tidning för Idrott. Också den år 1900 startade tidskriften Nordiskt Idrottslif erhöll årliga bidrag. 1897 bildades Sveriges Centralförening för idrottens främjande, CF.

Organisationen, vars främsta syfte var att ekonomiskt stödja idrotten, erhöll 1898 2000 kronor från Kungl. Maj:t, avsedda att användas för svenska föreningsars deltagande i en stor internationell gymnastik- och idrottsfest i Köpenhamn.

Två år senare, i samband med de olympiska spelen i Paris, beräknade CF kostnaderna för ett svenskt deltagande till 25000 kronor, varav man sökte 12000 kronor av allmänna medel. En svensk medverkan sågs som en nationell manifestation och en god propaganda för den lingska gymnastiken varför anslaget beviljades.

I december 1900 ansökte Centralföreningen för första gången om ett generellt årligt statsanslag. 10000 kronor äskades för 1901 och CF återkom senare med en begäran om 20000 kronor för 1903.

Åberopande idrottens hälsofrämjande och stärkande betydelse för främst städernas ungdomar, föreslog regeringen 1902-års riksdag att bevilja idrotten 10000 kronor. Statsutskottet avstyrkte emellertid och pekade på andra vägar att finansiera verksamheten, t.ex. genom frivilliga bidrag. Också i riksdagens båda kamrar föll förslaget, i första kammaren med endast en rösts övervikt.

Johanssons forskning ger en bild av riksdagens behandling av ärendet och stämningar i kamrarna. Voteringen föregicks inte av någon omfattande debatt. Fyra ledamöter talade i Första kammaren och endast två i Andra kammaren. Få riksdagsmän hade någon bindning till idrotten och i debatten var det ingen talare som åberopade sitt engagemang i rörelsen. Synen på idrotten bland de folkvalda var inte partiskiljande utan gick främst mellan städernas och landsbygdens representanter. Sitt starkaste stöd hade idrotten bland stadsrepresentanterna från de högre samhällsskikten. Dessa framhöll nyttan av idrott för städernas ungdom, dels som en väg att stärka kroppen inför den militära utbildningen och dels som ett harmlöst tidsfördriv. Motståndarna menade att anslagen inte skulle komma landsbygden till del och att det inte ankom på staten att understödja tidsfördriv. De såg också en fara i att om idrotten fick en spridning utanför städerna, kunde den locka ungdomen från arbete. Dessa uppfattningar har till stor del sin förklaring i att

idrotten vid denna tid ännu inte i någon större omfattning fått fäste utanför städerna.⁶⁾

Även 1903-års riksdag avlog, om än med knapp marginal, regeringens förslag att tilldela CF 10000 kronor. Kungl Maj:t beviljade dock under året flera engångsanslag på 3000-5000 kronor, bl.a. för medverkan i en norsk motsvarighet till Nordiska spelen. Ett annat anslag var avsett för den Allmänna svenska gymnastik- och idrottsfesten i Stockholm, och var det första som tilldelats ett större inhemskt evenemang. Detta får, som Lindroth konstaterar, ses som ett uttryck för att anslagsviljan ökat något.⁷⁾

1905 ansökte CF och RF gemensamt om 40000 kronor för 1906, som skulle delas lika mellan organisationerna. Ansökan var undertecknad av de båda förbundens respektive ordföranden, kronprins Gustaf och prins Gustaf Adolf. Regeringen sänkte beloppet till hälften och statsutskottet prutade ytterligare 5000 kronor. Två ledamöter i detta reserverade sig mot beslutet. Den ene, J.A. Sjöo från Konga härad, menade:

Den som vill ta motion kan gå i en vedbod och hugga och såga ved, kan gå i en trädgård och gräva o.d., som är nyttigt icke endast för kroppen utan också i ekonomiskt hänseende.⁸⁾

Första kammaren, som också i kultur- och försvarsfrågor intog en generösare hållning, röstade för anslaget, men i den gemensamma voteringen yrkades avslag och idrottsrörelsen förblev utan statsbidrag.

CF försökte nu istället att via ett statligt lotteri få pengar till idrotten.

I hård konkurrens med andra kulturella verksamheter beviljade Kungl.Maj:t i februari 1908 idrotten ett sådant. Lotteriets löptid bestämdes till utgången av 1912 och skulle omfatta åtta dragningar. Senare beviljades två extra dragningar med anledning av att Sverige stod som arrangör för OS 1912.

Idrotten hade genom lotteritillståndet för första gången fått medel för den löpande verksamheten, vilket Lindroth betraktar som jämförbart med ett årligt statsanslag.⁹⁾

Regeringen krävde emellertid insyn i verksamheten. Man förbehöll sig rätten att specificera anslagen ur fonden, samt att tillsätta styrelse för Stockholms stadion.¹⁰⁾

De svenska framgångarna vid OS 1912, då Sverige blev bästa nation, medförde ett ökat behov av idrottsplatser, ansåg idrottsledningen. Utöver avkastningen från lotterifonden fordrades därför direkta statsanslag.

I december 1912 ansökte CF och RF hos regeringen Staaff om medel. Denna föreslog 1913-års riksdag att bevilja idrotten 100000 kronor. Statsutskottet avstyrkte efter lottning regeringens framställan, bl.a. med motivering att idrottsrörelsen via lotterifonden redan fått ekonomiskt stöd, samt att verksamheten utvecklats åt fel håll. Vad man främst syftade på var en tilltagande specialisering, professionalism och rekordhets samt att idrotten tagit sig förråande former, varvid särskilt boxning och brottning nämndes. En av de ledande socialdemokraterna, Värner Rydén från Malmö, ansåg att:

Något fulare, råare och otäckare än boxning kan jag icke tänka mig.¹¹⁾

Branting tillbakavisade kritiken, men uttryckte förståelse för synen på boxningen. Han tillstod dock att majoriteten inom hans parti var negativ, vilket också framgick av diskussionerna.

Efter långa debatter i kamrarna, vilka Lindroth utförligt redogör för, biföll Första kammaren propositionen med siffrorna 91 för och 25 mot, medan Andra kammaren avtog densamma med 46 rösters övertikt.¹²⁾

Inför den gemensamma voteringen två veckor senare, hade RF:s förvaltningsutskott uppmanat distrikt och föreningar att sända brev och telegram till sina respektive valkretsars riksdagsmän med vädjan om stöd för idrottens sak. De båda riksorganisationernas ledning, uppvaktade också gemensamt inflytelserika riksdagsmän.¹³⁾

Med 11 rösters övertikt, 181 mot 170, bifölls anslagsframställningen och idrottsrörelsens kamp för ett årligt generellt bidrag var därmed över efter mer än tio års försök. Beslutet innebar också att idrotten blev erkänd som en samhällsnyttig företeelse värd att stödja.

Regeringen ställde emellertid villkor för anslagets fördelning och användande. För att åstadkomma en geografisk och social breddning skulle dessa i första hand komma sådana idrottsgrenar till del, som, förutom att främja en allsidig kroppslig utveckling, främst utövades av de mindre bemedlade samhällsgrupperna, varvid speciellt landsbygdens befolkning skulle prioriteras.

Ecklesiastikdepartementet utsåg revisorer som skulle granska CF:s och RF:s räkenskaper. Staten blev också direkt företräd i CF:s styrelse genom ett av Kungl. Maj:t utsett ombud.

För 1913 fick Centralföreningen för Idrottens Främjande 51000 kronor, Riksidrottsförbundet 36000, skolidrotten, med särskild inriktning mot skidor 8000 och Sveriges militära idrottsförbund 5000 kronor. Att speciellt skidlöpning framhölls, berodde på att denna idrott, mer än någon annan, ansågs vara fysiskt utvecklande. Det fanns också de som pekade på grenens militära betydelse.

I fortsättningen kom RF att gynnas på CF:s bekostnad vid fördelningen av anslagen, varvid CF förlorade sin ställning som idrottens främsta ekonomiska stödorganisation. Från 1930 kom RF ensam att begära och förvalta anslagen. Detta var resultatet av en överenskommelse mellan de båda förbunden, men också en önskan från statens sida.¹⁴⁾

Kampen om fördelningen av medeln mellan gymnastiken och idrotten, som pågått i skuggan av den allmänna bidragsdebatten, intensifierades nu.

Av 1916-års anslag på 41650 kronor kom 10000 kronor, eller 24%, Gymnastikförbundet till del.

1921, då det totala beloppet att fördela var 90000 kronor, fick gymnastiken 40000 kronor, vilket motsvarade 44%. Röster höjdes i riksdagen för att tilldela gymnastiken, som man ansåg vara den bästa formen av kroppsövningar, ännu större del av anslaget, samtidigt som man åter riktade skarp kritik mot idrottsrörelsen för de sätt på vilken den utvecklats. Statsutskottet skriver:

Flera tecken tyda på, att idrottsrörelsen letts in på vägar, som ingalunda kunna anses föra till det mål, en sund idrott vill vinna, nämligen kroppslig och andlig hälsa, att den svenska idrottsrörelsen genom vissa framträdande avarter och överdrifter äventyrar det goda

namn, densamma sedan länge ägt, är ett förhållande, som måste beklagas och ej förtigas, då det nu gäller att med statsmedel understödja idrottens fortsatta utveckling.¹⁵⁾

Återigen var det främst boxningen som stod i fokus. Det man avsåg var den s.k. Carpentieraffären, då den franske proffsboxaren Carpentier, vid sitt besök i Stockholm hyllades på ett tumultartat sätt.

Hellspong redogör utförligt för den utsatta ställning som boxningen befann sig i vid denna tid. Olika händelser inom såväl amatör- som proffsboxningen skadade sporten med lokala förbud och uteblivna anslag som följd.¹⁶⁾

Också idrottens höga administrationskostnader samt förhållandena i den svenska OS-truppen vid spelen i Antwerpen, som inte varit de bästa, påtalades.

Per Albin Hansson ansåg emellertid att man valt fel väg då man gynnade gymnastiken:

Ungdomen vill icke blott ha idrott i och för sig utan även tävlingsmomentet i idrotten, och därför tror jag, att de unga alltid kommer att dragas till fotbollen och den allmänna idrotten, men icke till gymnastiken.¹⁷⁾

En utredning, med företrädare för staten, idrottsrörelsen och gymnastiken, som skulle se över det fortsatta statliga stödet till idrottsrörelsen, tillsattes.

Denna ställde sig positiv till idrotten och pekade bl.a. på dess hälsofrämjande, sociala och demokratiska värden. Utredningen manade också gymnastikens och idrottens företrädare att inte konkurrera utan istället se sina respektive verksamheter som värdefulla komplement till varandra.

Tio år senare, 1931, ställdes åter statens bidrag ifråga, sedan bl.a. idrottsledningen anklagats för slöseri med medeln. Riksdagen biföll dock regeringens förslag om oförändrat anslag.

Genom bildandet av AB Tiptjänst 1934, inrättades "Fonden för idrottens främjande", från vilken idrotten tillfördes ytterligare medlen.

Inkomsterna från tipset blev oväntat stora och ökade för varje år.

1936 gick 1,25 miljoner kronor till idrottsfonden och de två följande åren 5 respektive 6 miljoner. 1939 avsattes 7,5 miljoner kronor till fonden. Avkastningen blev redan från starten så stor, att riksdagen 1935 beslöt att inte längre bevilja idrotten särskilda anslag.

Också andra organisationer utanför idrotten fick del av tipsmedel, bland dem friluftsfonden. Idrottsrörelsen tilldelades 50%, friluftsfonden 20%, medan resterande 30% gick in i den allmänna budgeten.

Statsutskottet ansåg att även skytterörelsen borde få del av pengarna, men riksdagen ville annorlunda.

En annan form av statligt stöd fick idrotten genom de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som vidtogs i samband med perioder av stor arbetslöshet. Idrottsanläggningar av olika slag uppfördes då som stats-kommunala och kommunala beredskapsarbeten.

Idrottsfrågorna har, som Lindroth konstaterar, aldrig spelat någon politisk roll och heller inte varit partiskiljande. Anslagens storlek under olika år visar inga

variationer som kan kopplas till förändringar i partisammansättningen i riksdagen. Istället har det varit den statsfinansiella situationen som varit avgörande för bidragets storlek. Anslaget kom till i en tid med goda statsinkomster och har sedan reducerats under sämre tider.

Banden mellan idrottsrörelsen och de folkvalda har i det närmaste varit obefintliga. Bortsett från 1913 har inte idrottens organisationer aktivt försökt påverka riksdagen. Statsrådets och de enskilda riksdagsmännens inställning till idrotten har naturligtvis ändå haft en avgörande betydelse för besluten.¹⁸⁾ En av anledningarna till att idrottsanslagen, med några undantag, haft en så ringa betydelse politiskt, är att de utgjort en mycket liten del av statens utgifter. Variationerna i anslagen har också, som Johansson visar, varit små. 1913 uppgick detta till omkring en halv procent av statsutgifterna och inte förrän 1935 överskreds denna nivå.¹⁹⁾

Frågeställningar

Förhållandena på lokalplanet har i ekonomiskt avseende till viss del varit avhängliga de beslut som fattats av regering och riksdag.

De medel som centralt tilldelades idrottens organisationer borde så småningom på ett eller annat sätt även ha kommit Trollhätteidrotten till del. Detta leder till min första fråga:

- Vilka bidrag av allmänna medel fick idrotten i Trollhättan?

En fast inkomstkälla för föreningarna var medlems- och i vissa fall också entréavgifterna:

- Vilken betydelse hade dessa för föreningarnas ekonomi?

Med eller utan tillgång till allmänna medel har föreningarna sökt egna vägar att finansiera verksamheten:

- Vilka andra sätt för finansiering av verksamheten förekom?

Det är rimligt att anta att föreningarna på orten brottades med ekonomiska problem av samma art som man kanske i samverkan skulle kunna finna lösningar på. Detta leder till frågan:

- Finns det exempel på samarbete i olika avseenden som gynnade föreningarnas ekonomi?

Vid arbetet med källmaterialet fann jag indikationer på att medlemmar, som av en eller annan orsak råkat i svårigheter, av sina föreningar visades en omsorg som i flera fall sträckte sig långt utanför det idrottsliga engagemanget. Detta gav idrotten en ny dimension, som jag fann så intressant att jag beslöt mig för att närmare undersöka förfarandet med utgångspunkt från följande fundering:

- Vilka former tog sig den hjälp som kom vissa medlemmar till del i kristider?

Anslag av allmänna medel till idrotten i Trollhättan

Från 1867 fick Skarpskytteföreningen ett årligt kommunalt bidrag på 75 kronor. 1870, då det fransk-tyska kriget pågick, beviljade kommunalstämman ett extra anslag på 500 riksdaler för inköp av gevär och lika mycket till instruktion, utöver det ordinarie anslaget, som också då, och de närmast följande åren, uppgick till 75 kronor.

För att inte riskera att i fortsättningen gå miste om kommunala bidrag behöll föreningen sitt gamla namn även efter omorganisationen till skyttegille.²⁰⁾

Förutom kontanta medel skänkte kommunen vid flera tillfällen mausergevär till föreningen, vilka betingade ett värde av ca 50 kronor per styck.²¹⁾

Det statliga bidraget visade under några år i mitten av 1890-talet stora variationer. 1893 var detta 60 kronor, 1895 121 kronor och 1897 108.50 kronor.²²⁾

1905, då det kommunala bidraget uppgick till 300 kronor, tilldelades skyttet 380 kronor av statliga medel.

Året därpå erhöll Trollhättans Skarpskytteförening 50 kronor från Skytteförbundets verkställande utskott, för anordnande av fältmässigt tävlings-skytte.

Det årliga kommunala bidraget på 300 kronor var oförändrat under lång tid, och ökade sedan till 400 kronor. 1916 upphörde emellertid anslaget helt, efter att ha utgått under nästan 50 år, sedan stadsfullmäktige avslagit föreningens framställan.²³⁾

Trollhättans Idrottsförening tilldelades från 1907²⁴⁾ ett kommunalt anslag på 300 kronor:

Föreningen har, såsom bidrag för gymnastikens bedrivande, liksom föregående år från Trollhättans kommun uppburet ett anslag af 300 kronor.²⁵⁾

Att dessa öronmärkta bidrag var välkomna tyder följande års styrelseberättelse på:

För bedrivande av öfningarne har föreningen i år liksom under de senaste åren åtnjutit ett anslag från kommunen å 300:-, förutan hvilket det knappast vore möjligt för föreningen att vidare bedriva öfningarne.²⁶⁾

Däremot avslogs en ansökan 1912 om kommunalt bidrag på 125 kronor för byggande av ett hopptorn i friluftsbadet.²⁷⁾

När planerna på en permanent idrottsplats började ta form 1911, ställde kommunen sig avvisande till TIF:s begäran om ekonomiskt stöd.

Tidigare hade föreningen under kortare perioder disponerat två områden, där det första beskrevs som *en gammal, synnerligen vattensjuk åker*.²⁸⁾

Den nya anläggningen, som var kostnadsberäknad till 7500 kronor, skulle uppföras på mark som ställts till förfogande av Kungl. Vattenfallsstyrelsen.²⁹⁾ Föreningen vände sig till Centralföreningen för

bidrag med 500 kronor. Den 2 april 1912 översändes via Vattenfallsstyrelsen en anhållan till Kungl. Maj:t om att få anläggningen bekostad av statliga medel, alternativt ett bemyndigande om årliga anslag från nämnda styrelse. På dagen ett halvt år senare fattades följande beslut:

Genom nådigt bref den 2 oktober 1912 erhöll Vattenfallstyrelsen bemyndigande att till Idrottsföreningen, såsom bidrag till ordnande af idrottsplatsen, utbetala ett belopp af 700 kronor under hvar och ett af åren 1912-1916 eller tillhopa 3500 kronor.

I anledning af förut nämnda ansökan har föreningen dessutom af Centralföreningen för Idrottens Främjande den 13 augusti erhållit ett bidrag af 500 kronor till idrottsplatsens ordnande.³⁰⁾

Resterande belopp skulle TIF själv stå för. På grund av verksamhetens upphörande i samband med första världskriget fullföljdes aldrig projektet, men erbjudandet om ekonomiskt stöd kvarstod.

Om idrottsplatsen kan man i uppteckningen Tutarn`s Erik minns, läsa:

....i kvarteret Vaktmästaren anlades Trollhättans första idrottsplats. Trollhättans Idrottsförening hade bildats 1906 och fått löfte av Vattenfallsstyrelsen, som då började exploatera Egna Hem, att en idrottsplats skulle anläggas där och det blev alltså i kvarteret Vaktmästaren.

Idrottsplatsen höll ingalunda de nu gällande måtten för en internationell fotbollsplats, det medgav icke utrymmet. På ena sidan åkte bollen in i våra trädgårdar, då den kom över sidolinjen och på andra åkte den ned i det breda och vattenrika "floddiket".

Och till den ändan fick föreningen skaffa en funktionär som utrustades med en håv och fick håva upp bollen, dels då den föll i diket och dels när den flög in i våra trädgårdar.

Föreningens första och jag tror enda "håvmåstare" hette Ville Larsson -Ville Murre gemenligen kallad-...³¹⁾

Då TIF efter kriget återupptog verksamheten, hade fullbordandet av idrottsplatsen hög prioritet. Inte heller nu ställdes några kommunala bidrag i utsikt. Från Sveriges Idrottsplatskommitté erhöll föreningen 1500 kronor och sedan Svenska Fotbollförbundet ställt ett räntefritt lån på 2000 kronor till förfogande, kunde arbetet inledas i juli 1920.

Kostnaden för första delen av projektet uppgick till 9751 kronor och 39 öre, vilket vida översteg kalkylerna. Ännu en gång vände TIF sig till Vattenfallsstyrelsen och Centralföreningen med en hemställan om nya bidrag. Föreningen tilldelades 3500 resp. 1500 kronor.³²⁾

I slutet av juli 1922 hade man kommit så långt att idrottsplatsen kunde tagas i bruk, dock utan att vara helt färdig. Fortfarande saknades pengar för att fullborda projektet. TIF:s styrelse vände sig åter till Centralföreningen för Idrottens Främjande. I brevet heter det:

Anläggningen har hittills dragit en kostnad av c:a 20000 kr., varav 7000 kr. erhållits genom Vattenfallsstyrelsen, 3000 kr. genom Centralföreningen, 2000 kr. som lån från Fotbollförbundet.

Återstoden c:a 8000 kr. har föreningen arbetat ihop på fester, tävlingar o. dyl. Att föreningen genom eget arbete skall kunna anskaffa penningar för anläggningens fullbordande har visat sig omöjligt.³³⁾

Denna gång beviljades emellertid inga medel.

Idrottsplatsprojektet tog snart en så stor del av föreningens kapital att den övriga verksamheten hotades. För att förhindra detta bildades den 19 juli 1924 en idrottsplatsförening u.p.a. som tog över det ekonomiska och administrativa ansvaret för idrottsplatsen. Drätselkammaren beviljade 1935 nämnda förening 1500 kronor av nöjesskattmedel för byggande av omklädningslokaler och dusch.³⁴⁾

Från 1919 var det åter gymnastiken som kom i åtnjutande av kommunala bidrag. Fram till 1929 erhöll TIF 400 kronor årligen för denna verksamhet. En ansökan 1920 om anslag för reparationer i Kallbadhuset samt bidrag till simläroarvode, avlogs.

Inom TIF:s bandysektion väcktes 1927 förslag om att iordningställa en landisbana på Slättbergen, men i brist på pengar sköts frågan på framtiden. 1935 stod banan färdig, till en kostnad av 8000 kronor, varav 1000 kronor erhöles av tipsmedel. För underhållet av banan bidrog kommunen med 500 kronor mot att stadens skolor kostnadsfritt fick utnyttja denna.

I TIF:s styrelseberättelse för 1936 heter det:

Styrelsen vill med glädje konstatera att stadens myndigheter för en gångs skull visat en smula förståelse för det idrottsliga arbetet i Trollhättan genom att anvisa anslag till skridskobanans underhåll.³⁵⁾

Stadens SMK-avdelning försökte i avsaknad av kommunalt stöd att få återbetalning eller nedsättning av den nöjesskatt, som belastade verksamheten:

Angående återbetalning av förut erlagd nöjesskatt meddelas att G. Persson och Knut Åström talat vid stadskamrer Rodin men han var ej av den tanken att återbetala något, men yttrade sig så, att kunde klubben visa att en del andra klubbar fått sin nöjesskatt återbetald fick dom dryfta frågan vid sammanträde.³⁶⁾

Frågan återkommer gång på gång i källmaterialet och i ett protokoll från 1937 står att läsa:

Nöjesskattproblemet upptogs till behandling. Efter en livlig diskussion beslöt styrelsen att tillställa Trollhättans stads drätselkammare en skrivelse i saken och att om möjligt få sänkt denna.³⁷⁾

Frågan hade inte fått sin lösning vid utgången av 1939.

1934 tillskrev SMK Drätselkammaren med en begäran om att kommunen skulle ta över idrottsplatsen vid Skrälleberg, som hårt belastade klubbens ekonomi. Anläggningen hade, fram till invigningen den 19 juli 1931, kostat klubben 10728 kronor och 98 öre.³⁸⁾ Inte heller i denna fråga fick man gehör för sin önskan.

När Trollhättans Lawntennisklubb 1933 skulle bygga två nya banor på mark arrenderad av Statens Vattenfallsverk, vände styrelsen sig till kommunen med en anhållan om att få arbetet utfört som stats-kommunalt reservarbete. Klubben erbjöds bidrag med 60% av arbetskostnaderna, vilka beräknades till 4340 kronor, samt 35% av kostnaderna för material, transporter och arbetsledning, kalkylerade till 3210 kronor.³⁹⁾

TLTK accepterade erbjudandet, och i juni året därpå lät Byggnadskontoret meddela:

Den av staden såsom stats-kommunalt reservarbete utförda tennisbanan å Hjulkvarn är sedan den 21 ds färdigbyggd och överlämnas härmed till klubben.⁴⁰⁾

Den nya banan försakade emellertid klubben ekonomiska problem och 1936 nödgades man anhålla om nedsättning av arrendeavgiften.⁴¹⁾

Klubbens ekonomi var nu så dålig att man året därpå ställdes inför hotet om uteslutning ur Svenska Lawntennisförbundet p.g.a. utebliven inbetalning av årsavgiften.⁴²⁾

I samband med Trollhättans Simsällskaps första promotion 1933 befriades föreningen från nöjesskatt.⁴³⁾

Med början 1935 erhöll TSS 300 kronor av kommunen för att kunna anställa en simlärare. 1939 sänktes bidraget till 200 kronor.⁴⁴⁾

I övrigt hade föreningen dåliga tränings- och tävlingsförhållanden:

Dessutom kan icke undgås att påpeka de stora bristfälligheter, som vidlåter vår nuvarande träningsplats, Kallbadhuset. Detta saknar nämligen en ordentlig tävlingsbana och dessutom är hopptornet ej helt utan anmärkingar, d.v.s. ansatsbanan är alldeles för kort. Detta är ju saker som med myndigheternas ben. bistånd bör kunna rättas till inom en icke alltför avlägsen framtid och till dess får vi fortsätta att som hitills med de medel som står oss till buds och på bästa möjliga sätt oförtrutet arbeta vidare på att föra fram och popularisera simsporten i vår stad.⁴⁵⁾

Till TSS femårsjubileum visade emellertid kommunen sin goda vilja:

Trollhättans stad har härvid varit Sällskapet mycket bevågen genom att vidtaga de förbättringar som Sällskapet ansökt om, samt även själv företagit förbättringar vid badhuset..... Staden har även sänkt badavgiften för Sällskapets medlemmar till 3 kronor per säsong och medlem, samt upplåtit hytt till medlemmarna. Dylika anordningar har givetvis underlättat Sällskapets arbete.⁴⁶⁾

Att gymnastiken särskilt gynnades framgår av att Skoftebyns AIS och Trollhättans SK båda erhöll medel speciellt för denna verksamhet.

1935 fick SAIS 82,85,⁴⁷⁾ och 1936 tilldelades TSK 600 kronor, för idkande av

*Lings gymnastik.*⁴⁸⁾ Detta var de båda klubbarnas enda kommunala bidrag fram till 1940.

Trollhättans Atletklubb, ansökte i mitten av 1930-talet utan framgång om ekonomiskt stöd, från såväl kommunen som tipsfonden, för den gymnastikverksamhet som bedrevs i anslutning till brottningen.

TAK-ordföranden Gunnar Berggren, fick vid samtal med major Berggren i Svenska Gymnastikförbundet rådet att söka inträde i nämnda förbund, vilket skulle öka möjligheterna att få anslag ur tipsfonden.

I januari 1938 beslöt TAK:s styrelse att följa Berggrens råd.⁴⁹⁾ Något bidrag tycks dock inte ha utgått före 1940.

Medlemsavgifter

Nivån på medlemsavgifterna varierade över tid, men också från förening till förening.

En anmärkningsvärd hög avgift, en kona per månad, fick medlemmarna i Trollhättans Gymnastikförening erlägga 1905.⁵⁰⁾

Efterföljaren Trollhättans Idrottsförening, hade en betydligt lägre avgift, som dock inte alltid var så lätt att inkassera:

Särskildt bör påpekas de nästan otroliga svårigheter som visat sig vid inkasserandet af föreningens medlemsavgifter, hvilket ej bör vara fallet då avgiften är satt så låg som två kronor per år.⁵¹⁾

Inom Skytteföreningen valde man under vissa perioder att inte ta ut någon årsavgift. 1876 infördes dock en sådan, som då bestämdes till en krona.⁵²⁾ Medlemmarnas betalningsmoral var emellertid låg, vilket fick revisorerna att ställa frågan:

Vid tvenne föregående årssammanträden har beslutats att till kårens kassa skulle varje medlem erlägga en avgift av 1 krona och uppbördsmän utsetts att upptaga denna avgift. Då nu ej en enda sådan influtit i kassan, taga vi oss friheten att fråga, hur herrar uppbördsmän fullgjort erhållna uppdrag.⁵³⁾

Vid Skarpskytteföreningens årsmöte 1894, diskuterades hur man skulle förfara med de som inte betalt sina medlemsavgifter. Mötet beslöt att via tidningen uppmana medlemmarna att fullgöra sina skyldigheter härvidlag, om de ville kvarstå som aktiva.⁵⁴⁾ Problemet kvarstod emellertid och 1903 ströks 51 medlemmar på grund av utebliven betalning. Styrelsen införde då också ett nytt system för inkassering av avgiften. Medlemmarna indelades i avdelningar om 25 man och inom varje sådan utsågs en uppbördsmän.⁵⁵⁾

Tennisklubbens medlemmar betalade 10 kronor per år från 1929 och hela 1930-talet ut.⁵⁶⁾

Att tillhöra SMK kostade fram till 1931 20 kronor, mellan 1931 och 1934 15 kronor och från 1935 10 kronor.⁵⁷⁾

Trollhättans Sportklubb och TSK:k tog ut en inträdesavgift på en krona och därtill, för TSK:s del en årsavgift på fyra kronor för män och en krona för damer.⁵⁸⁾

TIF:s styrelse beslöt på våren 1931 att från den 1 juli samma år, generellt sänka årsavgiften från fem till tre kronor på grund av stor arbetslöshet bland medlemmarna.⁵⁹⁾

Atletklubben gick samma år, på grund av dålig ekonomi, den motsatta vägen och uttaxerade en krona extra per medlem.⁶⁰⁾

Så hade också IFK tvingats göra 1925, *för att rädda föreningens ekonomi*, då med 1,50 kronor för medlemmar med arbete och 75 öre för arbetslösa.⁶¹⁾

1935 var årsavgiften i Simsällskapet två kronor för vuxen och 25 öre för skolungdom.⁶²⁾

Gripens BK, som från 1936 haft en medlemsavgift på fyra kronor per år, halverade denna 1939:

Kvartalsavgiften sänktes till 50 öre mot förutvarande 1 kr.

Medlem som resterar med avgiften 1 år utesluts ur klubben.

Denna punkt trädde i kraft 1:a kvartalet år 1939.⁶³⁾

TIF hade 1939, precis som i slutet av sin första verksamhetsperiod, och i likhet med en del andra föreningar, svårigheter att få in medlemsavgifterna, vilket framgår av följande:

Vidare manade Lagerstedt medlemmarna att vara styrelsen behjälplig i alla avseenden och inte minst genom att lojalt inbetala sina medlemsavgifter.⁶⁴⁾

Inkomster från entréer,- start- och banavgifter

Den enda förening som kunde glädja sig åt ett förhållandevis stort överskott från publikintäkter, var SMK. Deras arrangemang kunde samla upp till 6000 personer, vilket t.ex. 1931 gav ett överskott på omkring 14000 kronor, som till stor del finansierade bygget av motorbanan vid Skrälleberg.

Också startavgifter utgjorde ett välkommet tillskott i kassan. Eftersom motorsporten ansågs stå utanför idrotten i övrigt, beskattades emellertid intäkterna med 30%, s.k. nöjesskatt. SMK:s styrelse ansökte första gången 1932 om befrielse denna,⁶⁵⁾ men trots upprepade försök hade frågan inte fått sin lösning 1937.⁶⁶⁾

1906 inbjöd TIF en trupp från Göteborgs Absolutisters Kvinnliga Gymnastikförening under ledning av Wilhelm Fjellstedt, till en uppvisning, vilken lockade så stor publik att vinsten blev 100 kronor.⁶⁷⁾

Intresset för brottnig har alltid varit stort i Trollhättan. TAK:s första tävling, den 28 januari 1922, gav ett netto på 494 kronor och 28 öre.⁶⁸⁾ Kassören kunde härigenom lösa det lån på 250 kronor som omtalats under rubriken Lån nedan.

Andra föreningar hade sämre utbyte av sina idrottsarrangemang.

För SAIS del gav en bandymatch 1935 ett överskott på 13 öre och en fotbollsmatch mot ett lag från Uddevalla samma år gav en vinst på 16,20 kronor.⁶⁹⁾

Då Gripens BK spelade en av sina bandymatcher 1938 blev nettobehållningen 22 kronor och 75 öre.⁷⁰⁾

Kanotklubben, vars tävlingar på älven i allmänhet lockade stor publik, hade svårigheter att avgränsa banan, och gick på så sätt miste om entréavgifter.

Även evenemang av större slag i staden, gav små överskott.

DM i orientering, som 1939 gemensamt arrangerades av TSK och TIF, gav en vinst på 30 kronor och 25 öre.⁷¹⁾

Entréavgifterna höll sig i allmänhet under en krona.

Under sitt första verksamhetsår tog SAIS ut en säsongsavift på en krona för entré till samtliga matcher.⁷²⁾

Att bevista en backtävling, arrangerad av TSK:k 1939, kostade 50 öre.⁷³⁾

För 1929 var inkomsterna från inträdesavgifter för TLTK 16 kronor, för 1932 28 kronor och för 1938 44 kronor.⁷⁴⁾

Föreningarna försökte vid några tillfällen att utveckla ett samarbete till gagn för såväl de enskilda klubbarna som för idrotten i staden.

I december 1923 bildade TIF, TAK och BK Avance en samarbetsgupp, vars huvudsakliga syfte var att genom olika arrangemang, samla in pengar till en idrottshall. Någon framgång i ekonomiskt avseende rönne emellertid inte samarbetet som upphörde efter kort tid.⁷⁵⁾

1932 togs idén upp igen och TIF stod då bakom bildandet av en idrottsallians:

På föreningens initiativ bildades vid sammanträde den 8/4 1932 "Idrottsalliansen", till vilken anslöt sig följande föreningar inom staden: IF Kamraterna, Skoftebyns AIS, Trollhättans SK, Trollhättans AIK, Trollhättans AK och Trollhättans IF. Idrottsalliansen tillkom främst i syfte att stärka och förbättra föreningarnas ekonomiska ställning.⁷⁶⁾

Den nybildade alliansen anordnade i juli samma år en s.k. "Idrottsvecka", med bl.a fotboll och tävlingar i allmän idrott, brottning och simning. Man hade dessutom hyrt stadens nöjesfält Hjul kvarn för att locka allmänheten.

Arrangemangen genomfördes väl, men:

Det ekonomiska utbytet blev emellertid ringa, något som i första hand får tillskrivas rådande stora arbetslöshet inom staden.⁷⁷⁾

"Idrottens dag" var ett annat inslag i alliansens program, som heller inte gav något större ekonomiskt utbyte. 1936 var överskottet 3 kronor och 50 öre, vilket vändes i en förlust på 6 kronor och 63 öre året därpå.

1938 anordnade TIF och TSK gemensamt nationella tävlingar, som gav ett netto på 75 kronor per förening.⁷⁸⁾

För att belysa nivån på de startavgifter som föreningarna tog ut i samband med arrangemang, kan nämnas: TSK:k, orienteringstävling 1938, 25 öre och för en skidtävling året därpå, 50 öre.⁷⁹⁾

Spelavgifter, d.v.s. de avgifter som spelarna erlade för att få tillgång till banan, utgjorde till en början ett värdefullt tillskott i Tennisklubbens kassa. 1927 var avgiften för s.k. A-timma, de mest efterfrågade timmarna, 50 öre, och för B-timma 30 öre. Icke medlem som spelade tillsammans med medlem i klubben, fick betala en krona per timma.⁸⁰⁾ Av kassaförvaltarens rapport för 1929 framgår att spelfrekvensen kraftigt avtagit, varvid inkomsterna från banan sjunkit från 440 kronor till 182 kronor på ett år, motsvarande ca 10% av klubbens intäkter. Den direkta anledningen till nedgången var:

.....att spelarna i rätt stor utsträckning begagnat sig av annan för året nyanlagd, privat bana.⁸¹⁾

1938 hade dock situationen förändrats och då utgjorde banavgifter 51% av inkomsterna.⁸²⁾

Lån

Vid större investeringar eller i akuta situationer och i avsaknad av ekonomiskt stöd från det allmänna, vände en del föreningarna sig till banker och enskilda medlemmar för lån.

1917, då Skarpskytteföreningen hade ekonomiska problem sedan det kommunala bidraget upphört, upptogs ett banklån på 4000 kronor för vilket samtliga styrelseledamöter gick i borgen.⁸³⁾

Sju medlemmar i Atletklubben ställde 1921 upp med lån på sammanlagt 250 kronor, varav det största enskilda beloppet var 160 kronor, då en ny brottarmatta skulle införskaffas.⁸⁴⁾

För att täcka kostnaderna i samband med byggandet av sin första bana 1927, tog Trollhättans Lawntennisklubb ett lån i Trollhättans Sparbank på 1000 kronor, för vilket styrelsen gick i borgen.⁸⁵⁾ Detta följdes 1934 av ännu ett lån i samma bank, denna gång på 5000 kronor, för täckandet av kostnader i anslutning till de nya banorna.⁸⁶⁾

Två år tidigare hade medlemmarna erbjudits att teckna andelar i klubben á 50 kronor mot 5% ränta.⁸⁷⁾

Klubbens ordförande och kassör stod i slutet av 1930-talet som långivare åt föreningen.⁸⁸⁾

Skoftebyns AIS förvärvade några år efter bildandet, det f.d. ordenshuset Klippan av NOV-logen i Skoftebyn, vilket skulle användas som klubblokal.

*Beslut att inköpa lokalen Klippan för 9000:- på följande villkor.
5000:- vid tillträdet, 3500:- den 1/2 1929, vilket belopp upplånas mot borgen av 15 medlemmar i Trollhättans Sparbank á ett amoteringslån på 5 år. Resterande kr 500 betalas om 2 år räknat från den 1 februari 1929 mot revers med borgen av*

nuvarande styrelsen för SAIS.⁸⁹⁾

En byggnadsförening u.p.a. bildades kort tid därefter, vilken sedan vid några tillfällen kom att bli ekonomisk långgivare till föreningen.⁹⁰⁾

Även SMK utnyttjade möjligheterna till banklån i kombination med tecknande av andelar á 20 kronor, för att finansiera byggandet av sin motorbana 1931.⁹¹⁾

Då IF Kamraterna skulle sanera sin ekonomi 1934, kunde detta göras först sedan ett antal medlemmar ställt upp med lån på sammanlagt 165 kronor.⁹²⁾ Nio månader senare var klubben tvungen att starta en insamling bland allmänheten för att kunna lösa lånen.

Också Skoftebyns AIS hade problem med sina lån. Vid ett möte den 5 mars 1936 vädjade kassören om anstånd i 14 dagar med återbetalningen av ett lån på 55 kronor från en medlem.⁹³⁾

I samband med den allmänna lågkonjunkturen i mitten av 1930-talet hotades TIF:s hela verksamhet till följd av stora skulder och brist på likvida medel. Styrelsen samlades till krismöte och:

....beslöt styrelsen, sedan saken diskuterats, att uppta ett lån för att på detta sätt få bort föreningens samtliga skulder och konsolidera den ekonomiska ställningen.⁹⁴⁾

Trots ett lån på 6000 kronor var situationen dyster:

Vid en preliminär beräkning visade det sig att av föreningens samtliga skulder ännu stå obetalda c:a 1400 kronor.⁹⁵⁾

Detta förhållande gick naturligtvis ut över den totala verksamheten och kunde ta sig olika uttryck:

Styrelsen beslöt på grund av föreningens ekonomiska ställning att f.n. icke arrangera någon festlighet för A-laget i fotboll, hur väl än detta gjort sig förtjänt av en uppmuntran av häntydd art.⁹⁶⁾

Lotterier, fester och andra arrangemang

Överskott från lotterier och fester har många gånger varit räddningen för klubbarna.

Kort tid efter bildandet av Skarpskytteföreningen, startades en sångkör bland medlemmarna, vars framträdande inbringade medel för inköp av gevär.⁹⁷⁾ 1917 fick samma förening Kungl. Maj:ts tillstånd för ett lotteri som omfattade 15000 lotter. Föreningen tog ett lån på 4000 kronor för inköp av vinster. Efter två år var lotteriet avslutat och behållningen blev 4021 kronor och 18 öre.

Av lotterimedel bildades senare en fond på 2500 kronor som förvaltades av styrelsen.⁹⁸⁾

Det s.k. kanotlotteriet, med en kanot som första pris, var den ojämförligt viktigaste inkomstkällan för TKK. Redan första året såldes 500 lotter á en krona. 1936 omfattade lotteriet 1000 lotter, 1937 500 och 1939, då lotterna kostade 50 öre, såldes inte mindre än 3000.⁹⁹⁾

Min sagesman minns detta med glädje och förklarade:

Vi var bäst i stan på att sälja lotter. De andra föreningarna kunde inte förstå hur vi bar oss åt för att sälja så många.¹⁰⁰⁾

TSK anordnade 1936 ett lotteri om 500 lotter á en krona, med en cykel som vinst.

Vid några tillfällen förekom samarbete klubbarna emellan i avsikt att öka lotteriets omfattning, och därigenom också kunna locka med värdefullare vinster.

Under våren 1939 sålde IFK och Atletklubben 3000 lotter, med ett piano som högsta vinst och på hösten samma år följdes detta av ett nytt gemensamt lotteri, där en matsalsmöbel var högsta vinsten.¹⁰¹⁾ Gripen lyckades under samma period sälja 2000 lotter á 50 öre styck.¹⁰²⁾

För TIF hade det emellertid gått sämre året innan:

På grund av de oroliga tiderna och den officiella hjälpverksamheten som igångsatts, hade nämligen lottförsäljningen stött på stora svårigheter.¹⁰³⁾

Inom skytterörelsen var det vanligt med festtillställningar av olika slag, vilka emellertid sällan gav någon ekonomisk vinst.

För TAK:s del gav en höstfest 1921 ett netto på 179 kronor och 66 öre.¹⁰⁴⁾ 1927 kunde SAIS glädjas åt en vinst på 94 kronor och 19 öre från en fest och två år senare blev behållningen från en liknande tillställning 103 kronor och 50 öre. Besvikelse var det säkert i klubben efter ett arrangemang 1935, då nettot endast blev tre kronor.¹⁰⁵⁾

Vid Kanotklubbens fester svarade en orkester, bestående av klubbens egna medlemmar, för musiken, varigenom nettot blev större.

Tennisklubben kunde i slutet av undersökningsperioden glädja sig åt ett rejält kassaöverskott. Detta förklarades med:

...de av klubben gemensamt med Trollhättans Atletklubb och Trollhättans Sportklubb anordnade danstillställningarna.¹⁰⁶⁾

Utöver det ovan nämnda förekom arrangemang av liknande slag bland de flesta föreningarna på orten.

Ett något annorlunda sätt att ekonomiskt bistå sin förening, finner man i Trollhättans Roddsällskap, där medlemmarna tidvis arbetade utan ersättning med lastning och lossning av kanalbåtarna, mot att dessa i gengäld stod för gratis transport av tävlingsbåtarna till Lilla Edet och Kungälv.¹⁰⁷⁾

TSK:k försökte på hösten 1939, i avsikt att stärka sin ekonomi, att anordna en allmänbildningstävlan mellan ett lag folkskollärare och ledamöter av stadsfullmäktige. Dessa ville emellertid inte ställa upp, vilket också var fallet med personalen vid Trollhättans Tidning och ELA, som senare tillfrågades.¹⁰⁸⁾ Därmed gick klubben miste om förväntade publikintäkter.

Bidrag från företag och privatpersoner

Om man bortser från de insamlingar som klubbarna gjorde vid olika tidpunkter, var det främst Skarpskytteföreningen som kom i åtnjutande av stöd från företag och privatpersoner. Bland de främsta bidragsgivarna var patronerna Antenor Nydqvist och Carl Olof Holm, men också Kanalbolaget understödde verksamheten.

1915 skänkte Vänersborgs Enskilda Bank och Värmlands Enskilda Bank 100 kronor vardera till föreningen.

Då det kommunala stödet till skyttet upphörde 1916, fattade styrelsen följande beslut:

På grund af att Stadsfullmäktige ej beviljat det sedvanliga anslaget af 400 kronor från Trollhättans Stad, beslöts att sända ut anteckningslista för insamling af för skytteföreningen behöfliga medel.¹⁰⁹⁾

I samband med kårens 60-årsjubileum 1922, sände Ivar Kreuger, som var personlig vän till föreningens ordförande Jakob Forsell, 100 kronor som ett bidrag till festligheterna. Direktör Andersson på NOHAB skänkte en lika stor summa och från Ernst Stridsberg inkom ett okänt belopp.

Också i samband med uppförandet av en paviljong vid Källstorpsbanan, 1936, ställde privatpersoner upp med medel.

Under sommaren 1911 samlade TIF, via tre teckningslistor, in 142 kronor och 75 öre, som skulle användas till byggnader i anslutning till den planerade idrottsplatsen.

Som tidigare nämnts tvingades också IFK i mitten av 1930-talet, att vända sig till allmänheten för att kunna återbetala ett lån.

Flera företag upplät mark och lokaler till föreningarna. När det 1931 var dags för TSK att iordningställa sin plan, var det Stockholms Superfosfatfabriks AB, som skänkte mark.

Våren 1933 fick TLTK flytta in i en tom maskinhall på NOHAB, och fick därigenom möjligheter till spel även vintertid.

Föreningarnas interna och externa hjälpverksamhet

Det finns ett flertal exempel på hur föreningarna engagerade sig i enskilda medlemmars och organisationers ekonomiska och sociala problem.

Trollhättans Gymnastikförening skänkte 1906, hälften av behållningen från två soareér, 34 kronor och 6 öre, till Sällskapet Barnavännerna.¹¹⁰⁾

Sista paragrafen i föreningens stadgar talar om hur man skulle förfara med kassan i händelse av att verksamheten upphör.

Skulle föreningen upplösas, och en ny med samma ändamål inom tio år ej blifvit bildad, skall föreningens medel öfverlämnas till Föreningen för ungdomens förädling.111)

Från 1922 fonderade IFK fem procent av matchintäkterna för ekonomiskt stöd till skadade fotbollsspelare.

Året därpå befriades arbetslösa medlemmar helt från medlemsavgiften.

1933 utökade föreningen skyddet för sina spelare, genom att teckna en årlig försäkring för var och en. Första året uppgick premien till 131 kronor och 40 öre.112)

SAIS gav julen 1929 de medlemmar som varit arbetslösa mer än en månad, ett kontantbelopp, men också De arbetslösas förening i staden fick del av klubbens generositet.

För att möjliggöra detta upptog styrelsen ett lån på 110 kronor av den byggnadsförening som förvaltade den tidigare nämnda klubblokalen Klippan.113)

SAIS tog även fortsättningsvis väl hand om sina medlemmar:

Mötet beslöt i enlighet med Blomstervalls förslag att såsom en liten hjälp åt Birger Johansson, som vid en av höstens fotbollsmatcher skadat sig så svårt att han måste vara sjukskriven 14 dagar. Harry Wennersten fick i uppdrag att överlämna beloppet som bestämdes till 20 kronor. Åt Erik Kilström och Olle Granlund vilka äro arbetslösa beslöts vädja till medlemmarna om ett litet bidrag till jul.114)

Ett samarrangemang SMK och TIF 1931, där såväl motorsport som allmän idrott ingick, gav ett netto på 3366 kronor och 17 öre, vilket överlämnades till De arbetslösas förening i staden.115)

Även TSK tänkte på de medlemmar som stod utan arbete:

S. Österman föreslog att årsav. för arbetslösa skulle sänkas. Efter en stunds debatt enades man om att densamma skulle utgöra 2:- per år.116)

IFK sänkte 1933 entréavgiften till sina arrangemang från en krona till 50 öre för de som var utan arbete samt för damer.117)

Sportklubben beslöt i mars 1934 att överlämna 43 kronor till en långvarigt sjuk medlem.118)

Prov på internationell solidaritet visade TLTK som 1939 skänkte 138 kronor och 78 öre till Finlandshjälpen.119)

Kommentarer

De kommunala anslagen hade en mycket liten spridning över verksamheter och utgick främst till skytte, gymnastik och simundervisning. Förklaringen härtill kan för skyttets del vara att rörelsen redan från starten fick del av statliga medel, och att kommunen inte ville göra avsteg från denna princip.

Gymnastik gynnades också tidigt av staten, vid en tid då värdet av andra idrotter stod under debatt. Kanske kände de styrande i Trollhättan en moralisk förpliktelse att också anslå pengar till denna verksamhet. Mönstret var således detsamma såväl nationellt som lokalt.

Utifrån detta kan stödet till dessa båda idrotter därmed knappast ifrågasättas. Man kan se allmännyttan som motiv för de bidrag som utgick till simundervisning, Kallbadhuset, isbanan och Idrottsplatsföreningens nybyggnation. Samhällets utveckling mot allt högre välfärd och förändringar inom arbetslivet medförde ett ökat behov av idrott. Mot denna bakgrund är det anmärkningsvärt att kommunen inte var intresserad av att i ännu större omfattning anslå pengar till idrottsplatsanläggningar. Utan stöd från annat håll, bl.a. CF, Fotbollförbundet, Vattenfallsstyrelsen och Tipsfonden, hade det varit omöjligt för föreningarna att anlägga sådana.

Motorklubben utgör dock ett undantag härvidlag, eftersom intäkterna från deras verksamhet vida översteg övriga föreningars. Till undantagen kan också kommunens indirekta stöd, via stats-kommunalt beredskapsarbete, till Tennisklubbens bananläggningar 1933, samt befrielsen från nöjesskatt som kom några klubbar till del, räknas.

Sex föreningar, Skytteföreningen, TIF, SAIS, TSK, TLTK och TSS erhöll bidrag i en eller annan form under åren. Slutsatsen måste ändå bli att kommunen var mycket återhållsam med stöd till idrotten på orten. Föreningarna fick söka egna lösningar för att finansiera sin verksamhet.

Främst lotterier, men också festarrangemang av olika slag, var ofta förekommande inslag som, i varje fall vad beträffar lotterierna, gav ett bra tillskott i kassan.

Däremot blev olika försök till samverkan och allianser föreningarna emellan i avsikt att förbättra ekonomin aldrig någon succé och upphörde därför efter kort tid. De enda exemplen på framgångsrikt samarbete utgör lotterier och festarrangemang. Mot bakgrund härav är det förvånande att inte detta förekom i större utsträckning.

Medlemsavgifterna varierade från förening till förening. Trots att de med några undantag var lågt satta, hade de ändå betydelse för föreningarnas ekonomi, vilket bl.a. extra uttaxeringar i tider av kassabrist vittnar om.

Å andra sidan tycks de ha varit för höga för de som drabbats av arbetslöshet. Det förefaller som om SMK vid bildandet beslutat om en för hög medlemsavgift, eftersom klubben stegvis under 1930-talet tvingades sänka denna.

Klubbens stora inkomstkälla var start- och entréavgifter. Ingen annan förening kunde mäta sig med SMK i detta avseende.

Stödet från företag och privatpersoner kom i stort sett endast skytteföreningen till del. Föreningen hade redan från starten knutit framgångsrika företagare till sig, och detta drog man nytta av.

Lån av olika slag utgjorde en tillfällig lösning på akuta ekonomiska problem.

Svårigheterna att återbetala dessa var uppenbara och ledde i en del fall till framtida begränsningar i verksamheten och en vädjan till allmänheten om hjälp.

Idrotten gavs en ny dimension genom de hjälpåtgärder i form av ekonomiskt stöd, som många klubbar visade de medlemmar som av en eller annan anledning råkat illa ut. Inom tennis- och motorsporten fanns inga med sådana behov, men SMK bidrog ändå med pengar till De arbetslösas förening i staden. TLTK gynnade hjälpbehövande i Finland 1939.

Redan 1906 hade Trollhättans Gymnastikförening visat vägen genom att skänka 34 kronor och 6 öre till Sällskapet Barnavännerna.

Sammanfattning

Idrottsrörelsens väg till ett årligt generellt statsanslag kom att gå via riktade engångsanslag. Dessa kom främst gymnastiken till del. Skytterörelsen utgör dock ett undantag, eftersom denna verksamhet, på grund av sin nära knytning till försvaret, redan från starten i början av 1860-talet uppbar statsbidrag. Motorsporten å sin sida har inte fått del av allmänna medel.

I mars 1913 togs beslut i riksdagen om att tilldela idrottsrörelsen ett årligt generellt anslag. Idrotten hade då sedan 1908 kommit i åtnjutande av lotterimedel, vilka kan ses som en form av anslag.

Statsmakternas benägenhet att stödja idrotten speglar synen på verksamheten såsom en samhällsnyttig företeelse.

Därför har stödet till rörelsen vid några tillfällen ställts ifråga, sedan idrotten av olika orsaker utsatts för kritik.

Till en början var det idrottens huvudorganisationer, CF och RF, som förvaltade bidragen, men från 1930 har RF ensam stått för detta.

Från mitten av 1930-talet, tillfördes idrotten medel från tipsfonden.

De s.k. allmänna medlen, var av två slag, kommunala och statliga.

Dessa utgick antingen som kontantbelopp, ställda direkt till föreningarna, eller såsom bidrag främst till idrottsplatsanläggningar. Föreningarna i Trollhättan fick del av båda.

Skytteföreningen tilldelades tidigt, vid sidan av det statliga anslaget, också ett årligt kommunalt. Av övriga föreningar var det främst de som bedrev "Lings gymnastik", som kom i åtnjutande av kommunala medel.

Den av TSS bedrivna simundervisningen, vilken betraktades som en allmännyttig verksamhet, fick vid några tillfällen kommunalt anslag i form av simlärararvode. Tidigare hade TIF fått avslag på en liknande begäran.

Samma tankar, d.v.s. allmännyttan, låg bakom de relativt få investeringar som kommunen gjorde för att rusta upp Kallbadhuset, underhålla Slättbergsbanan och bygga omklädningsrum vid idrottsplatsen.

Tennisklubben fick 1933 två nya banor uppförda som stats-kommunalt reservarbete, och erhöll därigenom ett indirekt stöd.

Vilken betydelse hade då medlems- och entréavgifter för föreningarnas ekonomi?

Medlemsavgifterna, vilka varierade kraftigt från klubb till klubb, men också över tid, utgjorde en betydelsefull del av föreningarnas inkomster.

Trots att de i allmänhet var lågt satta, var det på många håll svårt för kassören att driva in dem. Skytteföreningen uteslöt vid några tillfällen medlemmar som inte betalt sin avgift.

Att medlemsavgiften var av betydelse, framgår av att några klubbar beslutade om extra uttaxering för att stärka sin ekonomi.

Med undantag för bl.a. SMK, gav i allmänhet entréavgifterna inte något större tillskott i kassan. Motorklubben, vars tävlingar kunde locka upp till 6000 personer, finansierade till stor del Skrällebergsbanan med publikintäkter.

Brottningsklubben tillhörde också de idrotter som drog mycket folk, och TAK kunde vid sin första tävling 1922, glädja sig åt ett överskott på nära 500 kronor.

Andra föreningar hade sämre utbyte av sina tillställningar och det var inte ovanligt med förluster.

Kanotklubben gick miste om entréavgifter p.g.a. svårigheter att avgränsa tävlingsområdet längs älven.

Också arrangemang av gemensamt slag, där två eller flera föreningar gick samman, t.ex. "Idrottens dag", "Idrottsveckan" och DM-tävlingar, gav ringa ekonomiskt utbyte.

Under perioder med stor arbetslöshet sänkte flera klubbar såväl medlems- som entréavgifterna för de som drabbats.

Vilka andra sätt för finansiering förekom?

SMK fick in pengar genom startavgifter, och för TLTK:s del betydde inkomsterna från planhyra mycket.

Då det gällde större investeringar, som idrottsanläggningar etc. eller för att lösa ett akut ekonomiskt problem, tog klubbarna lån, dels i bank, men också från medlemmar. De flesta föreningarna fick problem med återbetalningen.

Lotterier och fester har många gånger räddat klubbarnas ekonomi och var ofta förekommande.

Man förstod också värdet av samarbete i dessa fall. Lotterierna kunde då få större omfattning och festerna dra mer folk.

Det var inte vanligt att företag och privatpersoner gav idrotten på orten ekonomiskt stöd. I de fall där detta förekom, var det främst Skytteföreningen som gynnades.

Insamlingar bland allmänheten var ett sätt för föreningarna att få pengar.

Istället för kontantbidrag ställde företag som Vattenfallsstyrelsen, Superfosfatfabriken och NOHAB, mark och lokaler till förfogande.

Föreningarna visade vid ett flertal tillfällen sin solidaritet med de medlemmar, som av en eller annan anledning råkat illa ut.

Förutom reduceringen av medlems- och entréavgifterna för arbetslösa, fick dessa tillsammans med sjuka eller genom idrotten skadade medlemmar, mindre penniggåvor.

Omtanken sträckte sig också utanför de egna leden. Till de Arbetslösas Förening i staden skänktes vid flera tillfällen kontantbelopp.

1906 erhöll föreningen Barnavännerna överskottet från två av TGF:s soaréer.

Från 1929 lät IFK fondera fem procent av matchintäkterna för att ekonomiskt stödja skadade fotbollsspelare. Fyra år senare började man försäkra samtliga spelare.

Kapitel 7

Ideologin

Syfte

Uttrycket ideologi förknippas vanligen med politisk och religiös teori och övertygelse, men ideologiska värderingar kan också utgöra en överbyggnad för idrottslig verksamhet.

Eftersom kroppsövningar av olika slag har anor sedan antiken, kan verksamheten inte ha undgått att präglas av de idéströmningar, som under olika tidsperioder format synen på människor och samhälle. Idrotten som samhällsfaktor utgjorde härvid värdegrund för dess ideologi, vilken ofta kopplades till fosterländska, försvars, hälso, etiska och t.o.m. religiösa övertygelser.

Mitt primära syfte med detta avsnitt är, att med ovanstående som utgångspunkt, undersöka i vilken utsträckning ideologiska inslag förekom inom idrotten i Trollhättan.

Vid sidan av ideologin omfattas idrottsrörelsen också av en verksamhetsidé, som i mångt och mycket styr den enskildes förhållningssätt till sin idrott.

Denna idé utgör grunden för de regler, både skrivna och oskrivna, och etiska värderingar, som idrottsutövaren måste anamma. Även om varje gren har sina specifika regler, finns det ändå ett gemensamt synsätt i botten.

Till detta kommer de tävlingsbestämmelser som styr den organiserade idrotten. Då idrottsutövandet inleds börjar också inlärandet och tolkningen av det regelsystem, som skall bli en del av individens handlingsmönster på tävlingsbanan. Det är inom ramen för dessa etiska och moraliska lagar som kampen avgörs.

I framställningen har Skytteföreningen med sin speciella bakgrund och inriktning, fått en egen rubrik. Sist presenteras de frågor ur intervjuerna, som har anknytning till avsnittets tema.

Det finns ett nära samband mellan detta avsnitt och kapitlet om idrottens ekonomiska villkor, på så sätt att ideologiska argument ofta åberopades vid anslagsframställningar.

Begreppet idrottsideologi

Begreppet ideologi i idrottslig mening kräver en definition. Flera sådana har formulerats i olika sammanhang. Lindroth har i sin avhandling delat in ideologin i tre områden, varvid han lägger tyngdpunkten på det första som lyder:

Idrotten som samhällsfaktor: idéer och argument beträffande idrottsverksamhet såsom en samhällsnyttig företeelse.¹⁾

Lindroth markerar här också skillnaden mellan ideologi och argument, där den senare frasen har en kortsiktigare inriktning på ett konkret mål, t.ex. statsanslag.

I Idrott mellan krigen har Lindroth vidgat begreppet till att omfatta även individen och uttrycket *samhällsnyttig företeelse* har ersatts av *positiva betydelse*. Idrottsideologi betecknas där som:

idéer och argument som vill förklara idrottens för individ och samhälle positiva betydelse.²⁾

Innebörden av de båda uttrycken ovan som pekar mot idrotten såsom samhällsföreteelse är i stort sett lika. Det som anses vara positivt blir på sikt också nyttigt. Positiva effekter för samhället kan, utifrån den tidsperiod som avhandlas, vara av t.ex. försvarsgagnande, fosterländsk eller demokratisk art. Här ligger, vad beträffar den nationalistiska framtoningen, en fara.

Halldén, som ifrågasätter om idrotten överhuvudtaget har någon ideologi som vilar på ett genomtänkt, godtagat och allmänt spritt värdesystem, pekar på händelser där den politiska ideologin utnyttjat idrotten som ett propagandamedel.³⁾

För individen positiva effekter av idrotten var bl.a. fysisk och mental utveckling och social gemenskap. Å andra sidan kan man betrakta formuleringen *individ och samhälle* som en symbiotisk enhet eftersom det som är till gagn för individen, ytterst också är till nytta för samhället och vice versa.

Lindroth betraktar sin senare definitionen som *medvetet snäv* varigenom huvuddelen av de tankar, idéer och föreställningar som idrotten gav upphov till särskilt framhävs.

Vägled av detta har jag således granskat källmaterialet med avseende på uttryck och formuleringar som pekar på idrotten såsom samhällsfaktor.

Bakgrund

En av de få som studerat idrottens framväxt ur ett idéhistoriskt perspektiv är Henrik Sandblad, som i sitt stora arbete *Olympia och Valhalla* skildrar händelser, strömningar och personer som starkt påverkat rörelsens ideologi.

Den ideologiska kampen fördes främst av rörelsens stora ledare, med Viktor Balck i spetsen. De nationalistiska strömningarna var vid sekelskiftet starka och Balck såg idrotten som ett medel att höja vår livskraft och stärka nationalkänslan.

Under sina föredragsturnéer runt om i landet kring sekelskiftet, återkom han ständigt till sambandet idrott-fosterland:

Idrottsrörelsens innersta innebörd är ett förhållande af fosterlandets idé.⁴⁾

Balcks perspektiv var emellertid vidare än så. Han såg i det internationella idrottsutbytet en väg att förena folken och lägga grunden till fredlig samexistens.

För Balck framstod idrotten också såsom humanismens vän. Den förenade samhällsklasserna, danade karaktären och skänkte fysiskt och psykiskt välbefinnande. Sina tankar spred han förutom i tal också via Tidning för Idrott.

Under 1800-talets senare hälft talade föreståndaren för GCI, Gustav Nyblaeus, om *den naturliga metodens*⁵⁾ förträfflighet utifrån ett militärt perspektiv. Denna innebar bl.a. att den fristående gymnastiken kompletterades med idrotter som löpning, hopp över hinder, simning under fältmässiga förhållanden samt skidlöpning, d.v.s. idrotter som var lämpliga för olika vapengrenars behov. Nämnade aktiviteter kunde sedan, om intresse fanns, utvecklas till självständiga idrotter, menade Nyblaeus.

Hans starka engagemang i försvarsfrågan hade sin grund i de stämningar som rådde i landet efter Krimkriget.

Frithiof Holmgren, professor i medicin och ansedd kulturpersonlighet, var samtida med Nyblaeus. Holmgren grundade sin idrottssyn på Darwins utvecklingslära och selektionsteori. Idrotten var en del av den ständiga kampen för överlevnad. Försvarsaspekten fanns också hos Holmgren, som hävdade att det var varje manlig medborgares plikt och skyldighet att idka kroppsövningar som en förberedelse för militärtjänsten.

Wilhelm Friberg får stå som representant för västsvenska idrottsprofiler med ett starkt ideologisk engagemang. Friberg, som till yrket var bokhållare, var med och bildade Örgryte IS 1887. Under hans tid som ordförande utvecklades ÖIS till en av landets mest framgångsrika idrottsklubbar.

Fribergs starka fornnordiska intresse i götisk anda färgade hans syn på idrotten. Genom idrotten skulle det från fäderna illa förvaltade andlig arvet bättras. Detta utgör kärnan i hans ofta upprepade valspråk: *Manlig idrott fädrens arf.*⁶⁾ Det fornnordiska återspeglas också i de namn Friberg gav Örgryte IS första idrottsplatser, Balders Hage, 1888, och Walhalla 1908.

För Friberg var idrotten inte bara ett medel att stärka hälsa och viljekraft.

Rätt utövad skänkte den också idrottsmannen *renhet* i det dagliga värvet, en uppfattning som var ett uttryck för hans kristna tro:

*I naturen, i vårligt stormande lif och kamp på gröna ängar, på brusande böljor, der lefver idrotten sitt sanna lif och dess utöfvare instämna alla i hymnen, Du skall ära Gud i din kropp.*⁷⁾

Ett annat uttryck för Fribergs holistiska syn var den av honom 1894 bildade Idrotts-Orden, som skulle vara *en andlig motpol till de kroppsliga idrotterna.*⁸⁾ Året innan, d.v.s. 1893, hade Friberg börjat ge ut tidningen Start, vilken blev forum för hans ideologiska budskap.

Skytterörelsen

Männen bakom skytterörelsens tillkomst i vårt land, S.A. Hedlund, August Blance och Viktor Rydberg, gav också rörelsen den starka fosterländska förankring som kom att präglade verksamheten under lång tid.

Kring sekelskiftet var generalen och statsrådet L. H. Tingsten en av frivilliga skyttets främsta ideologiska talesmän.

En annan, som ständigt framhöll verksamhetens stora nationella betydelse, var apotekare Vilhelm Wahlquist, knuten till skytterörelsens centrala ledning i 50 år, mellan 1889 och 1939.

Skytterörelsen hade med sin fasta organisation och stora geografiska spridning lätt att nå ut med sitt ideologiska budskap.

Motorsporten

Flera av motorsportens organisationer ställde sig aktivt i försvarets tjänst.

För medlemmarnas del blev detta mycket påtagligt. I samband med bildandet av Frivilliga Automobilkåren, FAK, den 5 december 1914, utfärdades bestämmelser för inträde. Av dessa framgår bl.a. att medlem skriftligen måste förbinda sig att tillhöra kåren i minst fyra år, och:

Att under ofvannämnda tid, i fred vid fälttjänstövningar stå till förfogande högst tio dagar under minst hvarannat år samt, att desslikes stå till förfogande såväl vid mobilisering som i krig.

Utbildning af kårens medlemmar sker dels genom föredrag och inom kåren anordnade militära öfningar vid armén, dels genom deltagande i öfningar vid armén, särskildt i fält- och fälttjänstövningar.⁹⁾

1915 fattades beslut om att inom såväl KAK som FAK, upprätta skyttegrupper för:

befrämjande af skjutskickligheten inom kåren.¹⁰⁾

Med tillkomsten av Frivilliga Motorcykelkåren, FMCK, 1929, ställdes denna, såsom en helt fristående organisation, under militärledningens överinseende. Dess betydelse i detta sammanhang understöks av att en major, Sven Wijkman, utsågs till kårchef.¹¹⁾

Den politiska och idrottsliga ideologin

Den starka betoningen av idrottens roll i nationens försvar togs inte väl emot av radikala grupper inom den politiska vänstern. Enligt dessa var den politiska och idrottsliga ideologin oförenliga. I sin mest extrema form kunde motståndet ta sig nedanstående, ofta citerade, uttryck.

Axel Danielsson, en av socialdemokratins ledande män, tillika redaktör för tidningen Arbetet i Malmö, skriver 1890, efter att ha sett en velocipedtävling:

Att grosshandlare X, som icke skapa för ett öres värde, slutligen faller på idén att skaffa sig en tvåhjuling och bli sportsman, är icke underligt. Han måste göra något för att hämma fettbildningen och slippa undan magkatarren.¹²⁾

Arbetarna, som fick sin fysiska träning i det dagliga värvet, skulle istället koncentrera sig på den sociala revolutionen, menade Danielsson.

Idrotten, vars utveckling till massrörelse var beroende av arbetarklassens inställning, hade emellertid också, enligt Pålbrant, sina förespråkare bland ledande socialdemokrater, bl.a. Hjalmar Branting och LO ordföranden Herman Lindqvist.

De svenska framgångarna vid OS i Stockholm fick, vissa socialdemokratiska tidningar att falla in i den nationella yra som följde i dess spår.

Den socialdemokratiska pressens hållning till idrotten blev efterhand alltmer positiv. En viktig markering med adress till partiets radikaler, gjorde tidningen Social-Demokraten i samband med en sumering av Svenska spelen 1916. Efter att i entusiastiska ordalag ha prisat den spontana fosterlandskänsla och internationella samförståndsanda som präglade spelen, tar tidningen avstånd från den gamla tesen om idrotten såsom arbetarklassens fiende.

Med införandet av åttatimmars arbetsdag 1919, skapades förutsättningar för arbetarna att ägna mer tid åt idrott, något som också Branting uppmanade till. Tveksamheten till idrotten fanns dock kvar inom partiet, vilket bl.a. kom till uttryck i riksdagsdebatten 1921, då socialdemokraterna röstade för en sänkning av idrottsanslaget. (Se också ekonomiavsnittet)

Under 1920-talets första år kan man se två huvudlinjer i den socialdemokratiska hållningen till idrotten. Den ena, starkt kritisk till den utveckling idrotten tagit med elitism och kommersialisering, förordade gymnastik som den bästa formen av kroppsövning, medan den andra linjen fortfarande ställde sig tveksam till idrott överhuvudtaget.

Branting fortsatte oförtrutet att tala om idrotten såsom en klassutjämnande och enande verksamhet. Efterhand accepterades också verksamhetens grundtankar av socialdemokratien och partiet kom att bli något av en garant för idrottsrörelsens kraftiga expansion under 1930-talet.¹³⁾

1922 bildades den första arbetaridrottsföreningen i vårt land, Stockholms AIF, som några månader senare följdes av Härnösands AIF.

Bakom tillkomsten, som utgick från internationella förebilder, stod Sveriges Kommunistiska parti och dess ungdomsförbund, som verkat sedan 1921. Organiserad på klassmässig bas skulle verksamheten bli ett alternativ till den etablerade, och som man ansåg, borgerligt präglade idrotten, vilken socialdemokraterna alltför okritiskt anammat. Den övergripande målsättningen var att *verka för arbetarklassens och i synnerhet arbetarungdomens fysiska fostran*¹⁴⁾ Idrotten skulle härigenom bli en betydelsefull faktor i klasskampen.

Idrottens förespråkare bland ledande socialdemokrater, såg däremot

verksamheten dels som ett fritidsnöje och dels som ett led i demokratiseringsprocessen. Detta kan sägas utgöra den grundläggande skillnaden i de båda gruppernas idrottssyn.

Antalet arbetarföreningar växte och mellan 1924 och 1929 var 29 föreningar anslutna till RF. Påbrant uppskattar antalet medlemmar till mellan 2500 och 3000 i slutet av 1920-talet av vilka en stor del var socialdemokrater.

Från ledande socialdemokratiskt håll tog man emellertid avstånd från arbetaridrotten som betraktades som ett bolsjevikiskt propagandajippo.

1928 togs beslut om bildandet av ett arbetarnas eget idrottsförbund, AIF. Partisprängningen i oktober året därpå, bidrog emellertid till att arbetaridrotten inte kom att utvecklas till det slagkraftiga alternativ som dess representanter hoppats.¹⁵⁾

RF:s och massmedias roll

Från början var det, som framgått ovan, främst idrottens ledargestalter som drev de ideologiska frågorna. Med bildandet av riksorganisationerna tog dessa över denna roll. De olika idrotterna inom ett förbund gavs samma ideologiska innehåll. Det blev nu den samlade idrottsrörelsens officiella ideologi som redovisades och som utgjorde argument för bl.a. statsanslag. (Se ekonomiavsnittet)

Gymnastik och vissa militärt anpassade grenar fick dock till en början behålla sin status som "mera nyttiga."

1923 bildade RF Idrottens Propagandakommitté. Denna kom emellertid främst att inrikta sig på märkestagning, kurser och tävlingar och blev inget ideologiskt forum.

En annan kommitté, SAMK, en förkortning av Samarbetskommittén, blev resultatet av de s.k. Sigtunakonferenserna i januari 1930 och mars 1931. SAMK:s uppgift var att belysa idrottens relationer till Svenska kyrkan och andra folkrörelser, öka förståelsen dem emellan samt skapa förutsättningar för samarbete. Deras arbete, som pågick under lång tid, fick en viss ideologisk prägel.

Massmedia speglade genom referat, intervjuer, resultat- och rekordnoteringar idrottens praktiska verksamhet, men visade, som Lindroth konstaterar, inget större intresse för ideologiska frågor.

Det var istället via facktidningar och -tidskrifter, såsom RF:s Svensk Idrott, grundad 1929, 26 år efter organisationens bildande, Vår Idrott, vilken gavs ut under 1930-talet och Torsten Tegnér's Idrottsbladet, som den ideologiska debatten fördes. Exempel på artiklar med ideologi som tema, publicerade i Svensk Idrott, är "Idrottens betydelse för stat och kommun", "Idrotten och kroppsarbetet", "Idrott och alkohol".¹⁶⁾

Frågeställningar

De stora ledargestaltarnas ideologiska budskap och den tidvis intensiva debatten mellan företrädare för idrott och politik på central nivå, måste ha uppmärksamats också i Trollhättan.

Jag är därför intresserad av att få veta hur budskapet togs emot av ledare och aktiva på orten och om detta hade någon betydelse för den idrottsliga verksamheten? Detta leder till följande frågor:

-Fanns det en uttalad ideologisk grund för idrotten på orten?

Om så var fallet:

-Var det skillnad mellan olika idrotter ifråga om ovanstående?

De ideologiska frågorna drevs, som framgår av bakgrundsskildringen, till en början främst av rörelsens ledargestalter. I skrift och med sin retoriska talang spred de sin övertygelse. Deras insatser i denna strävan får inte underskattas. Detta leder över till nästa fråga:

-Fanns det någon "Viktor Balck" i Trollhättan?

Det ideologiska budskapet hade naturligtvis flera målgrupper. En av dessa var den enskilde idrottsutövaren.

-Vilken betydelse hade detta för den enskilde?

Den sista frågan har jag sökt svar på genom intervjuer.

Föreningarna i Trollhättan

Trollhättans Skarpskytteförening

Första paragrafen i kårens nya reglemente av den 10 april 1871, som också kan sägas vara dess ändamålsparagraf, anger den övergripande målsättning som präglade hela rörelsen:

Trollhättans frivilliga skarpskyttekår utgör en förening av män och ynglingar, som av kärlek till fosterlandet vinlägga sig om vapenövning och exercis för att i sin mån kunna medverka till dess försvar samt införande av en allmän nationalbeväpning, övertygad om att fosterlandet endast genom en välordnad sådan beväpning kan hoppas på framtida frihet och oberoende.¹⁷⁾

Föreningens sekreterare, kronolänsmän Hugo Ågren, hade i ett högtidstal 1864, gett uttryck för samma nationalistiska tankar:

Varje skarpskytt, som med värme och intresse omfattar sitt fädernesland och älskar att sitta i lugn vid sin egen härd i medvetande av att i farans stund kunna med säker hand fälla en objuden gäst, en fiende till vår frihet, våra liv och vår egendom, bör i första rummet tänka på att ha ett gott vapen och sedan att kunna föra det med skicklighet.¹⁸⁾

Budskapet och ordalydelsen i de två citaten ovan har en påfallande likhet, trots tidsdifferensen dem emellan.

Tillsammans med föreningarna i Uddevalla och Vänersborg anordnades årligen under lång tid exercisövningar på Grunnebo hed. Dessa avslutades med middag, till vilken även medlemmarnas fruar eller flickbekanta var inbjudna. Vid dessa tillfällen var de nationalistiska känslorna starka:

Man skålade för konungen, hurrade niofallt och sjöng Kung Karl den unge hjälte. För kvinnan hölls tal, givetvis versifierade.¹⁹⁾

I samband med att föreningen 1866 fick mottaga en fana, skänkt av stadens damer, höll kyrkoherde P M Åberg tacktalet och:

....lade med sin kända talang i ett glödande tal skarpskyttarna på hjärtat deras åtagna förbindelser mot Konung och fädernesland.²⁰⁾

På hösten 1870, då fransk-tyska kriget pågått några månader, hölls på initiativ av ovan nämnde kyrkoherde, ett möte som refererades:

Sistlidne söndag ägde i Trollhättan ett sammanträde rum, besökt av omkring 100 personer, för att åstadkomma allmän beväpning. De närvarande voro till stor del arbetare. Skräckscenerna i Frankrike visa hur blottställt ett land kan bli då det mist sin stående armé och

folket ej är hemmastatt i vapnens bruk. För vår del är enda möjligheten allmän folkbevapning.

På ordförandens fråga, om de närvarande ville ingå i en förening, som skulle träget öva sig i vapnens bruk för att försvara hus och härd, svarades ljudligt ja.²¹⁾

Avsikten var nog inte att bilda en ny förening utan snarare att aktivera den redan befintliga och än en gång var det kyrkoherde Åberg, starkt engagerad i föreningslivet i allmänhet och skyttet i synnerhet, som ställde sig i spetsen. Detta är anmärkningsvärt, eftersom skytterörelsens verksamhet på andra håll i landet ofta kom i konflikt med kyrkan.

Övergången till skyttegille innebar att kårens gamla reglemente inte längre motsvarade den verksamhet som bedrevs. En kommitté med uppgift att utarbeta förslag till nya stadgar tillsattes. Resultatet av kommitténs arbete blev bl.a. en ny ändamålsparagraf:

Trollhättans Skarpskytteförening har till ändamål dels att bibringa sina medlemmar en skjutskicklighet som ställer dem i stånd att kraftigt medverka vid fosterlandets försvar, dels och att inom sitt område sprida intresset för den fosterländska skytterörelsen.²²⁾

Trots en förändrad verksamhetsinriktning genomsyrades också den nya ändamålsparagrafen av viljan att försvara fosterlandet.

Festligheter och prisutdelningar inleddes vanligen med en skål för Konungen, vilken följdes av fanfar och hurrarop.

Vid föreningens 50-årsjubileum 1912 framfördes hyllningar bl.a. på vers, där rörelsens starka band till landets försvar tydliggjordes. En av verserna lyder:

*Vi känna om vi vilja fred
vi måste uppå fädrens sed
att vaksamt möta våld och svek
oss öva uti vapenlek
en id som trygghet ger.
Ett folk i vapen är en vakt
som aktning bjuder varje makt
ett folk förutan mod i barm
förutan stål i veklig arm
man ej med aktning ser.²³⁾*

Tio år senare var tongångarna desamma. Herman Nydqvist, som av hälsoskäl inte kunde närvara vid festligheterna, anknöt i sitt hyllningstelegram till kårens betydelse för fosterlandet. Så gjorde också föreningens ordförande Jakob Forsell i sitt tal, där han bl.a yttrade:

Trots de genomgripande förändringar som under de gångna sextio åren ägt rum inom krigsväsendet, bibehåller skytterörelsen alljämt sin mycket stora betydelse för vårt lands försvar.²⁴⁾

När föreningens nya skjutbana invigdes 1932, ansåg Forsell att:

Motivet för dess tillkomst är dock icke endast sporten utan även rörelsens fosterländska uppgift, den som uttryckes genom skytterörelsens devis: "För hem och härd."²⁵⁾

Föreningens 75-årsjubileum 1937 firades med bal på Stadshotellet. Trots att verksamheten sedan lång tid tillbaka varit inriktad mot tävlingsskytte, fanns försvarsaspekten med i ordföranden Jakob Forsells högtidstal. Talet var en hyllning, inte bara till kåren, utan i lika hög grad till fosterlandet och dess värn. Han avslutade med:

I sin helhet bli sålunda skytterörelsen en rörelse för främjande av vårt lands försvar. Våra tider är lika oroliga som de, varunder rörelsen sprang fram och det kan ännu en gång bliva nödvändigt att värna vårt oberoende. Nu liksom tillförne bäres rörelsen främst upp av fosterlandskärleken. Vi ge uttryck åt denna känsla som förenar oss alla i ett leve för Sverige.²⁶⁾

Det var vid högtidliga tillfällen och större sammankomster som retoriken flödade. Talarna lånade ord och uttryck från de stora ledargestalters starkt konservativa budskap. Fosterlandets värn och aktningen för Konungen var ofta förekommande argument, som togs till för att inspirera, skapa samhörighet och göra medlemmarna medvetna om rörelsens stora betydelse. Sett över tid innehåller argumentationen i stort sett samma ord och fraser, vilket får betraktas som anmärkningsvärt med tanke på de förändringar som verksamheten och samhället genomgick under perioden.

Som avslutning på redogörelsen över skytteverksamheten, presenteras delar av den intervju som jag genomförde med skytt, aktiv under 1930- och 1940-talen.

-Var du medveten om att skytterörelsen i vårt land sågs som en del av vårt försvar?

-O ja, Visst var jag det! Givetvis var jag beredd att som skytt ställa upp och försvara landet om det blev nödvändigt. Det var många andra som skulle ha gjort likadant, därom råder ingen tvekan, det vet jag. Jag var med i hemvärnet också. Det var många i skytteföreningen som var medlemmar där. På så sätt hade de en dubbel roll i försvaret. Det var också ett intimt samarbete mellan dessa båda organisationer. Bl.a. var duktiga skyttar instruktörer i hemvärnet.²⁷⁾

Svaret tyder på att rörelsens ideologiska budskap var väl förankrat bland medlemmarna. Försvarsviljan hos den enskilde understryks av det dubbla engagemanget skytt/hemvärnsman. De båda organisationernas samarbete kan också ses som en markering av skytterörelsens betydelse för landets försvar.

Övriga föreningar

Vid den sammankomst som resulterade i bildandet av Trollhättans IF 1906, anförde en av talarna, tillika initiativtagare till mötet, ingenjör Gösta Klemming, idrottens hygieniska och sociala värden såsom argument för aktivt deltagande i verksamheten.²⁸⁾

I samband med prisutdelningen efter TIF:s första tävling i allmän idrott på hösten samma år, betonade Klemming, som då var föreningens ordförande, åter idrottens betydelse, men nu i ett bredare perspektiv:

En välskött kropp, lämnar större både andliga och fysiska resultat och frambringar ett starkare och bättre släkte.²⁹⁾

Klemming hade av allt att döma tagit intryck av den ideologiska debatt som kännetecknade idrotten kring sekelskiftet. Det finns också anledning att tro att han påverkats av de sociala förhållanden som rådde på orten och som var en direkt följd av den expansion inom näringslivet som kanalutbyggnaden medförde. Folk drogs till Trollhättan där bostäderna inte räckte till. Detta föranledde provinsialläkaren att i sin årsrapport för 1909, under rubriken *För hälsan vådliga boningslägenheter*, påtala förhållandet:

Bostadshygienen inom arbetarklassen lemna mycket övrigt att önska, i det ett vidt utbreddt inneboendesystem synnerligast under sista åren börjat florera, beroende på den massa hitflyttade arbetare, som äro anställda vid här pågående kanalarbeten. Enligt upprättad bostadsstatistik voro under senare delen af året omkring 550 arbetare inneboende hos andra, och omkring 230 familjer med från 5 till 12 personer disponerade endast ett rum samt kök eller del i sådant.³⁰⁾

Mot denna bakgrund är det inte förvånande om Klemming i idrotten ser en möjlighet till avkoppling, sociala kontakter och kroppsvård. Det kan synas klokt att han inte, i likhet med flera av rörelsens ledargestalter, åberopade verksamhetens förtjänster för vårt lands försvar. Grupper inom den politiska vänstern i landet hade vid denna tid en negativ inställning till idrotten, som de bl.a. ansåg utgjorde ett hot mot arbetarklassens politiska strävanden. Med tanke på näringslivsstrukturen i Trollhättan och utifrån nedanstående beskrivning av dess invånare, kan man utgå ifrån att det fanns folk på orten som delade denna uppfattning:

På den nutida folkkaraktären inom Trollhättan havfa de industriella, praktiska intressena satt sin prägel. Arbetare-typen är den mest signifikativa.³¹⁾

Det som kan läsas mellan raderna i provinsialläkarens rapport och som också Klemmings ord ger uttryck för, fanns med som argument då TIF 1912 sökte statliga medel för anläggandet av en idrottsplats. Skrivelsen till Kungl. Maj:t av den 2 april inleddes med:

Idrott rätt utövad, torde utgöra den bästa motvikten mot dryckenskap och sedeslöshet, ty den hindrar många tillfällen till synd. I Trollhättan är det icke en dag för tidigt att väcka intresset för nyttiga kroppsövningar, men detta kan åter ej ske utan att lämplig plats härför ordnas.³²⁾

Det skulle dock dröja till efter första världskriget innan föreningen fick en idrottsplats värd namnet. I slutskedet fattades pengar varför TIF i februari 1924 vände sig till allmänheten med en vädjan om medel:

Trollhättans Idrottsförening, vars ändamål är att främja idrottsrörelsen och söka höja intresset för sunda och stärkande lekar och kroppsövningar i allmänhet, har, sedan föreningen år 1919 upptog sin verksamhet, energiskt arbetat för dessa sina syften.....Ännu återstår mycket arbete för att få idrottsplatsanläggningen färdig och då man därjämte finner, att vårt samhälle, med sina tusentals industriarbetare, ungdom och skolbarn, så gott som saknar både kallbadhus, gymnastiklokaler o. dyl. för kroppens hygieniska vård och fysiska fostran nödvändiga saker, är det ej svårt att förstå att föreningen har ett stort värv att fylla och måste uppbjuda alla sina krafter för att kunna tillvarata och bibehålla det vaknande intresset för sunda idrotter och kroppsövningar³³⁾

Återigen framhölls idrottens grundläggande värden men nu utifrån ett bredare samhällsperspektiv. Detta var naturligtvis rätt väg att gå, eftersom stadens befolkning måste ha varit klart medveten om de brister i den kommunala servicen som åberopades. Flera av den etablerade idrottsrörelsens argument återfinns i texten, men det är den starka betoningen på verksamhetens roll i samhället som gör uppropet särskilt intressant.

I en inlägga till stadens Drätselkammare 1933, ansökte Trollhättans Lawn-tennisklubb om att få sina nya banor utförda såsom stats-kommunalt reservarbete.

Skrivelsen inleddes med:

Trollhättans Lawntennisklubb arbetar för syftet att utbreda intresset för tennissporten, vilken, såsom kanske vår bästa motionsidrott för såväl gammal som ung, är en gren av fysisk fostran, som har en stor uppgift att fylla och därför är värd att stödjas.³⁴⁾

Klubben åberopar här, om än i vaga ordalag, fysiska aspekter som skäl för sin begäran. Detta är något förvånande, eftersom det i ändamålsparagrafen endast talas om att efter bästa förmåga verka för Lawntennispelets utveckling.³⁵⁾ Man var tydligen klar över att ord och uttryck som knyter an till hälsoaspekter vägde tyngre i detta sammanhang.

En ideologisk vinkling med naturromantiska förtecken, använde Trollhätte Kanotklubb sig av i samband med sin propagandavecka i juni 1936.

I en artikel i lokalpressen heter det:

Den som haft nöjet att följa med denna utveckling kan inte nog glädjas åt, att vi svenskar verkligen fått upp ögonen för allt det vackra vi på en kanotfärd kan få njuta av vår svenska natur.

Kanotpaddlingen är en sällsynt förnäm och allsidig idrott och på samma gång en av de allra finaste formerna för friluftsliv. Man kommer naturen närmare in på livet än annars och kanoten för en till trakter, som man utan denna icke skulle kunna nå. I sin kanot är man fri och oberoende, i den har man allt, kläder, föda, hus och hem.³⁶⁾

Också Roddklubben prisade de naturupplevelser som var förknippade med verksamheten. I TRS jubileumsskrift kombineras dessa värden med sportens medicinska, fysiska, andliga och sociala förtjänster i en artikel av förre ordföranden Erik Wengström:

Det finns en lång rad skäl att räkna upp, om man vill propagera för roddsporten. Den är så nyttig: ingen drar in så mycket frisk luft som en roddare genom de andningsrörelser han gör på slejden. Det har till och med läkarvetenskapen verifierat. Ingen luft är så ren som den på sjön. Det behöver man inte vara vetenskapsman för att förstå.

Rodden är allsidig och den är hård. Men den kan också bedrivas mjukt och motionsmässigt. Men rodden är mer än så. Den är inte bara en kroppsrörelse, som avser att träna muskler eller andra organ. Den för ut sin utövare i direkt kontakt med naturen på ett helt idealiskt sätt. Att syssla med båtar och sjöfart efter råd och lägenhet är något som varje maskulin individ brukar finna behag i...Den härliga känslan av att flyga fram över vattnet genom svepande, rytmiska årtag, som pressar varje uns av kraft ur den roende, och stimulansen av att ingå i en liten frivilligt sammanförd grupp, där man måste lita på varandra under alla påfrestningar och där kedjan blir precis så stark som den svagaste länken.³⁷⁾

De två senare citaten förmedlar i grunden samma budskap, en hyllning till sporten och de naturupplevelser som denna skänker.

Liknande värderingar kom, som Lennart K Perssons forskning visar, till uttryck i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning redan 1900 i en beskrivning av roddsporten.³⁸⁾

I Roddklubbens jubileumsskrift formulerar en annan av klubbens veteraner, Artur Hernvall, sina tankar på följande sätt:

När man sysslat med en massa olika grenar inom idrotten och gallrat ut den som varit roligast och som gett mest, står roddsporten flera längder före alla andra. Den ger känsla av tillfredsställelse samtidigt som den skapar kamratanda, med ett ord, man stortrivs som roddare. Jag vill därför ge ungdomar som skall välja idrottsgren ett gott råd, prova rodden. Du får en jublande känsla av frihet när styrman kommenderar sitt: Bär av!³⁹⁾

Dessa båda exempel på s.k. jubileumsskriftsideologi innehåller en stor portion nostalgi i ett försök att klä tankar och minnen i ord. Som inslag i en jubileumsskrift var detta säkert mycket uppskattat av medlemmarna. De äldre upplevde igenkännandets glädje och de yngre inspirerades till fortsatta ansträngningar.

Texterna är intressanta också ur en annan synpunkt. De innehåller ord och formuleringar, pekande mot en ideologi, som kanske inte tydliggjordes i det vardagliga idrottsutövandet, men som ändå fanns i botten och omedvetet genomsyrade verksamheten.

Motorsportens riksorganisationer var, såsom nämnts, starkt knutna till försvaret. I SMK Trollhättans ganska rikhaltiga källmaterial finns emellertid ingenting som tyder på att klubben skulle ha deltagit i övningar i anslutning härtill.

Föreningarnas ändamålsparagrafer

I föreningarnas stadgar sammanfattades i ett antal paragrafer verksamhetens mål och inriktning, villkor för medlemskap, styrelsens befogenheter etc.

Den första paragrafen var vanligen den s.k. ändamålsparagrafen, där verksamhetens inriktning i korta ordalag angavs.

Janzon har granskat 120 föreningars ändamålsparagrafer för att få en bild av vilka aspekter som åberopas i texten. Materialet har innehållsmässigt grupperats i två avdelningar, inomidrottsliga appeller och allmänna eller egenskapsappeller, vilka sedan indelats i underavdelningar. Undersökningen visar att oavsett gren hade främjandeappellen högst frekvens.⁴⁰⁾

Lindroth konstaterar utifrån sin undersökning att det stora flertalet lokalföreningars ändamålsparagrafer domineras av den rent idrottsliga målsättningen. I endast ett fåtal fall antyds en övergripande inriktning där också verksamhetens plats i samhällslivet framhålles⁴¹⁾

Trots detta är naturligtvis föreningarnas ändamålsparagrafer av intresse för min studie, inte minst med tanke på de relativt sparsamma ideologiska inslagen i övrigt. En granskning av dessa kräver emellertid ett verktyg för systematiseringen till gagn för överskådligheten. Ett sådant, användbart även för det övriga materialet, har jag funnit hos Lindroth.

Vid sin studie av riksorganisationernas samlade ideologi har Lindroth sorterat de ideologiska begreppen i olika huvudgrupper enligt följande:⁴²⁾

- A. **Fysik:** kropp, fysiologi, medicin, hygien.
- B. **Mentalitet:** själ/psyke, karaktär, moral.
- C. **Socialt:** mänskliga relationer, levnadsförhållanden, social prevention, yrkesliv.
- D. **Politik:** nationalism, försvar, klassrelationer, internationella relationer.
- E. **Ekonomi:** privat ekonomi, nationalekonomi.
- F. **Övrigt:** svårpreciserade eller udda ideér.

Alternativt kunde jag naturligtvis ha utnyttjat Janzons metod, men tidsaspekten och därmed möjligheterna till komparation föllde avgörandet. Möjligheterna till konstruktiva jämförelser hade också försvunnit om jag hade utarbetat ett eget schema.

Med lokalföreningarnas ändamålsparagrafer som utgångspunkt, har jag försöka finna begrepp, argument eller andra kvaliteter, som pekar mot en ideologi.

I Trollhättans Gymnastikförenings stadgar anges *en sund och harmonisk utveckling av kroppen* som verksamhetens mål.⁴³⁾

TIF övergav denna målsättning och gjorde istället färdighets-, främjande-, och sociala argument till sina ledstjärnor. Paragrafen avslutas med:

*Politiska frågor är från föreningens sammankomster uteslutna.*⁴⁴⁾

Med få undantag var föreningarna på orten s.k. flergrensföreningar, vanligen med allmän idrott på programmet, TIF, TSK, IFK, SAIS och AIS Trollhättan.

Dessa hade också i stort sett likalydande formuleringar för sin verksamhetsinriktning med färdighets-, främjande-, och sociala appeller i förgrunden. Trollhättans SK angav dessutom *andlig fostran* som ett mål.⁴⁵⁾

Roddsällskapet, TRS, och Atletklubbens, TAK, ändamålsparagrafer betonade fysiska aspekter, med uttryck som *stärkande och uppfriskande kroppsövningar*, TRS,⁴⁶⁾ samt *stärka och utbilda kroppen*, TAK.⁴⁷⁾

Sex föreningar framhöll sociala värden med formuleringar som *gott kamratskap*, TIF,⁴⁸⁾ *kamratanda*, TSK⁴⁹⁾ och *god sammanhållning*, IFK.⁵⁰⁾

Den sistnämnda klubben, vars motto var *Manlig idrott-vår styrka*, såg i tävlingsmomentet en väg att väcka intresse för idrott.

Simsällskapet, TSS, ville inte oväntat arbeta för att *befordra simkonsten och höja intresset för densamma*.⁵¹⁾

TSK-k hade en mycket kort och allmänt formulerad målsättning: *att verka i enlighet med idrottens mål och inriktning*.⁵²⁾

Ord och uttryck som återopats i ändamålsparagraferna, men också i materialet i övrigt, ger följande bild:

Fysisk: TGF, TIF, TAK, TLTK, TRS, TSK, IFK, TSS, SAIS, AIST.

Mentalitet: TRS, TSK, TKK.

Socialt: TIF, TAK, IFK, SAIS, TSK, TKK, GBK.

Politik: TSF, TIF, som angav att politiska frågor inte fick förekomma inom verksamhetens ram.

Ekonomi:

Övrigt: IFK: "Manlig idrott - vår styrka," SMK, TSK:k.

Ändamålsparagraferna, med sina stereotypa uttryck, var över lag allmänt hållna och pekade mot en rent idrottslig målsättning. Endast en av dem hade en övergripande ideologisk förankring, som angav verksamhetens plats i ett större sammanhang.

Inte oväntat intog fokuseringen mot fysiska aspekter en dominerade ställning. Sociala argument framhölls också starkt. Kombinationen av dessa båda kriterier innefattar på något sätt hela idrottens kärna, där uppbyggnad genom träning, spänning inför en tävling och gemenskap med idrottskamrater utgör en del av ingredienserna.

Ändamålsparagrafen var en integrerad del av stadgarna och som sådan hade den ett värde.

Med undantag för Skarpskytteföreningen, tycks intresset för ideologiska frågor bland klubbarna ha varit ringa. Tyngdpunkten låg främst på den praktiska verksamheten.

Vid de få tillfällen då idrotten sattes in i ett samhällsperspektiv, utgjorde detta argument för anslag eller insamlingar. Vid högtidliga tillfällen, då det fanns anledning att blicka tillbaka, gav den ideologiska substansen tyngd och innehåll åt flammande appeller i tal och skrift.

Intervjuer

Vilken betydelse hade då det ideologiska budskapet för den enskilde idrottsutövaren?

För att utröna detta ställde jag också en fråga härom i samband med de intervjuer jag genomförde.

Följande fråga ställdes:

- Vilken betydelse hade idrottens ideologiska argument för ditt engagemang?

Man, aktiv kanotist under 1930-talet.

- Menar du ur hälsosynpunkt? Det där med en sund själ i en sund kropp? Kanot var en underbar sport och säkert en av de mest hälsosamma också. Men det var ju inte enbart därför man höll på. Det fanns andra värden som var viktigare, kamratandan, tävlingarna och resorna vi gjorde. Mitt svar blir därför, i stort sett ingen betydelse alls.⁵³⁾

Man, aktiv i såväl sommar- som vinteridrotter inom TSK. Var med och startade föreningen samt styrelseledamot under många år.

- Det tror jag inte spelade så stor roll. Min ideologi var att vara ärlig och följa reglerna. I idrotten lärde man sig att ta motgångar på rätt sätt och att vara ödmjuk i framgångens stund.⁵⁴⁾

Man, aktiv inom fotboll i TIF sedan 1931. Var också med och bildade Gripens BK.

- Jag kan inte minnas att det talades om något sådant. Vi hade ju fullt upp att göra med idrotten både sommar och vinter. Det var ju det som var det viktigaste för oss i klubben. Att få träffas och ha trevligt tillsammans.⁵⁵⁾

Man, började som aktiv brottare i TAK i slutet av 1930-talet. Senare en av våra främsta inom denna sport.

- För mig betydde inte detta så mycket. Det talades inte om ideologi vad jag kan minnas. Brottnings tränade man för att det var roligt och för att bli bra i sporten. Tävlingarna betydde naturligtvis också mycket. Det var roligt när det gick bra, men man fick lära sig att ta nederlag också. Brottnings fostrade fina idrottsmän.⁵⁶⁾

Kvinna, aktiv gymnast sedan mitten av 1920-talet.

- Att det var nyttigt med gymnastik det visste jag. Man hade ju hört en del om Ling, "den svenska gymnastikens fader," men den främsta anledningen till att jag var med, var att vi hade så jättekul tillsammans.

Truppmärkesproven och uppvisningarna var riktiga högtidstillfällen. Då hade vi alltid stor publik och det förpliktigade ju. 57)

Intervjuerna ger en ganska klar bild av den verklighet inom vilken idrotten bedrevs. Det övergripande ideologiska budskapet från rörelsens ledande män och förbund, var ingenting som i någon större utsträckning anammades av den enskilde idrottsutövaren. I de fall där personen, nu så här i efterhand, kan se något av en "ideologi" i sin hållning till sporten, utgick denna ofta från egna tankar och ideal formade av idrottens verksamhetsidé.

Sammanfattning

Den ideologiska debatten fördes till en början främst av idrottens ledargestalter. Fosterländska-, försvars- och hälsoaspekter var vanliga ingredienser i argumentationen. Efter riksorganisationernas tillkomst blev det den samlade idrottsrörelsens ideologi som kom till uttryck.

Den politiska och idrottsliga ideologin har vid flera tillfällen kommit på kollisionskurs. Grupper inom den politiska vänstern betraktade idrott som ett borgerligt påfund. Ett försök att efter internationellt mönster bilda ett Arbetarnas Idrottsförbund misslyckades.

Ideologiska inslag har inte haft någon framträdande plats inom idrotten.

Även massmedia har främst speglat den praktiska verksamheten.

Skytterörelsen med sin nära koppling till försvaret utgör ett undantag från idrottens organisationer i övrigt.

Intresset för ideologiska frågor bland idrottsföreningarna i Trollhättan var, med undantag för Skytteföreningen, mycket ringa. För skyttet däremot var den ideologiska förankringen starkt knuten till landets försvar, något man ofta gav uttryck för i såväl tal som skrift. Rörelsens motto: *För hem och härd*, genomsyrade verksamheten. Speciellt i samband med jubiléer och fester flödade retoriken.

Bland övriga föreningar spelade ideologin en underordnad roll. Även om idrottens värde som kroppsövningsform betonades i olika sammanhang, kan detta inte ses som en del i en medveten ideologisk inriktning.

Anslagsframställningar och upprop försågs med ideologiska argument för att framhålla verksamhetens positiva effekter för individ och samhälle.

I högtidstal och minnesskrifter blandades nostalgi och framtidstro med lösryckta ideologiska fraser och uttryck. Jämfört med skytterörelsen saknar dessa emellertid substans.

Ändamålsparagraferna fyllde, såsom en integrerad del av stadgarna, i viss mån ett självändamål. Dess innehåll av stereotypa formuleringar, såsom *väcka håg för, befordra, befrämja* etc. ofta hämtade från förbundens stadgar, säger ingenting om en egentlig ideologi.

I Trollhättan, såväl som i landet i övrigt, sattes således den praktiska verksamheten i förgrunden. Ideologiska argument användes heller inte vid medlemsrekrytering.

Rörelsens ledargestalter, med Viktor Balck i spetsen, var dess främsta ideologer. Också skyttet hade sina portalfigurer.

I Trollhättan fyllde kyrkoherde P M Åberg något av denna funktion.

Genom sitt breda folkrörelseengagemang, sin samhällsställning och retoriska talang, hade han stor betydelse inte minst för Skytteföreningen.

Detta var så mycket mer anmärkningsvärt med tanke på att kyrkan och skytteverksamheten på andra håll i landet ofta kom i konflikt.

Medlemmarnas medvetenhet om och intresse för idrottsrörelsens ideologiska bakgrund var, med ett undantag, enligt intervjuerna i stort sett obefintligt. Det var endast skytten, som kände till sin organisations bakgrund

och förankring. Han var också beredd att fullgöra de plikter, som i samband härmed, kunde komma att åläggas honom.

De mer eller mindre tydliga ideologiska budskapen utgjorde inget motiv för de intervjuades engagemang i sin sport. Det tycks istället ha varit idrottens verksamhetsidé som varit ledstjärnan.

Summary

The purpose of this study is to try to describe how sports in Trollhättan has developed. This development will be examined both as it relates to the growth of national sports and to the changes in society which have simultaneously taken place. The historical perspective encompasses some 80 years up until 1940.

The study begins with a section which describes the development of society in general in Trollhättan. Chapter 2 examines the foundation of the clubs and chapter 3 describes the social background of the members, while chapter 4 focuses on the organization of competitions. Chapter 5 describes woman involvement in sports and in chapter 6 the economic conditions are examined. The final chapter presents the ideological background of sports.

Göta river and its waterfalls was a major factor behind the development of Trollhättan into an industrial village. Mills and saw-mills existed already in the 17th century. After the first sluices had been built the importance of the river as a means of transport increased. In the middle of the 19th century the mechanical industry, which for a long time came to be the dominating sector of the village, was established.

Trollhättan became a town in 1916 and had at that time a population of approximately 14000 people. As for the political situation, the social democrats have constantly been in power.

The first sports club was the Trollhättans Skarpskytteförening which was founded in 1862. Then it took until 1904 until the next club, Gymnastikföreningen Trollhättan, was created. Trollhättans Gymnastikförening, which was established in 1905, became the predecessor to Trollhättans Idrottsförening. Several of the other clubs which were active until 1940 originated from other already existing clubs.

The formation of clubs was often inspired by similar developments in neighbouring towns where several sport activities had been practised for a long time.

A total of 38 sports clubs have been active in the town for longer or shorter periods of time. Four of these have practised motor-sports and one rifle-shooting. The other 33 have organized sports connected to the activities of the RF. 14 clubs remained at the end of the 1930's. Soccer and bandy were common activities.

At the turn of the century, sports were not a high priority in society. Most clubs were organized in the cities and most of their members belonged to the higher social classes. In 1910 there were close to a total of 55000 members in the clubs belonging to RF. In 1930 this number had increased to 180000 and ten years later to 400000.

In Trollhättan, TIF was the club which had the most members until 1940. There was a high variation in the number of members in all the clubs.

In some cases, it has been possible to determine the social structure of the membership. The result of this examination shows that there existed social barriers.

Trollhättans Atletklubb, IFK Trollhättan, Skoftebyns AIS och Gripens BK recruited most of their members from the working class. In the Tennis-club

there were no members from this class, however instead, white-color workers and women were in majority. The social structure of the other clubs was somewhere in between this extremes. The study also shows that in several cases there was a relation between the social background of the members and the social background of the members of the board of directors.

In 1939, approximately 6,5% of the inhabitants of the town belonged to one or more sports clubs. Of these, 4,7% were members of clubs led by RF.

The interest for sports in the town was decreasing as far as clubmembership was concerned.

When sports in this country had become organized and common rules had been created, championship tournaments at different levels were held.

In several types of sports, including athletics, soccer and tennis, national championships were held already at the end of the 19th century.

Trollhättan was successful in several tournaments. The rifle-club was outstanding with 37 regional titles. Also TIF was successful with more championship titles than all other clubs combined the rifle-club excepted.

Two regional and one national championship titles have been won by clubs in Trollhättan.

Several tournaments have been held in Trollhättan, including one national championship. The clubs in Trollhättan took part in international sports already at the end of the 19th century, primarily in the neighbouring countries. In 1925 the first international match of soccer was played.

The position of the women in society, deeply rooted prejudice and male dominance in sports have all decisively influenced woman involvement.

Swimming, tennis and gymnastics were sports which at an early stage were practiced by women in this country. Gymnastics was the first type of sport which was practiced by women in Trollhättan. This occurred in 1915. Five years later women joined swimming and in 1927 also tennis. In the two latter sports women sometimes represented as much as 30% of the members. When also including all other sports clubs, woman membership was approximately 10%.

Women only participated in the management of the clubs to a limited extend.

One explanation of the male dominans seems to be that all organizations were geared towards male participation. As a result, women may have felt that their performances in tournaments were not valued as highly and did not get as much attention as those of the men.

Before the annual standardized government grant was developed, sports were supported financially by individual one time grants. At first, these were primarily given to those practicing gymnastics, the rifle movement with its close connection to the military, being an exception. Motor sports has not been given any government grants. In 1913 the national parliament decided to give the sports movement one annual grant which, would then be divided between the national sports associations.

In Trollhättan the politicians were very restrictive when giving grants and only public projects were favoured. Financially, the clubs were totally depended on membership and entrance fees. Primarily SMK:s events attracted many

people and proved financially advantageous. In order to finance major investments or solve immediate financial problems, several clubs borrowed from banks. Invariably, it was difficult for them to later pay back the loans and sometimes they were saved by contributions from companies or individuals. Lotteries, festivities and other events also contributed financially to the activities of the clubs.

In the beginning, ideological questions were important in sports. In the debate, in which the great leaders of the movement were the main participants, sports were often described in nationalistic and military context. When the national associations were developed, the collective ideology of the sports movement was presented and used for example as an argument to receive government grants. Often political ideology and ideology of the sports movement were not compatible. Left wing politicians viewed the sports movements as a right wing invention. During the 1920's several attempts were made to, as had been done abroad, create a sports association exclusively for blue color-workers. Media rarely showed any interest in the ideological questions.

In Trollhättan primarily the rifle-club emphasized the connection between sports and the defence of the country. This was for example apparent in its motto "for the home and hearth". Among the other clubs there was no explicit interest in the ideological questions. In certain writings and speeches ideological aspects were presented, but the actual activities of the clubs were normally emphasized.

The members awareness of and interest for the ideological background of the sports movement was, with one exception, according to the interviews practically non-existent.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Idrottsföreningarna i Trollhättan

Atlet- och Idrottssällskapet Trollhättan

Stadgar för Atlet och Idrottssällskapet Trollhättan
 Medlemsförteckning 1904-1913
 Protokollsbok för Gymnastikklubben Trollhättan och Atlet- och Idrottssällskapet Trollhättan 12/1 1908-21/4 1912

Gripens Bollklubb

Protokollsbok för Gripens Bollklubb 1935-1937
 Protokollsbok för Gripens Bollklubb 1938-1941

Idrottsföreningen Kamraterna Trollhättan

Protokollsbok för IFK Trollhättan 29/4 1923-1/2 1942
 Protokollsbok för IFK Trollhättan 17/11 1932-15/9 1937
 Protokollsbok för IFK Trollhättan 25/10 1937-4/12 1946
 IFK Trollhättan 1920-1960. Axplock ur 40 års protokoll

Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap

Medlemsmatrikel 1926-1948
 Medlemsmatrikel 1929-1931
 Kassabok 1926-1935
 Kassabok 1936-1940
 Protokollsbok för SAIS 31/5 1926- 4/7 1935
 Protokollsbok för SAIS 5/3 1936-18/8 1946

Svenska Motor Klubben Trollhättan

Medlemsmatrikel för SMK:s Trollhätteavdelning, del 1
 SMK Protokollsbok. Styrelsemöten 1927-1932
 SMK Protokollsbok. Styrelsemöten 1932-1947
 SMK Protokollsbok för ordinarie och extra klubbmöte 1927-1947
 Kompendium: Kort kort om motorismen och Svenska Bilsportförbundet

Trollhättans Atletklubb

Medlemsmatrikel för Trollhättans Atletklubb 1921
 Medlemsmatrikel för Trollhättans Atletklubb 1922-1932
 Medlemsmatrikel för Trollhättans Atletklubb 1922-1953
 Kassabok 1921-1930

Protokollsbok, styrelse- och årsmötesprotokoll 8/6 1923-2/11 1925
 Protokollsbok, årsmötesprotokoll 20/12 1934-3/8 1942
 Protokollsbok, årsmötesprotokoll 10/1 1937-27/9 1948

Trollhättans Gymnastikförening

Protokoll hållna vid Trollhättans Gymnastikförenings sammanträden 27/10 1905-20/3 1906.
 Protokollen finns förvarade tillsammans med Trollhättans Idrottsförenings material.

Trollhättans Idrottsförening

TIF Medlemsmatrikel för spridda år.
 Protokollsbok november 1923-november 1942
 Verksamhets- och styrelseberättelser 1906-1921
 Verksamhets- och styrelseberättelser 1922-1928
 Verksamhets- och styrelseberättelser 1929-1937
 Pärm innehållande diverse in- och utgående skrivelser.

Trollhätte Kanotklubb

Protokollsbok för Trollhätte Kanotklubb 8/2 1934-27/10 1935
 Kassabok 13/5 1934-1/4 1941
 Pärm innehållande bl.a. års- verksamhets- och revisionsberättelser samt diverse skrivelser 1934-1939.
 Kompendium: Kanotsporten i Trollhättan med omnejd före Trollhätte Kanotklubbs bildande

Trollhättans Lawntennisklubb

Arkivpärm innehållande bl.a. stadgar, in- och utgående skrivelser, styrelsemötesprotokoll, medlemsförteckningar, kassarapporter och styrelseverksamhets- och revisionsberättelser 1927-1953
 Kompendium: TTK Tennishistoria 1927-1975

Trollhättans Simsällskap

Protokollsbok Trollhättans Simsällskap. Styrelse-, kvartals- och årsmötesprotokoll 16/1 1933-18/3 1946
 Verksamhetsberättelser
 Kompendium: Trollhättans Simsällskap firar 5-årsjubileum 28/3 1938

Trollhättans Skidklubb

Arkivpärm innehållande protokoll förda vid styrelsemöten samt in- och utgående skrivelser 1937-1943
 Kompendium: TSK:k-historia och intressanta fakta ur protokoll i första hand

Trollhättans Skarpskytteförening

Skarpskytteföreningens protokollsbok 2/8 1876-3/9 1901

Protokollsbok för Trollhättans Skarpskytteförening 25/8 1901-3/9 1908

Protokollsbok för Trollhättans Skarpskytteförening 14/9 1908-28/2 1922

Trollhättans Sportklubb

Medlemsförteckning för Trollhättans Sportklubb 9/9 1930-31/12 1937

Kassabok TSK:s bandysektion 1934-1937

Protokollsbok TSK 1/3 1931-7/12 1931

Protokollsbok TSK 22/1 1932-15/4 1944

Protokollsbok TSK:s bandysektion 16/1 1936-20/10 1937

Protokollsbok TSK Styrelsemöte 15/1 1932-14/8 1934

Protokollsbok TSK Styrelsemöte 14/1 1935-8/4 1937

Protokollsbok TSK Styrelsemöte 15/5 1937-20/6 1939

Protokollsbok TSK Styrelsemöte 24/7 1939-17/3 1942

SAKO-Gymnastiken i Trollhättan 1938-1986. Protokoll och historik

TSK "Så var det förr"

Med TSK under 50 år, nr 3 1980

Materialet förvaras på respektive förenings kansli, med undantag för Skoftebyns AIS, Trollhätte Kanotklubb och Trollhättans Simsällskap som överlåtit sitt till Folkrorelsearkivet, Trollhättans Kommun.

Muntliga källor

Karl-Erik Aktiv, Trollhättans Roddklubb och Trollhättans Skidklubb

Valdemar Andersson, Gripens Bollklubb

Bertil Antonsson, Trollhättans Atletklubb

Karl-Erik Björk, Trollhätte Kanotklubb

Gunnar Elmgren, Svenska Bilsportförbundet

Tage Färmert, Trollhättans Skarpskytteförening

Sixten Lundgren, Trollhättans Sportklubb

Axel Selander, Skoftebyns AIS och IFK Trollhättan

Birgit Westman, Trollhättans Idrottsförening

Tryckta källor

Föreningsmaterial

Gripens Bollklubb 50 år 1936-1986. Trollhättan 1986

Göteborgs Kanotförening 1911-1936. Göteborg 1936

IFK Trollhättan 25 år 1920-1945. Trollhättan 1945

IFK Trollhättan 50 år 1920-1970. Trollhättan 1970

"Skidklubbaren" Trollhättans Skidklubb 1937-1947. Trollhättan 1947

Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap. De 40 åren 1926-1966. Trollhättan 1966

Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap 50 år 1926-1976. Trollhättan 1976

Trollhättans Atletklubb 60 år 1921-1981. Trollhättan 1981
 Trollhättans Idrottsförening 1906-1956. Minnesskrift. Trollhättan 1956
 Trollhättans Roddsällskap 25 år 1925-1950. Trollhättan 1950
 Trollhättans Roddsällskap 50 år 1925-1975. Trollhättan 1975
 Trollhättans Skarpskytteförening 1862-1962. Minnesskrift. Trollhättan 1962
 Trollhättans Sportklubb 1930-1955. Trollhättan 1955

Offentligt tryck

SOU 1969:29. Idrott åt alla. Esselte AB/Allmänna förlaget
 Trollhättans Stad. Drätselkammarens Finansstatistik. Skatterestantier 1895-1962
 Årsberättelse från Förste Provinsiällkaren i Älfsborgs län för 1909.
 Vänersborg 1910

Tidningar

Göteborgs Posten
 Göteborgstidningen
 Ny Tid
 Nya Älvsborgaren
 Trollhättans Tidning
 Älvsborgsposten

Tidskrifter

Historisk tidskrift
 Kvinnovetenskaplig tidskrift
 Svensk Motorsport

Uppslagsverk

Libers Sportlexikon
 Nordisk Familjebok, Sportlexikon

Litteratur

Andrae, C. G. *Ett socialhistoriskt dilemma*. Artikel i Historisk tidskrift nr 1 1987.
 Annerstedt, C. *Kvinnoidrottens utveckling i Sverige*. Malmö, Liber Förlag. 1983.
 Engström, L-M. *Fysisk aktivitet under fritid*. En forskningsstrategi. HLS. Institutionen för pedagogik, rapport nr 12. 1979.
 Fallstedt-Lindholm, G. (Red.) *SMCK-SMK Svenska Motorklubben 1913-1948. En återblick på de gångna 35 åren*. 1948.
 Halldén, O. *Idrotten i det svenska samhället*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners Förlag. 1970.
 Hellspong, M. *Boxningssporten i Sverige*. En studie i idrottens kulturmiljö. Nordiska museets handlingar 99. 1982.

- Hirdman, Y. *Mellan likhet och särart-kvinnorörelsens historia i ett annat perspektiv*. Rapport från Kvinnouniversitetet. Vetenskap, patriarkat och makt. Stockholm, Förlaget Akademilitteratur AB. 1982.
- Hirdman, Y. *Den socialistiska hemmafrun*. Vi kan vi behövs! Kvinnor går samman i egna föreningar. Antologi. (Red.) Britta Åkerman. Stockholm. 1983.
- Hörmander, O.-Lindström, B. *Sågarbyn och Magnus Åberg*. Trollhättan tar form 1860-1896. Trollhättan. 1982.
- Hörmander, O.-Lindström, B. *Sågarbyn blir Sveriges kraftstad*. Trollhättan växer till stad. 1896-1916. Trollhättan. 1985.
- Hörmander, O.-Lindström, B. *Guldtid och Kristid*. Trollhättan möter världen. Trollhättan. 1987.
- Janzon, B. *Manschettyrken, idrott och hälsa*. Studier kring idrottsrörelsen i Sverige, särskilt Göteborg, intill 1900. Meddelanden från Historiska institutionen nr 14. Göteborgs universitet. 1978.
- Johansson, H. *Idrotten och samhället*. I.S. Svensson (Red.) Svensk idrott 1903-1953. Malmö, Allhems Förlag. 1953.
- Johansson, H. *Trollhättans Arbetarkommun 1904-1954*. Trollhättan. 1954.
- Johansson, H. *Trollhättan. Samhälle i expansion*. Trollhättan. 1987.
- Johnsson, W. *Stranna och Strannas barn*. Trollhättan. 1950.
- Johnsson, W. *Carl Olof Holm, industriidkare, kommunalman, donator*. Trollhättegilletts skriftserie 3:6 1989.
- Kyle, G. *Genrebilder av kvinnor*. Historisk tidskrift nr 1 1987.
- Lindorm, P-E. (Red.) *Bilen går vidare. 50 år med KAK i motorismens tjänst*. 1953.
- Lindroth, J. *Idrottens väg till folkrörelse*. Studier i svensk idrottsrörelse till 1915. Uppsala universitet, Historiska institutionen. 1974.
- Lindroth, J. *Idrott mellan krigen*. Organisationer, ledare och idéer i den svenska idrottsrörelsen 1919-1939. Stockholm. HLS Förlag.
- Lundén, G. *Trollhättan genom tiderna*. Trollhättan 1946.
- Norman, H. *Från Bergslagen till Nordamerika*. Studier i migrationsmönster, social rörlighet och demografisk struktur med utgångspunkt från Örebro län 1851-1915. Uppsala. 1974.
- Olofsson, E. *Har kvinnorna en sportlig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. 1989.
- Persson, L. K. *Göteborgsidrotten och göteborgspressen år 1900*. Idrottsarvet. Årsbok för Idrottsmuseet i Göteborg. 1989.
- Pålbrant, R. *Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939*. Uppsala universitet, Historiska institutionen. 1987.
- Qvist, G. *Om periodindelning i kvinnohistorien*. Kvinnovetenskaplig Tidskrift nr 1 1980.
- Rhodin, R. *Några av Trollhättans första "industrier", kvarnar med öar och vatten*. Trollhättegilletts skriftserie 1:4. 1982.
- Sandblad, H. *Olympia och Valhalla*. Idéhistoriska aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt. Lychnosbibliotek 35. 1985.
- Skytteboken 1986. Skytteförbundets årliga publikation. Stockholm 1986.
- von Euler, R. *Idrottsrörelsen av idag*. I.S. Svensson. (Red.) Svensk idrott 1903-1953. Malmö. Allhems Förlag. 1953.
- Wahlquist, V. *Sveriges frivilliga skytterörelse under åttio år 1860-1939*. Nordisk Rotogravyr 1940.

Wengström, E. *Trollhättan ung stad*. Borås 1974.

Åström, T. (Red.) 100 år med frivilliga skytterörelsen. Stockholm. Bokförlaget Gothia AB, 1960.

Älfsborgs läns kalender 1906. Bonniers förlag. Göteborg. 1906.

Öhngren, B. *Folk i rörelse*. Samhällsförändringar, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskilstuna 1870-1900. Uppsala. 1974.

Noter

Begreppet idrott

1. SOU 1969:29 s. 21.
2. Engström, L- M. (1979) Fysisk aktivitet under fritid. En forskningsstrategi. Rapport nr. 12. s. 14ff.
3. Lindroth, J. (1987) Idrott mellan krigen, s. 17, not 17.
4. Lindroth, J. (1974) Idrottens väg till folkrörelse, s. 15ff.
5. Lindroth, J. (1987) s. 19.
6. Ibid, s. 17ff.
7. Lindroth, J. (1974) s. 15ff.

Kapitel 1

Trollhättan, dess tidiga näringslivs-, förenings-, och befolkningsutveckling samt den politiska bilden

1. Lundén, G. (1946) Trollhättan genom tiderna, sid.184.
2. Rhodin, R. Några av Trollhättans första "industrier", kvarnar med öar och vatten. Artikel i Trollhättegilletts skriftserie 1:4 1982.
3. Lundén, G. (1946) s. 226.
4. Johansson, H. (1987) Trollhättan. Samhälle i expansion, s.18 f.
5. Johansson, W. Carl Olof Holm, industriidkare, kommunalman, donator, Trollhättegilletts skriftserie 3:6 1989.
6. Hörmander, O.- Lindström, B. (1982) Sågarbyn och Magnus Åberg. Trollhättan tar form, 1860-1896, s. 114f.
7. Ibid, s. 114.
8. Hörmander, O. - Lindström, B. (1985) Sågarbyn blir Sveriges kraftstad. Trollhättan växer till stad, 1896-1916, s. 128.
9. Ibid, s.107ff.
10. Ibid, sid. 32f.
11. Johansson, H. (1987) s.11.
12. Trollhättans stad, Drätselkammarens finansstatistik, Skatterestantier 1895-1962.
13. Johansson, H. (1987) s. 11.
14. Hörmander, O. - Lindström, B. (1987) Guldtid och kristid. Trollhättan möter världen, 1916-1936, s. 96.
15. Johansson, H. (1987) s.127.
16. Trollhättans stad, Drätselkammarens finansstatistik, Skatterestantier 1895-1962.
17. Ibid.
18. Johansson, H. (1987) s. 31.
19. Hörmander, O. - Lindström, B. (1982) s. 25.
20. Ibid, s.105ff.
21. Wengström, E. (1974) Trollhättan ung stad, s. 79.
22. Johansson, H. (1987) s. 33.
23. Hörmander, O. - Lindström, B.(1985) s. 41f.
24. Johansson, H. (1954) Trollhättans Arbetarkommun 1904-1954, s. 5ff.
25. Johansson, H. (1987) s. 103ff.
26. Ibid, s. 105.
27. Ibid, s. 68f.
28. Hörmander, O. - Lindström, B. (1985) s. 172.
29. Hörmander, O. - Lindström, B. (1985) s. 193.
30. Johansson, H. (1987) s. 102f.
31. Ibid, s. 95f.

Kapitel 2

Föreningarnas tillkomst och verksamhetsinriktning

1. Lindroth, J. (1974) Idrottens väg till folkrörelse, s. 60.
2. Johansson, H. (1953) Idrotten och samhället, s. 31ff.
3. Annerstedt, C. (1983) Kvinnoidrotten i Sverige, s.27ff.
4. Johansson, H. (1953) s. 48.
5. Lindroth, J. (1987) Idrott mellan krigen, s. 27f.
6. Johansson, H. (1953) s. 31.
7. Lindroth, J. (1974) s. 62f.
8. Halldén, O. (1970) Idrotten i det svenska samhället, s. 50f.
9. Ibid, s. 76.
10. Svensk Idrott 1925. s. 101f.
11. Ibid, s. 108.
12. Åström, T. (1960) 100 år med frivilliga skytterörelsen, s. 29.
13. Skytteboken 1986. Skytteförbundets årliga publikation s. 118.
14. Lindorm, P.E. (red.) (1953) Bilen går vidare. 50 år med KAK i motorismens tjänst, s. 12.
15. Andersson, K.E. (1989) Kort-kort om motorismen och Svenska Bilsportförbundet, s. 2.
16. Fallstedt-Lindholm, G. (red.) (1948) SMCK-SMK. Svenska Motor Klubben 1913-1948, s. 10f.
17. Ibid, s.14.
18. Ibid, s. 24.
19. Trollhättans Skarpskytteförening 1862-1962. Minnesskrift, (1962) s. 21.
20. Ibid, s.22.
21. Ibid, s. 23.
22. Ibid, s. 23.
23. Ibid, s. 27f.
24. Ibid, s. 35 och s.156.
25. Ibid, s. 31.
26. Ibid, s. 70.
27. Protokoll hållet vid ord. sammanträde med medlemmarna i Trollhättans Skarpskytteförening, d. 3/2 1885.
28. Protokoll hållet vid ordinarie årsmöte med Trollhättans frivilliga skyttegille d. 5/1 1890.
29. Trollhättans Skarpskytteförening, (1962) s. 107.
30. Ibid, s.117.
31. Ibid, s.125.
32. Protokoll fört vid sammanträde med GK Trollhättan d. 27/9 1908.
33. Protokoll från möte vid bildande av Trollhättans Gymnastikförening d. 27/10 1905.
34. Stadgar för TGF, av d. 8/12 1905.
35. Tidningen Trollhättan d. 2/5 1906.
36. Trollhättans Idrottsförening. Minnesskrift, 1906-1956, (1956) s. 8.
37. TIF:s styrelseberättelse för år 1913.
38. Ibid.
39. TIF:s styrelseberättelser för arbetsåren 1915 och 1916.
40. TIF:s styrelseberättelse för 1916.

41. Skrivelse från TIF av d. 20/3 1924, till ordf. i Västergötlands Idrottsförbund, kapt. E. Frick, Karlsborg.
42. Tidningen Trollhättan d. 26/4 1919.
43. Skrivelse från TIF av d. 20/3 1924, till ordf. i Västergötlands Idrottsförbund, kapt. E. Frick, Karlsborg.
44. TIF:s styrelseberättelse för 1927, samt TIF, (1956) s. 69.
45. TIF, (1956) s. 47.
46. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 20/10 1939.
47. Lindroth, J. (1987) s. 67.
48. IFK Trollhättan 25 år. Jubileumsskrift 1920-1945, (1945) s. 4.
49. Ibid, s. 4.
50. Ibid, s. 4.
51. Protokoll fört vid allmänt möte med IFK d. 29/4 1927.
52. Trollhättans Atletklubb 60 år. 1921-1961, s. 1.
53. Ibid, s. 3.
54. Protokoll fört vid möte med TAK den 12/12 1938.
55. TRS 50 år. 1925-1975, (1975) s. 3.
56. Ibid, s. 4.
57. TRS, (1975) s. 23.
58. Skoftebyns Allmänna Idrottssällskap. De 40 åren. 1926-1966, (1966), s.5.
59. Protokoll fört vid bildandet av SAIS d. 31/5 1926.
60. Ibid.
61. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 3/6 1920.
62. Kassabok för SAIS 1926-1935.
63. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 30/8 1926.
64. Protokoll fört vid SAIS:s årsmöte d. 26/10 1926.
65. Protokoll fört vid SAIS:s extramöte d. 19/1 1927.
66. Protokoll fört vid SAIS:s möte d. 16/9 1927.
67. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 2/10 1938.
68. SMCK-SMK, (1948) s. 439 f.
69. Ibid, s. 439.
70. TTK. Tennishistoria 1927-1975, s. 1.
71. TLTK:s styrelseberättelse för år 1932.
72. Trollhättans Sportklubb. 1930-1955, (1955), s. 2.
73. Ibid, s. 64.
74. Protokoll fört vid TSK:s årsmöte d. 22/1 1932.
75. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 6/10 1933.
76. Med Trollhättans Sportklubb under 50 år. Jubileumsnummer 3, 1980, s. 1.
77. Trollhättans Simsällskap firar 5-årsjubileum. 28/3 1938, s. 1.
78. Protokoll fört vid interimstyrelsemöte med TSS, d. 14/2 1933.
79. Protokoll fört vid TSS:s möte d. 8/3 1933.
80. Protokoll fört vid TSS:s styrelsemöte d. 25/4 1933.
81. Trollhättans Tidning d. 5/12 1933.
82. Trollhättans Tidning d. 27/3 1934.
83. Protokoll fört vid TTK:s interimstyrelsemöte d. 16/2 1934.
84. TTK:s årsberättelse för 1934.
85. Stadgar för TTK, antagna d. 12/4 1934.
86. Protokoll fört vid allmänt möte med TTK d. 27/10 1934.
87. Protokoll fört vid TTK:s styrelsemöte d. 27/8 1936.
88. Gripens Bollklubb. Jubileumsskrift, 1936-1986, (1986), s. 4.
89. Ibid, s. 4.

90. Protokoll fört vid GBK:s årsmöte d. 12/1 1939.
91. Protokoll fört vid GBK:s möte d. 27/10 1939.
92. Protokoll fört vid styrelsemöte med Skidklubben d.13/12 1938.
93. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 1/1 1938.
94. Protokoll fört vid styrelsemöte med TSK:k d. 14/2 1938.
95. Protokoll fört vid GK Trollhättans extra sammanträde d. 26/1 1908.
96. TIF, (1956), s.16.
97. IFK, (1945), s. 4.
98. Ibid, s. 4.
99. Ibid, s. 4.
100. Ibid, s. 14.
101. TSK, (1955), s. 31.
102. Protokoll fört vid möte med TSK:s bandysektion d. 27/1 1937.
103. GBK, (1986), s. 4.
104. Ny Tid d. 16/11 1935.
105. Ibid.
106. Protokoll förda vid IFK:s styrelsemöten d. 22/10 och 3/11 1935.
107. Trollhättans Tidning d. 28/5 och 27/9 1935.

Kapitel 3 Medlemmarna

1. Lindroth, J. (1974) Idrottens väg till folkrörelse, s. 61.
2. Lindroth, J. (1987) Idrott mellan krigen, s. 72f.
3. Lindroth, J. (1974) s. 74.
4. Lindroth, J. (1987) s. 36f, Johansson, H. (1953) Idrotten och samhället, s.28.
5. Johansson, J. (1953) s.32ff.
6. Lindroth, J. (1987) s. 36.f.
7. Halldén, O. Idrotten i det svenska samhället, s. 63.
8. Lindroth, J. (1987) s. 79ff.
9. Ibid, s. 385.
10. von Euler, R. (1953) Idrottsrörelsen av idag, s. 212ff.
11. Johansson, H. (1953) s. 39ff.
12. Janzon, B. (1978) Manschetttyrken, idrott och hälsa, s. 131ff.
13. Johansson, H. (1953) s. 39ff.
14. von Euler, R. (1953) s. 228ff.
15. Lindroth, J. (1974) s. 143 ff.
16. Johansson, H. (1953) s. 44.
17. Lindroth, J. (1974) s. 164.
18. Lindroth, J. (1987) s. 240ff.
19. Hellspång, M. (1982) Boxningssporten i Sverige, s. 159 ff.
20. Lindroth, J. (1987) s. 48ff.
21. Ibid, s. 386.
22. Andrae, C.G. Ett socialhistoriskt dilemma. Art. i Historisk Tidskrift, nr. 1 1987.
23. Norman, H. Studier i migrationsmönster, social rörlighet och demografisk struktur med utgångspunkt från Örebro län 1851-1915., Uppsala 1974 samt Öhngren, B. Folk i rörelse, med underrubrik: Samhällsförändringar, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskilstuna 1870-1900, Uppsala 1974.
24. Janzon, B. (1978) s. 129f.
25. Johansson, H. (1953) s. 39f.
26. von Euler, R. (1953) s. 212f.
27. Trollhättans Skarpskytteförening 1862-1962. Minnesskrift. (1962) s. 156f.
28. Ibid, s. 24ff.
29. Intervju med Tage Färnert d. 23/2 1995.
30. Protokollsbok för GK Trollhättan och AIS Trollhättan för perioden 12/1 1908-21/4 1912.
31. Stadgar för TGF av den 8/12 1905.
32. Protokoll fört vid bildandet av TGF den 27/10 1905 samt protokoll fört vid TGF: s möte d. 20/3 1906.
33. TIF:s styrelseberättelser.
34. IFK Trollhättan 25 år 1920-1945. Jubileumsskrift. (1945) s. 22.
35. Trollhättans Tidning, d. 11/8 1993.
36. TRS 50 år 1925-1950, s. 4.
37. Intervju med Karl-Erik Björk d. 1/3 1991.

38. Intervju med Axel Selander d. 2/2 1993.
39. Protokollsbok för SAIS, omfattande perioden 31/5 1926-4/7 1935.
40. Protokollsbok för SAIS, omfattande perioden 5/3 1936-18/8 1946.
41. Intervju med Sixten Lundgren d. 3/10 1991.
42. Trollhättans Tidning d. 5/12 1933.
43. Ibid.
44. Ny Tid den 16/11 1935.
45. Intervju med Karl-Erik Björk d. 1/3 1991.
46. Skrivelse från Trollhätte Kanotklubb till Stadsfiskalen i Trollhättan av d. 9/9 1939.
47. TTK:s verksamhetsberättelse för 1934.
48. TTK:s verksamhetsberättelser för 1934-1939.
49. Intervju med Valdemar Andersson d. 24/2 1995.
50. TSK:k. "Historia och intressanta fakta ur protokoll i första hand", s. 9.
51. Intervju med Karl-Erik Aktiv d. 28/1 1991.

Kapitel 4

Förenings- och tävlingsverksamheten

1. Halldén, O. (1970) Idrotten i det svenska samhället. s. 74ff.
2. Olofsson, E. (1989) Har kvinnorna en sportslig chans? s. 50ff, se också Halldén (1970) s. 76.
3. Janzon, B. (1978) Manschetttyrken, idrott och hälsa. sid. 101ff.
4. Lindroth, J. (1974) Idrottens väg till folkrörelse, s. 189.
5. Ibid, s. 183ff.
6. Libers sportlexikon, del 2. (1985) Uppslagsord: Olympiska spel.
7. Halldén, O. (1970) s. 76.
8. TIF 1906-1956. Minnesskrift. (1956) s.14.
9. TIF:s verksamhetsberättelse för 1919.
10. Prot. fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 3/2 1929.
11. IFK Trollhättan 25 år 1920-1945. Jubileumsskrift. (1945) s. 18.
12. Protokoll fört vid IFK:s årsmöte d. 9/1 1933.
13. TIF:s verksamhetsberättelse för 1937.
14. Trollhättans Tidning d. 2/8 1935, 16/8 1935 och 20/9 1935.
15. Trollhättans Tidning d. 27/8 1935.
16. Göteborgs Posten d. 14/2 1911.
17. TIF, (1956) s. 18.
18. TAK 60 år, (1981) s. 1.
19. Trollhättans Tidning d. 5/12 1933.
20. Ny Tid d. 16/11 1935.
21. Protokoll fört vid sammanträde med Kommittén för Trollhättebandyn d. 6/1 1935.
22. Protokoll fört vid GBK:s årsmöte d. 7/1 1937.
23. Intervju med Valdemar Andersson d. 24/2 1995.
24. IFK, (1945) s. 12.
25. Protokoll fört vid TSK:s årsmöte d. 22/1 1932
26. Trollhättans Tidning d. 5/3 1933.
27. Protokoll fört vid IFK:s årsmöte d. 25/1 1934.
28. Protokoll fört vid IFK:s styrelsemöte d. 3/11 1935.
29. Trollhättans Tidning d. 10/12 1935.
30. Protokoll fört vid IFK:s årsmöte d. 7/1 1936.
31. Protokoll fört vid SAIS:s möte d. 2/10 1938.
32. Ny Tid d. 6/11 1935.
33. TIF, (1956) s. 14f.
34. Protokoll fört vid IFK:s årsmöte d. 2/2 1924.
35. SAIS 50 år 1926-1976, (1976) s. 6.
36. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 19/9 1932.
37. TAK, (1981) s. 30 samt intervju med Bertil Antonsson d. 20/1 1992.
38. Trollhättans Tidning d. 31/10 1933.
39. Protokoll fört vid TAK:s styrelsemöte d. 23/2 1936.
40. TIF:s styrelseberättelse för 1937.
41. TIF, (1956) s. 11ff.
42. TIF:s styrelseberättelse för 1920.
43. IFK, (1945) s. 17.
44. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 20/11 1939.

45. TIF, (1956) s. 29ff.
46. Intervju med Bertil Antonsson d. 20/1 1992.
47. Trollhättans Tidning d. 31/10 1933.
48. TIF:s gymnastiksektions årsrapport d. 23/4 1923.
49. TIF, (1956) s. 48f.
50. Intervju med Bertil Antonsson d. 20/1 1992.
51. TSK. "Så var det förr" 1989.
52. Trollhättans Tidning d. 6/3 1935.
53. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 22/2 1935.
54. Trollhättans Tidning d. 24/11 1933, 20/9 1935, 10/12 1935 samt protokoll fört vid GBK:s styrelsemöte d. 3/11 1937.
55. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 20/10 1937.
56. TIF, (1956) s. 73.
57. TSK 25 år. (1955) s. 39.
58. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 29/12 1939.
59. Protokoll fört vid IFK:s styrelsemöte d. 20/11 1939.
60. Göteborgs Kanotförening 1911-1936. (1936) s. 9 ff.
61. TIF, (1956) s. 13.
62. Älvsborgs Posten d. 24/1 1934.
63. Göteborgs Posten d. 29/4 1935.
64. Ny Tid d. 9/6 1937.
65. Intervju med Karl-Erik Björk d. 1/3 1991.
66. Ibid.
67. Skrivelse från Stadsfiskalen i Trollhättan av den 9/9 1939.
68. Svensk Motorsport, oktober 1927.
69. Fallstedt-Lindholm, G. SMCK-SMK. Svenska Motorklubben 1913-1948. En återblick på de gångna 35 åren. (1949) s. 439f.
70. Göteborgs Tidningen d. 5/12 1937.
71. TRS 50 år 1925-1975, (1975) s. 4.
72. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 6/10 1933.
73. Ny Tid d. 13/11 1933.
74. Intervju med Karl-Erik Björk d. 1/3 1991.
75. Protokoll fört vid styrelsemöte med TSK:k d. 17/8 1939.
76. Protokoll fört vid styrelsemöte med TSK d. 24/7 1939.
77. TSK, (1955) s. 37.
78. TIF, (1956) s. 11.
79. Göteborgs Posten d. 6/11 1935.
80. TRS, (1975) s. 23.
81. TIF, (1956) s. 14.
82. Ibid, s. 65f.
83. TIF:s simsektions årsrapport för 1925.
84. Ny Tid d. 21/8 1933.
85. Tidningen Trollhättan d. 23/7 1935.
86. Göteborgs Posten d. 6/11 1935.
87. TSS:s verksamhetsberättelser.
88. TIF:s styrelseberättelse för 1925.
89. TIF:s styrelseberättelse för 1934.
90. "Skidklubbaren" 1937-1947. Medlemsblad för TSK:k, s. 1.
91. Trollhättans Skarpskytteförening 1862-1962. Minnesskrift, (1962) (TSF) s. 77.
92. Ibid, s. 85

93. Ibid, s. 82.
94. Protokoll hållet vid styrelsesammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 2/3 1908.
95. Protokoll hållet vid styrelsesammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 5/3 1904.
96. Trollhättans Tidning d. 12/8 1991.
97. Protokoll hållna vid styrelsesammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 13/8 1905 och årsmöte d. 18/2 1906 samt extra sammanträde d. 18/3 1906.
98. Protokoll hållet vid styrelsesammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 10/9 1914.
99. Protokoll hållet vid ordinarie årssammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 3/3 1920.
100. TSF, (1962) s. 155ff.
101. TTK. Tennishistoria 1927-1975. s. 2.
102. Göteborgs Posten d. 6/11 1935.
103. TLTK:s styrelseberättelse för 1939.

Kapitel 5

Kvinnlig idrott

1. Qvist, G. Om periodindelning i kvinnohistorien. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 1, 1980.
2. Kyle, G. Genrebilder av kvinnor. *Historisk Tidskrift* nr 1, 1987.
3. Hirdman, Y. (1983) *Den socialistiska hemmafrun*.
Artikeln ingår i *Vi kan, vi behövs! Kvinnorna går samman i egna föreningar*. Antologi. Red. Britta Åkerman.
4. Hirdman, Y. (1982) *Mellan likhet och särart-kvinnorörelsens historia i ett annat perspektiv*. Rapport från Kvinnouniversitetet. Vetenskap, patriarkat och makt.
5. *Ibid.*
6. Olofsson, E. (1989) *Har kvinnorna en sportlig chans?* s. 49.
7. Lindroth, J. (1974) *Idrottens väg till folkrörelse*, s. 60.
8. Annerstedt, C. (1983) *Kvinnoidrottens utveckling i Sverige*, s. 76f.
9. Johansson, H. (1953) *Idrotten och samhället*, s. 35.
10. Olofsson, E. (1989) s. 90.
11. *Ibid*, s.114.
12. Annerstedt, C. (1983) s.141.
13. Sandblad, H. (1985) *Från Olympia och Valhalla*. s. 126f.
14. *Ibid*, s.164.
15. Olofsson, E. (1989) s. 49.
16. Sandblad, H. (1985) s. 174.
17. Annerstedt, C. (1983) s. 97ff.
18. Olofsson, E. (1989) s. 76.
19. *Ibid*, s. 62.
20. Annerstedt, C. (1983) s. 177.
21. *Svensk Idrott 1903-1953 (1953)(RF:s jubileumsskrift)* s. 492.
22. Olofsson, E. (1989) s. 63.
23. *Svensk Idrott*, (1953) s. 507.
24. *Ibid*, s. 529.
25. Annerstedt, C. (1983) s. 110.
26. *Ibid*, s. 82f.
27. *Ibid*, s. 110ff.
28. *Ibid*, s. 7f.
29. *Ibid*, s. 114.
30. *Svensk idrott (1953)* s. 516.
31. *Nordisk Familjebok. Sportlexikon*, band 5. (1943)
32. Johansson, H. (1953) s. 36.
33. Lindroth, J. (1987) *Idrott mellan krigen*, s.72f.
34. Olofsson, E. (1989) s. 52ff.
35. *Ibid*, s. 67.
36. *Ibid*, s. 49ff.
37. *Ibid*, s.56.
38. *Ibid*, s. 76.
39. Protokoll fört vid TSK:s årsmöte d. 13/1 1936.
40. *Trollhättans Sportklubb. 1930-1955. (1955) Jubileumsskrift*, s. 48.
41. Intervju med Birgit Westman d. 5/5 1993.

42. Intervju med Sixten Lundgren d. 5/3 1991.
43. TIF:s verksamhetsberättelse för 1915-1916 av d. 30/9 1916.
44. TIF:s verksamhetsberättelse för 1919 av d. 24/4 1920.
45. TIF:s skrivelse av d. 20/3 1924 till kapten E Frick, Västergötlands Idrottsförbund, Karlsborg.
46. Ibid.
47. Intervju med Birgit Westman d. 5/5 1993.
48. TSK:s årsberättelse för 1939.
49. Trollhättans Tidning, d. 6/3 1934.
50. Trollhättans Tidning, d. 14/5 1935 och protokoll fört vid TSK:s årsmöte d. 13/1 1935.
51. Annerstedt, C. (1983) s. 158f.
52. TSK:s årsberättelse för 1935.
53. Intervju med Karl-Erik Björk d. 1/3 1991.
54. SMK. Medlemsmatrikel, del 1.
55. Trollhättans Tidning, d. 5/11 1935.
56. Nya Älvsborgaren, d. 24/2 1937.
57. Annerstedt, C. (1983) s. 127.
58. TIF 1906-1956. (1956) Minnesskrift. s. 67.
59. Protokoll fört vid TSS:s styrelsemöte d. 17/8 1933.
60. TSS. Årsberättelse för 1939 av d. 29/4 1940.
61. TTK. Tennishistoria 1927-1975, s. 2.
62. TLTK. Redogörelse för spelåret 1938.
63. TLTK:s medlemsmatriklar.
64. Johansson, H. (1953) s. 35.
65. Ibid.
66. Intervju med Birgit Westman d. 5/5 1993.

Kapitel 6

Ekonomi

1. Wahlquist, V. (1940) Sveriges frivilliga skytterörelse under åttio år, 1860-1939, s. 15ff.
2. Åström, T. red. (1960) 100 år med frivilliga skytterörelsen, s.140.
3. Ibid, s. 169f.
4. Intervju med Gunnar Elmgren, d. 15/6 1995.
5. Lindroth, J. (1974) Idrottens väg till folkrörelse, s. 265ff.
6. Johansson, H. (1953) Idrotten och samhället, s. 55ff.
7. Lindroth, J. (1974) s. 268ff.
8. Johansson, H. (1953) s. 57.
9. Lindroth, J. (1974) s. 288.
10. Johansson, H. (1953) s. 57f.
11. Ibid, s. 58.
12. Lindroth, J. (1974) s. 296ff.
13. Johansson, H. (1953) s. 59f.
14. Lindroth, J. (1974) s. 286.
15. Johansson, H. (1953) s. 62.
16. Hellspång, M. (1982) Boxningssporten i Sverige, s.18ff.
17. Johansson, H. (1953) s. 63.
18. Lindroth, J. (1974) s. 265ff.
19. Johansson, H. (1953) s. 81ff.
20. Protokoll hållet vid ordinarie sammanträde med Skarpskytteföreningen, d. 3/2 1895.
21. Protokoll hållet vid årssammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening, d. 14/2 1904.
22. Protokoll hållet vid styrelsesammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 4/10 1893, 15/9 1895 och 8/9 1897.
23. Protokoll hållet vid styrelsesammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 26/4 1916.
24. Trollhättans Idrottsförening 1906-1956. Minnesskrift (1956) s. 8.
25. TIF:s styrelseberättelse för 1912.
26. TIF:s styrelseberättelse för 1913.
27. TIF (1956) s. 19.
28. TIF:s skrivelse av d. 20/3 1924 till kapten E. Frick, Västergötlands Idrottsförbund, Karlsborg.
29. TIF:s styrelseberättelse för 1912.
30. Skrivelse från Kungl. Maj:t av d. 2/10 1912.
31. Trollhättans Tidning, d. 3/6 1992.
32. TIF:s styrelseberättelser 1920 och 1921.
33. TIF:s skrivelse till Centralföreningen för Idrottens Främjande av d. 13/10 1923.
34. TIF, (1956) s. 88 och Trollhättans Tidning d. 26/6 1935.
35. TIF:s styrelseberättelse för 1930.
36. Protokoll fört vid SMK:s styrelsemöte d. 16/2 1932.
37. Protokoll fört vid SMK:s styrelsemöte d. 16/9 1937.
38. SMK:s styrelseberättelse för 1931.

39. Protokoll fört vid Drätselkammarens sammanträde d. 25/9 1933.
40. Skrivelse från Trollhättans Stads Byggnadskontor av d. 30/6 1934.
41. TLTK:s skrivelse till Statens Vattenfallsverk av d. 20/1 1936.
42. Skrivelse från Svenska Lawn tennisförbundet av d. 22/10 1937.
43. Protokoll fört vid styrelsemöte med TSS d. 17/8 1933.
44. TSS:s årsberättelse för 1939.
45. TSS:s verksamhetsberättelse för 1936.
46. TSS:s 5-års verksamhetsberättelse av d. 28/3 1938.
47. Kassabok för SAIS 1926-1935.
48. TSK-minnen "Så var det förr" av d. 5/3 1989.
49. Protokoll fört vid TAK:s styrelsemöte d. 27/1 1938.
50. Protokoll fört vid TGF:s sammanträde d. 8/12 1905.
51. TIF:s styrelseberättelse för 1914.
52. Trollhättans Skarpskytteförening 1862-1962. Minnesskrift (1962) (TSF) s. 58.
53. Ibid, s. 61.
54. Protokoll hållet vid årsmöte med Trollhättans Skarpskytteförening d. 18/3 1894.
55. TSF (1962) s. 93f.
56. TLTK. Kassaförvaltarens årsrapporter.
57. SMK:s styrelseberättelser.
58. Stadgar för TSK av d. 9/9 1930 och TSK:k- historia och intressanta fakta ur protokoll i första hand, s. 2.
59. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 6/5 1931.
60. Protokoll fört vid TAK:s styrelsemöte d. 15/8 1931.
61. IFK Trollhättan 1920-1960. Jubileumsskrift, s.1.
62. TSS:s verksamhetsberättelse för 1935.
63. Protokoll fört vid GBK:s styrelsemöte d. 6/2 1939.
64. Protokoll fört vid TIF:s årsmöte d. 26/1 1939.
65. Protokoll fört vid SMK:s styrelsesammanträde d. 16/2 1932.
66. Protokoll fört vid SMK:s styrelsesammanträde d. 16/9 1937.
67. TIF, (1956) s. 8.
68. Kassabok för TAK 1921-1930.
69. Kassabok för SAIS 1926-1935.
70. Protokoll fört vid GBK:s styrelsemöte d. 22/2 1938.
71. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 11/12 1939.
72. Protokoll fört vid bildande av idrottsförening i Skoftebyn d. 31/5 1926.
73. TSK:k-historia och intressanta fakta ur protokoll i första hand, s. 5.
74. Revisionsberättelse för TLTK 1929 och 1932 samt styrelseberättelse för 1938.
75. TIF:s skrivelse av d. 20/3 1924 till kapten E. Frick, Västergötlands Idrottsförbund, Karlsborg.
76. TIF:s styrelseberättelse för 1932.
77. Ibid.
78. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 20/7 1936, d. 28/7 1937 och d. 19/8 1938.
79. TSK:k-historia och intressanta fakta ur protokoll i första hand, s. 3ff.
80. Bestämmelser för användandet av TLTK:s bana av d. 18/7 1927.
81. TLTK. Kassaförvaltarens årsrapport för 1929.
82. TLTK:s styrelseberättelse för 1938.
83. Protokoll hållet vid allmänt sammanträde med TSF d. 29/10 1917.

84. Kassabok för TAK 1921-1930.
85. TTK. Tennishistoria 1927-1975, s. 1.
86. TLTK:s styrelseberättelse för 1934.
87. TTK. Tennishistoria 1927-1975, s. 2.
88. TLTK:s styrelseberättelse för 1938.
89. SAIS 50-år 1926-1976, (1976), s. 9.
90. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 12/12 1937 och 14/9 1939.
91. Protokoll fört vid SMK:s årsmöte d. 8/3 1931.
92. Protokoll fört vid IFK:s styrelsemöte d. 18/3 1934.
93. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 5/3 1936.
94. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 8/6 1936.
95. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 27/7 1936.
96. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 14/7 1938.
97. Johnsson W. (1950) Stranna och Strannas barn, s. 104.
98. TSF, (1962) s. 110ff.
99. TKK:s revisionsberättelse för respektive år.
100. Intervju med Karl Erik Björk d. 1/3 1991.
101. Protokoll fört vid IFK:s styrelsemöte d. 6/4 1939 och 21/10 1939.
102. Protokoll fört vid GBK:s styrelsemöte d. 3/10 1939.
103. Protokoll fört vid TIF:s styrelsemöte d. 14/7 1938.
104. Kassabok för TAK 1921-1930.
105. Kassabok för SAIS 1926-1935 och protokoll fört vid SAIS:s styrelsemöte d. 23/11 1929.
106. TLTK:s styrelseberättelse för 1939.
107. TRS 25 år. 1925-1950, s. 19.
108. Protokoll fört vid styrelsesammanträde med TSK:k 10/10 1938 och 8/11 1939.
109. Protokoll hållet vid styrelsesammanträde med TSF 26/4 1916.
110. Protokoll fört vid sammanträde med TGF d. 2/3 1906.
111. Stadgar för TGF av d. 8/12 1905.
112. IFK Trollhättan 1920-1960. Jubileumsskrift, s. 1 och protokoll fört vid IFK:s styrelsesammanträde d. 29/11 1923 samt 7/8 1933.
113. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsesammanträde d. 21/11 1929.
114. Protokoll fört vid SAIS:s styrelsesammanträde d. 20 /12 1937.
115. SMK:s styrelseberättelse för 1931 och protokoll fört vid TIF:s styrelsesmöte d. 29/7 1931.
116. Protokoll fört vid TSK:s styrelsemöte d. 15/1 1934.
117. Protokoll fört vid IFK:s styrelsemöte d. 5/9 1933.
118. Protokoll fört vid styrelsemöte med TSK:k d. 13/3 1934.
119. TLTK:s styrelseberättelse för 1939.

Kapitel 7 Ideologin

1. Lindroth, J. (1974) Idrottens väg till folkrörelse, s. 167ff.
2. Lindroth, J. (1987) Idrott mellan krigen, s. 261ff.
3. Halldén, O. (1970) Idrotten i det svenska samhället, s. 94ff.
4. Sandblad, H. (1985) Från Olympia till Valhalla, s. 274.
5. Ibid, s. 119ff.
6. Ibid, s. 296.
7. Ibid, s. 295.
8. Ibid, s. 296.
9. Bilen går vidare. 50 år med KAK i motorismens tjänst, red. Per Erik Lindorm. (1953) s. 41.
10. Ibid, s. 41.
11. Fallstedt-Lindholm, G. SMCK-SMK. Svenska Motorklubben 1913-1948. En återblick på de gångna 35 åren. (1949) s. 29.
12. Johansson, H. (1953) Idrotten och samhället, s. 43 f.
13. Pålbrant, R. (1977) Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939, s. 24ff.
14. Lindroth, J. (1974) s. 318 ff.
15. Pålbrant, R. (1977) s. 27.
16. Lindroth, J. (1987) s. 280ff.
17. Trollhättans Skarpskytteförenings minnesskrift 1862-1962 (1962) (TSF) s. 52 f.
18. Ibid, s. 40.
19. Johnsson, W. (1950) Stranna och Strannas barn, s. 105.
20. Ibid, s. 105.
21. TSF, (1962) s. 51.
22. Protokoll hållet vid sammanträde med Trollhättans Skarpskytteförening d. 3/2 1895 och protokoll hållet vid sammanträde med av Skarpskytteföreningen utsedd kommitté för utarbetande av nya stadgar d. 13/2 1895.
23. TSF, (1962) s. 105.
24. Ibid, s. 116.
25. Ibid, s. 120.
26. Ibid, s. 124.
27. Intervju med Tage Färnert d. 23/2 1995.
28. TIF 1906-1956. Minnesskrift (1956) s. 8.
29. Ibid, s. 8.
30. Förste Provinsialläkaren i Trollhättan: Årsrapport 1909. Akt i Årsberättelse från Förste Provinsialläkaren i Älfsborgs län för 1909. (1910)
31. Älfsborgs läns kalender för 1906. (1906) Bonniers förlag. s. 163.
32. TIF, (1956) s. 9.
33. TIF:s upprop av d. 11/2 1924.
34. Skrivelse från TLTK till Trollhättans Stads Drättselkammare av d. 7/8 1933.
35. Stadgar för TLTK av d. 15/5 1927.
36. Nya Älvsborgaren, d. 12/6 1936.
37. TRS 25 år. 1925-1950. (1950) s. 13f.

38. Persson, L K. Göteborgsidrotten och Göteborgspressen år 1900. Artikel publicerad i Idrottsarvet, årsbok för Idrottsmuseet i Göteborg, 1989, s. 102ff.
39. TRS, (1950) s. 19.
40. Janzon, B. (1978) Manschettyrken idrott och hälsa, s. 149 ff.
41. Lindroth, J. (1974) s. 170ff.
42. Lindroth, J. (1987) s. 264.
43. Stadgar för TGF av d. 8/12 1905.
44. Stadgar för TIF av d. 28/5 1906.
45. Stadgar för TSK av d.9/9 1930.
46. Stadgar för TRS av d. 9/8 1925.
47. Stadgar för TAK av d. 6/9 1921.
48. Stadgar för TIF av d. 28/5 1906.
49. Stadgar för TKK av d. 12/4 1934.
50. Stadgar för IFK av d. 1/2 1895.
51. Stadgar för TSS av d. 6/2 1933.
52. Stadgar för TSK:k av d. 9/12 1937.
53. Intervju med Karl-Erik Björk d. 1/3 1992.
54. Intervju med Sixten Lundgren d. 5/3 91.
55. Intervju med Valdemar Andersson d. 24/2 95.
56. Intervju med Bertil Antonsson d. 20/1 1992.
57. Intervju med Birgit Westman, d. 5/5 1993.

